

బాల వ్యాకరణము

పరవస్తు చిన్నయసూరి

[సూరి జీవితచరిత్ర, పరిభాషావివరణ, అనుక్రమణికా వహితము]

కావ్య-పురాణ శీర్ష

విద్యా

జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యకర్త

పరిష్కారము

రూ. 1-25

రాయలు అండ్ కో., కడప

క్రాంతి : 32, నారాయణముదలి వీధి, మద్రాసు-1

పరిచయ వాక్యములు

గ్రంథావతరణము :—“దేశభాషలందు తెలుఁగు లెస్స” యనిపించుకొన్న మన యాంధ్రభాషకు వ్యాకరణములను నన్నయభట్టు మొదలుకొని యెంద టెందఱు దిట్టలో వ్రాసిరి. కాని, అప్పటికప్పుటి కవి తగినట్లుగా నుండినను బందొమ్మిదవ శతాబ్దినాటి కనుగ్రములు గనే కనబడినవి. ఈ సంగతి చెలిసికొని, ప్రాచీన వ్యాకరణ మర్యాదల నెంతమాత్రము వదలిపెట్టక సరిక్రొత్త వ్యాకరణ మొకటి వాయవలెనని సలకిప్పించి శ్రీమాన్ పరవస్తు చిన్నయనూరిగా లొక తెలుఁగు వ్యాకరణమును సంస్కృతములో నూత్రప్రాయముగ రచించిరి.

సంస్కృతజ్ఞాన మంతగా లేనివారికిని, బాలరకును అది యంతగా బోధపడదని కొన్నితృ కాయనకే తోచినది. పాఠప్రచునములలో అది యనుభవమునకుఁగూడ వచ్చినది. నెంటునే వారు దానినే బాల వ్యాకరణ మను పేరునఁ జెలుఁగు నూత్రములుగా వ్రాసి వెలయించిరి.

సకల కవిపండిత సమ్మతము :—వారి తర్వాత వెలసిన వ్యాకరణ కర్తల కందఱకు నీ బాలవ్యాకరణమే యాధారమైనది. పరమాదరణీయమైన పాణినీయ నూత్ర మర్యాదను దద్రూపముగాఁ బాటించి నూరిగారు దీని కొక విశిష్టతను, బ్రామాణికతను జేకూర్చివారు.

నూరిగారి యీ భాషాసేవకుఁ జెలుఁగు లోక మాయనకు సదా, సర్వథా కృతజ్ఞతఁ జూపవలయుననుట యతిశయోక్తి కానేరదు. వీరితో సమానముగ వ్యాకరణము వ్రాయవలె ననుకొని యనేకులు వ్రాయఁజూతులే కాని యీ మహాపండితునితో సమానముగ నూత్రము లను దిగింపలేదు. ఇందలి యధగంభీరతను, కాస్త్రమర్యాదలను ననుసరింప నెవరికిని దరముగాదని నిరాఘాటముగఁ జెప్పవచ్చును. ఈ వ్యాకరణము తర్వాత వేనకనేల వ్యాకరణములు పుట్టగొడుగులవలెఁ బుట్టినేమో పుట్టినవిగాని ప్రశస్తికి మాత్రము రాలేకపోయినవి; రాజా

వనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఎవరు వ్యాకరణము వ్రాయఁదలఁచుకొనినను నీ మహామహుని మార్గము ననుసరింపక త్రొత్తత్రోవ త్రొక్కవలయు నను కొందురే కాని మరల నీతని యడుగు జాడలలోనే పడుదురు.

నీతిచంద్రికనిగ్గు :—వీరి యీ వ్యాకరణమునకు వీరి నీతి చంద్రిక యొక చక్కని యాదాహృతి. అది ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి గడించిన పంచతంత్రమునకు ఏకదేశానువాదము. పంచతంత్రములోని మిత్రలాభ, మిత్రభేద ప్రకరణముల కథలను స్వతంత్ర ధోరిణిలో సర్వాంగ సుందరముగా, బహు రసవంతముగా వీరందులోఁ గూర్చినారు. భాషకు, నీతికిఁ గూడ అది సర్వజ్ఞాదరణీయమైయున్నది. అది చదివిన యెడల “బాలర కోలికాబాదలును భాషాజ్ఞానము; కురుకు గొదలేక నీతి కుశలత్వంబుకా.” సందేహమే లేదు.

చిన్నయనూరిగారు క్రీ. శ. 1806 లో జన్మించిరి. చెంగల్పట్టు జిల్లా శ్రీవెంకటాద్రి వీరి జన్మస్థానము. వీరు శ్రీ చాత్రాడ (నాతాని) వెంకటకలమునకుఁ జెందినవారు. వీరి తండ్రి పరవస్తు వేంకటరంగరామానుజాచార్యులు (వ్యవహార నామము వేంకటరంగయ్య); తల్లి శ్రీమతి శ్రీనివాసాంబ.

వేంకటరంగయ్యగారు మంత్రములను, మంత్రాగములను నేర్చి, నేర్పిన ఘనుఁడు; సంస్కృత ప్రాకృత ద్రావిడాంధ్రములలోఁ బాఠంగతుఁడైన పండితుఁడు. చిరకాలము శ్రీవెంకటాద్రి విద్యాశాలలో ఆచార్యకము నిర్వహించి పలువురను విద్యావంతులను జేసిన పరమాచార్యుఁడు, ఆ దంపతులకు చాలకాలము మగసంతు లేదు. కానక కానక కన్న కుమారుఁడు చిన్నయ్య.

బాల్యము : చదువు :—చిన్నయ్య చిరకాలము చదువు సంధ్యలు లేక, కేవలము ‘పండితపుత్రుఁడై ఆలరి చిలరిగా తిరుగుచుండెను. పది పదునేనేండ్ర ప్రాయమునఁ గాబోలు, నలుగురిమాటలు పడలేక ఓనమాలతోఁ జదువు మొదలు పెట్టెను. పట్టుదల పట్టి త్వరలోనే పాండిత్యము గడించెను. తర్కాలంకార మీమాంసాశాస్త్రములను ఘోషముగా నభ్యసించెను. వేదములు, వేదాంగములు లెస్సగా

నేర్చెను. హయగ్రీవ మంత్రమును ఉపాసించి దాని మహిమచే సర్వతోముఖ పాండిత్యము సంపాదించి, సరస్వతీమూర్తియై రాజించెను.

కాస్త్యవ్యాసంగములో చిన్నయ్యకు నెచ్చెలిసహపాతి వేదము వెంకటరమణకాస్త్రీగారు. ఆయన వినుతికొన్న న శ్రీ వేదము తాతయ్యకు (శ్రీ వేంకటరాయకాస్త్రీ) తాత పాదులు. నాటికి నేటికి ఏకైక తెలుగు నిఘంటువుగా రాజించుచున్న శబరత్నాకరమును సంధానించిన శ్రీ బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు మన చిన్నయ్యకు ఆప్త శిష్యుడు; దేవరాజసుధియని పేరుగాంచిన శ్రీ తంజనగరము తేవప్పెరు మాళ్ళయ్య ప్రశిష్యుడు.

దొరలకు చదువు:—కొన్నాళ్లకు ఆ కటుంబము మద్రాసుకు మాఱెను. వెంకట రంగయ్యగారు దొరల ప్రాపకమున ప్రధానాంధ్రాధ్యాపకపదవిని సంపాదించిరి. బ్రాహ్మ మొదలైన దొరలకును, చాలమంది ఘోరిలకును తెలుగు సంస్కృతములు నేర్పి వారిని తీర్చి దిద్దిరి. వారి యనంతరము చిన్నయ్య ఆ స్థానము వహించెను. పచ్చయప్ప కళాశాలలోను, రాజధాని కళాశాలలోను జీరకాలము ఆంధ్రాధ్యాపకులుగా నుండి యఖండ భాష సేవ గావించెను. వీరి పాండిత్యమునకు మెచ్చుకొని మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ కార్యదర్శిగానుండిన ఆర్చబ్ నాట్ దొర ఈయనకు 'మూరి' బిరుదమును బ్రసాదించి, అదేపనిగా నీమనుండి చెక్కించి తెప్పించిన బంగారు కడియము తొడిగించి గౌరవించెను.

చిన్నయ్యకు నన్నయ్య చెప్పినది వేదము. ఆయన త్రొక్కిన బాటనే ఈయనయు త్రొక్కెను. ఆంధ్ర వాఙ్మయమునందు పద్య గద్యములలో నన్నయ్య చిన్నయ్యలు ఆద్యస్థానము పుంజుకొనిరి. పద్య కవితకు బాట వేసినవాఁడు నన్నయ్యకాగా, చిన్నయ్య గద్యకవితకు దారిదూపినాఁడు. వారు ఆరంభించి ఆరాంతరములో నదలిపెట్టిన కార్యమును గొప్పసాగించి తిక్కన్నయు, కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారును కవిబ్రహ్మ, గద్యకవిబ్రహ్మ బిరుదములను గడించిరి.

ఇతర రచనలు:—ఈ సీతిబంధిక, బాలవ్యాకరణములే కాక చిన్నయరూరి సీతి సంగ్రహము, అక్షరగుచ్ఛము, ఆంధ్రధాతుమాల,

ఆంధ్రలక్షణము, శబ్దలక్షణ సంగ్రహము మొదలైన అనేక గ్రంథములను రచించెను. వీనిలోఁ గొన్ని ముద్రితములైనవి; కొన్ని అముద్రితములుగానే యుండి పోయినవి. ఒక బృహన్నిఘంటువును (తెలుఁగు - తెలుఁగు) గూడ ఈయన రచించినట్లు ప్రతీతి. అది తెరమరుగుననే యుండి పోవుట మన దురదృష్టము.

సకల శాస్త్ర నిష్ణాతుఁడు, సాహిత్య చక్రవర్తి యయ్యు శమద మాది గుణవిరాజితుడై, నిగద్య చూడామణియై పండితుఁడుగా, కవిగా, ఉద్యోగిగా ఖ్యాతికెక్కిన చిన్నయసూరి కేవలము వ్యాకరణ కర్తగానే కాక తెలుఁగులో గద్యకవితకు శ్రీకారముఁజూటి ఘంటా పథముఁ గల్పించిన గద్యబ్రహ్మగాఁగూడ ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రలో సాటిలేని స్థానము సంపాదించుకొనెను. చివరకు, తన 55-వ యేట, 1862 లో, రాచపుండుకు బలియై కాలధర్మము చెంచెను.

ఈ మహనీయుని చరిత్ర తెలుఁగు నేర్పువారికిని, నేర్పువారికిని గూడఁ జరస్మరణీయము.

జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ.

ప్రీతి క

ఆంధ్రభాషకు లక్షణగ్రంథములు ప్రాచీనులు చేసినవి పెక్కులు కానఁబడుచున్నవి. కొన్ని లక్షణగ్రంథముల పేళ్లు మాత్ర మిప్పుడు వినఁబడుచున్నవి. కానఁబడు గ్రంథము లందు సంస్కృతసమములకు లక్షణములు బహుతిరముగా రచింపఁబడినవిగాని తక్కినభాషకు విశేషాకారముగా రచింపఁ బడినవి కావు. కాఁబట్టి యీ లక్షణగ్రంథములు చదువువారికి నిస్సందేహముగా వచనరచన సేయు కౌశలము చిరకాలము బహులక్ష్యములందుఁ బరిశ్రమము చేయక రానేరదు. భాషా సమష్టికి లక్షణగ్రంథము కుదిరినపక్షమగు దంత శ్రమపడఁ బని లేదు. తుదకు లక్ష్యపరిజ్ఞానము చాలని లక్షణపరిజ్ఞాన మంతి శ్లాఘ్యము కాదుగాని అందుమట్ట సర్వలక్షణపరిజ్ఞానము లక్ష్య పరిజ్ఞానముచేతనే సాధించుట మిక్కిలి దుష్కరము. కాఁబట్టి యిట్టికొఱఁది వారింపఁ బూని పెక్కు లక్ష్యములు పలుమాఱు సావధానముగాఁ బరిశీలించి రచనాప్రణాళిక నిర్ణయించుకొని, నానేర్చుకొలఁదిని సంస్కృతభాషతో సూత్రగ్రంథ మొకటి కావించితిని. ఆ గ్రంథము బాలురకు సుసాధము గాకుండుట వలన దానియందలి సూత్రములు కొన్ని తెనిగించి ప్రకృత గ్రంథరూపముగా రచించినాఁడ.

క. మానితపునడక పేరిమి

మానసమున కింపుఁ బెంప మను నంచలకుఁ

బోనిడి నీరసనీరము

జానుగ క్షీరంబు గొనుట సహజమకాదే ?

గ్రంథకర్త.

శ్రీహయగ్రీవాయ నమః.

క. శ్రీలతకుం బ్రాచయి వృష
శైలంబున వెలసి తనదు చాయ కెలయు ధ
న్యాళి దగ మాన్చి కోర్కులు
చాలంగా నొనఁగు కల్పసాలముఁ గొలుతున్.

క. అనయము లలితోక్తులతో
నొనరుపడం గూర్చి లక్ష్యయోజన మొప్పం
గను బాలవ్యాకరణం
బనఁగా లక్షణ మొనర్తు నాంధ్రంబునకున్.

ఆ. దిక్పదర్శనముగఁ దెలిపెద నిందు ల
క్షణము గానఁ బూర్వకపుల లక్ష్య
ములను లాఁతిలక్ష్యములఁ గాంచి తక్కుల
క్షణ మెఱింగికొనుఁడు చతురమతులు.

శ్రీ ర స్త్ర.

బాల వ్యాకరణము

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము

సంస్కృతమునకు ¹వర్ణము లేబది ౧.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ౠ ఌ ౡ ఏ ఐ ఓ ఔ అం అః - క ఖ గ ఘ జ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ డ ఢ త థ ద ధ న ప ఫ బ భ మ య ర ల వ శ ష స హ ళ.

ఇందకారాదు లచ్చులు - కకారాదులు హల్లులు.
²అజ్ఞస్త్విభాగ మిలాగుననే మీఁద నెఱుంగునది.

ప్రాకృతమునకు వర్ణములు నలువది ౨.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఏ ఓ అం అః. క ఖ గ ఘ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ డ ఢ త థ ద ధ న ప ఫ బ భ మ య ర ల వ శ ష స హ ళ.

కొందఱ మతంబున హ్రస్వవక్రంబులును ప్రాకృతంబు నందు గలవు. కొందఱ మతంబున వక్రతమంబులుం గలవు. ఏ ఏ ఓ ఓ లు వక్రములని, ఐ ఔ లు వక్రతమములని ప్రాచీనులు న్యవహరింతురు.

1. వర్ణములు - అక్షరములు.

2. అజ్ఞస్త్విభాగము - అచ్+హల్+విభాగము.

తెనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియాలు ౩.

అ అ ఇ ఈ ఉ ఊ ఎ ఏ ఐ ఒ ఓ ఔ అం అః. క గ చ ఛ
జ జే ట డ ణ త ద న ప బ మ య ర ల వ స హ శ.

ఋ ఋ ఌ ఌ విసర్గ ఖ ఛ త థ ధ ఘ య ధ ధ ధ జ ఙ
శ ష లు సంస్కృతసమంబులను గూడి తెనుఁగున
వ్యవహరింపఁబడు ౪.

ఋతువు-పితౄణము-శ్చప్రము-గ్రాకారము-దూఃఖము-
ఖడ్గము-ఘటము-ఛత్రము-ఝషము-కంఠము-ఛక్క-రథము-
ధరణి-ఫణము-భయము-పక్షి-అజ్ఞ-శరము-షండము.

కచటతవలు వరుషంబులని గడదబలు సరళంబులని
చెప్పఁబడు ౫.

¹ ఇతరములగు హల్లులు స్థిరములు ౬.

ఖ ఘ జ ఛ ఝ ఞ త థ ణ ధ ధ న ధ భ ను య ర ల న
శ ష స హ శ.

దంత్యతాలవ్యంబులయిన చజలు సవర్ణంబులు ౭.

తాలవ్యచకారంబు దంత్యచకారంబునకును, దాలవ్య
జకారంబు దంత్యజకారంబునకును గ్రాహకములని తాత్ప
ర్యము.

ఇ ఈ ఎ ఏ లం గూడిన చజలు తాలవ్యంబులు ౮.

చిలుక-చీమ-చెలి-చేమ, జిల-జీడి-జెట్టి-జేజె.

1. పరుషసరళములుగాక మిగిలినవి.

అ అ ఉ ఊ ఓ ఓ ఔ లలి గూడిన చజలు దంత్యంబులు ౯.

చేలి-చోప-చోక్క-చోపు - చోక్కు - చోటు-చోక,
జముడు-జాతర-జాన్న-జాలు-జొన్న-జోలి-జోకు.

విదంతములయిన చజలు సమేతరశబ్దములందు లేవు.
సంస్కృతసమంబులం దికారాంతము లయిన శబ్దముల
యుపధా చజలు బహువచనంబు పరంబగునపుడు
దంత్యము అగును ౧౦.

అర్చి-అర్చులు ; గోచి-గోచులు ; వీచి-వీచులు ;
రాజి-రాజులు ; వాచి-వాచులు.

ఇవి దప్ప సంస్కృతసమంబులందు దంత్యచజలు లేవని
తాత్పర్యము. ఉపధా యుసంగాఁ దుదిపర్జమునకు ముందు
వర్ణము, ముఖ్యముఁ గావనిబ్బరి బొక్కటి దంత్యయుక్తంబు.
కానబడియెడి. ఇతరములయిన చజల కుదాహరణములు :
చంద్రుడు - చామరము - చుక్రిక - చూర్ణము - చోరుడు -
చౌర్యము, జయము-జాతి-జగుప్ప-జూటము ఇత్యాదులు.

నకారంబు ద్రుతంబు ౧౧.

ద్రుతాంతములయిన పదములు ద్రుతప్రకృతికములు ౧౨.

ప్రథమా కయి పట్టి యొక్కేతరములయిన విభ
క్తులు - ఉత్తమపురుషైకవచనంబులు - భూతితద్ధర్మాద్యర్థక
ప్రథమ పురుషైకవచనంబులు - ఆశీరాద్యర్థకంబులయిన
యెడుతవర్ణకంబులు-శత్రుమనాంతర్యచేదాద్యర్థకంబులు -

నేను తాను పదంబులు - వలెప్రభృతులును ద్రుతప్రకృతికంబులు. నన్ను - నాచేత - నాతోడ - నాకొఱకు - నావలన - నాకంటె - నాకు - మాలోపల - మాయందు - వత్తు - వచ్చెద - వచ్చె - వచ్చు - వచ్చెడు - ప్రసన్నులయ్యెడు - కావుత - కొట్టుచు - కొట్ట - కొట్టగ - కొట్టుడు - కొట్టిన - వలె - ఎంతయు - పోలె - అయ్యె ఇత్యాదు లూహ్యంబులు.

ద్రుతప్రకృతులు గాని శబ్దంబులు కశలనంబు ౧౩.

రాముడు - రాములు - హయము - విష్ణువు - గోడ - మేడ - అయ్య - అమ్మ - రామునికయి - జ్ఞానముబట్టి - నామొక్క - వచ్చిరి - వచ్చితిరి - వచ్చితిమి - రాడు - రాదు - రాదు - రావు - రాము - కొట్టక - తిట్టక - ఎత్తిలి - ఒత్తిలి - ఊరక - మిన్నక - బళి - అక్కట - ఏల ఇత్యాదు లూహించునది.

హ్రస్వముమీది ఖండబిందువునకుఁ బూర్ణబిందువు

వైకల్పికముగ నగును ౧౪.

అడకువ - అడంకున; అరఁజి - అరంజి; ఎఱుంగుట - ఎఱుంగుట; బలంగము - బలంగము; మగఁజిమి - మగంజిమి.

దీర్ఘముమీద ¹ సాధ్యపూర్ణము లేదు ౧౫.

వాడు - వీడు - రాడు - లేడు - కాఁబోలు - కాఁబట్టి - గోఁగులు - రేఁగులు.

1. వ్యాకరణ శాస్త్రముచే సాధింపఁదగినది.

సంస్కృతసమేతరములయిన తెలుగుశబ్దంబులయందుఁ బరుషసరళంబులకు ముందే 'బిందువుకానంబడుచున్నది.

వంకర - కలఁకువ-మంచే - త్రాఁచే - దంట-దాటు-
కొంత - కోఁత ఇత్యాదు లూహ్యంబులు.

యకారంబును వు వూ వో వో లును దెలుగుమాటలకు
మొదట లేవు ౧౭.

ఎఱఁడు - ఎక్కడ - ఏమి - ఏల - ఉండ - ఊరు
ఒకఁడు - ఓడ. హరియతఁడు - నిద్రవోయె నిట్టిచోట్ల సంధి
వశంబున వచ్చిన యకార వకారంబులుగాని పూర్వసిద్ధం
బులు గావు. వోఁథ్ వోఁథ్ శబ్దములు దప్ప సంస్కృత
సమంబులందు సహితము వు వూ వో వో వర్ణాదులగు శబ్దం
బులు లేవని యెఱుంగునది. ఉదకము-ఉర్క్-ఓదనము.

యరలవలు లఘువులని యలఘువులని ద్వివిధంబులగు ౧౮.

హరియతఁడు - ఇత్యాదులం దాగమ యకారము
లఘువు; తక్కిన యకార మలఘువు. విఱుగు మెఱుఁ
గిత్యాదులందు రేఫం బలఘువు. ఇదే శకటరేఫ మని చెప్పఁ
బడును. శకటరేఫము తత్సమ తద్భవములందు లేదు.
పెరుగు కరు గిత్యాదులందు రేఫంబు లఘువు. ఏళులు
పాళులు త్రాళులని బహుత్వమందు రలడల కాదేశ మయిన
శకార మలఘువు. తల-నెల యిత్యాదులందలి లకారము
లఘువు. అతఁడు వలికె నిత్యాదులందున్న పాదేశ వకా
రము లఘువు. తక్కిన వకార మలఘువు. ²వర్ణసమా

1. అరసున్న, నిండుసున్న.
2. అక్షరముల సముదాయము.

మూయమందలి శకారము సర్ణాంతరము గాని యలఘు శకారము గాదని యెఱుంగునది.

సంస్కృత ప్రాకృతతుల్యంబగు భాష తత్సమంబు ౧౯.

సంస్కృతము. సంస్కృతసమము. సంస్కృతము. సంస్కృతసమము.

రామః	రాముఁడు	గాః	గావు
విద్యా	విద్య	నాః	నావ
హరిః	హరి	ద్వ్యాః	దివి
ధేనుః	ధేనువు	హృద్	హృది
భూః	భువి	జగత్	{ జగత్తు జగము
పితా	పిత		

ఇత్యాదు లూహ్యంబులు.

సంస్కృతము.	ప్రాకృతము.	సౌకృతసమము.
అగ్నిః	అగ్గి	అగ్గి
ఆటిః	ఆడి	ఆడి
ఆలిః	{ ఓలీ	ఓలి
పక్ష్యా		
కటుః	కాగో	కారము
గారవమ్	గారవం	గారవము
జటా	జడా	జేడ
మిరా	మేరా	మేర
యమః	జమో	జేముఁడు
రాజ్ఞీ	రాణి	రాణి
శృంగారః	సింగారో	సింగారము

సంస్కృతము.
(శ్రీ):

ప్రాకృతము.
సిరీ

ప్రాకృతసమము.
సిరి

ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

సంస్కృత ప్రాకృత భవంబగు భాష తద్భవమయి ౨౦.

సంస్కృతము. సంస్కృతభవము. సంస్కృతము. సంస్కృతభవము.

అకాశః అకసము

కుడ్యమ్ గోడ

చంద్రః చంద్రుడు

తమజ్ఞః తమగము

తామరసమ్ తామర

నారాచః నారసము

నిభః { నెపము
 { నెపము

ముఖమ్ { మొకము
 { మొగము

మృగః { మొకము
 { మొగము

వక్రః వంకర

వేసరః వేసడము

సముద్రః సంద్రము

సూచీ సూచి

స్మరః మరుడు

హరిణమ్ అరిణము

హరితాళమ్ హరిదళము

ఇత్యాదులు గ్రహించునది.

సంస్కృతము.

ప్రాకృతము.

ప్రాకృతభవము.

అక్షరః

ఇంగలో

ఇంగలము

అపరః

అచ్చరా

అచ్చెర

అశ్వర్యమ్

అచ్చెరం

అచ్చెరువు

పంచశతమ్

పణ్ణానా

పనన

పుణివీ

పుణివీ

పుడమి

ప్రయాణమ్

ప్రయాణం

ప్రయాణము

ii. పుట్టినది.

సంస్కృతము	ప్రాకృతము	ప్రాకృతభవము
ప్రవాళః	పవాళో	{పవడము పగడము
మత్సరః	మచ్చరో	మచ్చేరము
యజ్ఞః	జణ్ణో	జేన్నము
లక్ష్మీః	లచ్చీ	లచ్చి
విష్ణుః	విష్ణా	వెన్నుడు
వైద్యః	వెజ్ఞో	వెజ్జ
స్తమ్భః	ఖంభో	కంబము
సూలమ్	థోరమ్	తోరము

ఇత్యాదులు తెలియనది.

త్రిలింగదేశవ్యవహారసిద్ధంబగు భాష దేశ్యంబు ౨౦.

ఊర - పేరు - ఇల్లు - ముల్లు - కోట - పేట - దూడ - మేడ -
కోత - లేత - తావి - మోవి - ఇత్యాదు లరయునది.

లక్షణవిరుద్ధంబగు భాష గ్రామ్యంబు ౨౧.

వస్తాడు - తెస్తాడు - వచ్చేని - తెచ్చేని - వచ్చేవాడు -
తెచ్చేవాడు - వచ్చేటివాడు - తెచ్చేటివాడు ఈ భాష
ప్రయోగంబున కనర్హంబు.

ఆర్యవ్యవహారంబుల దృష్టంబు గ్రామ్యంబు ౨౨.

పెద్దలు వ్యవహరించినయూట గ్రామ్యులయిన
గ్రహింపఁ దగునని తాత్పర్యము. కఱకంఠుడు, ప్రాణ
గొడ్డము, జీవగట్ట, కపిలకన్నులు, కపిలగడ్డము, కపిలభేడలు.

ఇది సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

సంధి పరిచ్ఛేదము

¹ ఉత్తున కచ్చు పరంబగునపుడు సంధి యగు ౧.

పూర్వపర ²స్వరంబులకుం బరస్వరం బేకాదేశం
బగుట సంధి యనంబడు.

రాముండు + అతండు ... రాముడతండు

సోముండు + ఇతండు ... సోముడితండు

మనము + ఉంటిమి ... మనముంటిమి

ఆతండు + ఎక్కడ ... ఆతండాక్కడ

ఇతండు + ఒకండు ... ఇతడాొకండు

ప్రథమేతరవిభక్తి ³శత్రుర్థచువర్ణంబులందున్న
యుకారమునకు సంధి ⁴వైకల్పికముగా నగును ౨.

నన్ను + అడిగె ... {నన్నడిగె
నన్నునడిగె

1. ఉత్తు - హ్రస్వపుగు ఉ.

2. స్వరము - అచ్చు.

3. శత్రుర్థ - వర్తమానార్థ బోధకము.

4. రెండు రూపములుండుట.

నాకొటకు + ఇచ్చె ...	{ నాకొటకచ్చె నాకొటకునిచ్చె
నాకు + ఆదరువు ...	{ నాకాదరువు నాకునాదరువు
నాయందు + ఆశ ...	{ నాయందాశ నాయందునాశ
ఇందు + ఉన్నాడు ...	{ ఇందున్నాడు ఇందునున్నాడు
ఎందు + ఉంటివి ...	{ ఎందుంటివి ఎందునుంటివి
వచ్చుచు + ఉండెను ...	{ వచ్చుచుండెను వచ్చుచునుండెను
చూచుచు + ఏగెను ...	{ చూచుచేగెను చూచుచునేగెను

సంధిలేనిచోట స్వరంబుకంటె బరంబయిన స్వరంబునకు
యడాగమంబగు ౩.

ఆగమంబనఁగా వర్ణాధిక్యంబు,

మా + అమ్మ ...	మాయమ్మ
మీ + ఇల్లు ...	మీయిల్లు
మా + ఊరు ...	మాయూరు

అత్తునకు సంధి బహుళముగా నగు శ.

మేస + అల్లుడు ...	{ మేనల్లుడు మేనయల్లుడు
పుట్టిన + ఇల్లు ...	{ పుట్టినిల్లు పుట్టినయిల్లు
చూడక + ఉండెను ...	{ చూడకుండెను చూడకయుండెను

బహుళిగ్రహణముచేసి స్త్రీవాచకతత్పముసంబోధనాంతం
బులకు సంధిలేదు.

అమ్మ + ఇచ్చెను ...	అమ్మయిచ్చెను
దూత + ఇతడు ...	దూతయితడు
చెలువుడు + ఇందము ...	చెలువుడయిందము

సంస్కృతీయంబునకు సంధి యగునని యథర్వాణా
చార్యులు చెప్పిరిగాని దానికిం బూర్వకావ్యంబులందుఁ
బ్రయోగంబు మృగ్యంబు. ఆధునిక కృతులం దొకానొక
చోట స్త్రీ వాచక తత్పముంబులకు సంధి నానబడియెడు.
గంగను కానె, నెలఁతొచ్చెను, నెలయాల్వానుల సంధిలేమి
జానబుళకముచేతనే యని యూహించునది.

1. అత్తు - కలుచయగు ఆ.

2. బహుళము - కొన్నిచోటులఁ బ్రవృత్తి, కొన్నిచోటుల నిశే.
ధము, కొన్నిచోటుల వికల్పము, కొన్నియెడల మఱొకరీతిగ నగుట. ..

3. మృగ్యము - నెదుకఁదగినది.

క్వాథరంబైన యిత్తునకు సంధిలేదు ౮.

వచ్చి + ఇచ్చెను ... వచ్చియిచ్చెను

ఇంకాదులకుఁ దప్ప ద్రుతప్రకృతికములకు సంధిలేదు ౯.

ప్రథమేతిరవిభక్తివిధి నిరనకాశంబు గావున దీనిని బాధించెడిని.

వచ్చున్ + ఇపుడు ... వచ్చునిపుడు

చూడన్ + అయితి ... చూడనయితి

ఉండెడిన్ + అతఁడు ... ఉండెడినతఁడు

ఇంక-ఇంక-ఎట్ట కేలకు-ఎట్ట కేని—ఈయవి యింకాదు లని యెఱుంగునది. వీనికి సంధి నైకత్వికము.

అచ్చున కామ్రేడితంబు పరంబగునపుడు సంధి తఱుచుగ నగు ౧౦.

ద్విర్భక్తముయొక్క పరనూప మాస్రేషీతి మనంబడు. తఱుచుగ ననుటచేతి నొక్కొక చోట నైకత్వికసంధియుం గలదని తాత్పర్యము.

బౌర + బౌర ... బౌరార.

అహ + అహ ... అహహ.

ఎట్టూ + ఎట్టూ ... ఎట్టెట్టూ

ఓహో + ఓహో ... ఓహోహో.

ఏమి + ఏమి ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{ఏమేమి} \\ \text{ఏమియేమి} \end{array} \right.$

ఏగియేగి యనుచోఁ ద్వార్థంబగుట సంధిలేదు.

అంద్వవగాగమంబులుదప్ప నపదాదిస్వరంబు పరంబగు
నపు డచ్చునకు సంధియగు ౧౧.

మూర + ఎండు ... మూరెండు.

వీసె + ఎండు ... వీసెండు.

అర్థ + ఇంచు ... అర్థించు.

నిర్జి + ఇంచు ... నిర్జించు.

అంద్వవగాగమంబులు పరంబులగునపుడు యథా
సంభవముగా గ్రహించునది. రాములందు - రాముల
యందు - హరియందు - ఎనిమిదవది - ఎనిమిదియనది.

కుఱు చిఱు కడు నడు నిడు శబ్దముల అడల కచ్చు పరంబగు
నపుడు ద్విరుక్తకారంబగు ౧౨.

కుఱు + ఉసురు ... కుఱుసురు.

చిఱు + ఎలుక ... చిఱెలుక.

కడు + ఎదురు ... కటెదురు.

నడు + ఇల్లు ... నట్టిల్లు.

నిడు + ఊరుపు ... నిట్టూరుపు.

1. అపదాదిస్వరము - పదము కాని ప్రత్యయము యొక్క
మొదటి యచ్చు.

ప్రథమమీది పరుషములకు గనడదవలు

బహుళముగానగు ౧౩.

వాఁడు	+	కొట్టె	...	{ వాఁడు కొట్టె. వాఁడు కొట్టె.
అపుడు	+	చనియె	...	{ అపుడు సనియె. అపుడు చనియె.
నీవు	+	టక్కరివి	...	{ నీవు డక్కరివి. నీవు టక్కరివి.
మీరు	+	తలఁడు	...	{ మీరు దలఁడు. మీరు తలఁడు.
వారు	+	పోరు	...	{ వారు వోరు. వారు పోరు.

అప్పు డిప్పు డెప్పు డను ఇబ్బములు నిత్యైకవచనాంతములు; ¹వాగనుశాసనులు యదా తదా యని గ్రహించుట ప్రపంచార్థమని యెఱుఁగునది. ఈ కార్యము కళలగు క్రియా పదములమీఁద సహితము కానంబడియెడి.

రారు	+	కదా	...	{ రారు గదా. రారు కదా.
వత్తురు	+	పోదురు	...	{ వత్తురు వోదురు. వత్తురు పోదురు.

1. వాగనుశాసనులు - నన్నయభట్టు.

తెనుఁగులమీది సాంస్కృతికపరుషములకు గనడదవలు

రావు ౧౪.

వాఁడు	+	కంసారి	...	వాఁడు కంసారి
వీఁడు	+	చక్రపాణి	...	వీఁడు చక్రపాణి
ఆయది	+	టంకృతి	...	ఆయది టంకృతి
అది	+	తథ్యము	...	అది తథ్యము
ఇది	+	పథ్యము	...	ఇది పథ్యము

ద్వంద్వంబునం బదంబువయి పరుషములకు

గనడదవలగు ౧౫.

కూర	+	కాయ	...	కూరగాయలు
కాలు	+	చేయి	...	కాలుసేతులు
టక్కు	+	తెక్కు	...	టక్కుడెక్కులు
తల్లి	+	తండ్రి	...	తల్లిదండ్రులు
ఊరు	+	పల్లె	...	ఊరుపల్లెలు

ద్రుతప్రకృతికముమీది పరుషములకు సరళములగు ౧౬.

పూచెను	+	కలువలు	...	పూచెను గలువలు
తోచెను	+	చుక్కలు	...	తోచెను చుక్కలు
చేసెను	+	టక్కులు	...	చేసెను డక్కులు
నెగడెను	+	తమములు	...	నెగడెను తమములు
మొగిడెను	+	పద్మము	...	మొగిడెను పద్మము

ఆదేశసరళములకు ముందున్న ద్రుతమునకు బిందు
సంశ్లేషములు విభాషనగు ౧౭.

సంశ్లేషం బనఁగా మిఁదిహల్లులతోఁ గూడికొనుట.

పూచెనుగలువలు ...	$\left\{ \begin{array}{l} \text{పూచెంగలువలు,} \\ \text{పూచెంగలువలు,} \\ \text{పూచెన్గలువలు.} \end{array} \right.$
తొఁచెనుజుక్కలు ...	$\left\{ \begin{array}{l} \text{తొఁచెంజుక్కలు,} \\ \text{తొఁచెంజుక్కలు,} \\ \text{తొఁచెన్జుక్కలు.} \end{array} \right.$
చేసెనుడక్కులు ...	$\left\{ \begin{array}{l} \text{చేసెండుక్కులు,} \\ \text{చేసెండుక్కులు,} \\ \text{చేసెన్దుక్కులు.} \end{array} \right.$
నెగఁజెను దమములు ...	$\left\{ \begin{array}{l} \text{నెగఁజెందమములు,} \\ \text{నెగఁజెందమములు,} \\ \text{నెగఁజెన్దమములు.} \end{array} \right.$
మొగిఁజెను బద్దము ...	$\left\{ \begin{array}{l} \text{మొగిఁజెంబద్దము,} \\ \text{మొగిఁజెంబద్దము,} \\ \text{మొగిఁజెన్బద్దము.} \end{array} \right.$

పక్షంబున స్వత్వంబగు; స్వశ్చ్యంబనఁగా ద్రుతంబునకుఁ
బ్రకృతిభావము.

ద్రుతంబునకు సరళస్థిరంబులు పరంబు లగునపుడు లోప.
సంశ్లేషంబులు విభాషనగు ౧౮.

వచ్చెను + గోవులు ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{వచ్చెగోవులు.} \\ \text{వచ్చెన్గోవులు.} \\ \text{వచ్చెనుగోవులు.} \end{array} \right.$

మెఱసెను + ఖడ్గము ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{మెఱసెఖడ్గము.} \\ \text{మెఱసెన్ఖడ్గము.} \\ \text{మెఱసెనుఖడ్గము.} \end{array} \right.$

వర్గయుక్తరళములు పరములగునపు దొకానొకచో ద్రుత
మునకుఁ బూర్ణబిందువును గానంబడియెడి ౧౯.

వచ్చెను + ధాత్రీపతి ... వచ్చెంధాత్రీపతి.
పాడెను + గంధర్వుఁడు ... పాడెంగంధర్వుఁడు
కన్ + దోయి ... కందోయి.

¹అవసానంబునందు ద్రుతస్వరంబునకేని, ద్రుతంబునకేని
లోపంబు బహుళంబుగా నగు ౨౦.

వాఁడువచ్చెన్ - వాఁడువచ్చె - వాఁడునచ్చెను; ఈ
లోపంబు పద్యాంతములయందు గణానుసారంబుగ వ్యవ
స్థితంబయియుండు. గుర్వవసాయి యగు పద్యంబుతుదను
స్వత్వంబు లేదు. “అతిశయముగ బుద్ధిమంతుఁడగు బుధ.
సేవన్.”

1. అవసానము - వాక్యముయొక్క చివర.

కొన్నియెడల ద్రుతంబుమీఁద నకారంబు
గానంబడియెడి ౨౧.

అదియున్నాక, దివంబునుంబోలె.

అట యింక చుడు శబ్దంబులందప్ప 'నుడితొలి హ్రస్వంబు.
మీఁద ఖండబిందువును, ద్రుతంబునకు
లోపంబును లేవు ౨౨.

ముంగొంగు - కొంబసిడి - కన్దోయి

తాను నేను పదంబుల ద్రుతంబునకు సంశ్లేషంబు లేదు ౨౩.

తాను + చదివె ... { తాఁ జదివె,
తాను జదివె,

తాను + వినె ... { తా వినె,
తాను వినె,

దీర్ఘంబుమీఁదిది గాన దీనికి నెఱసున్న లేదు.

సమాసంబునందు ద్రుతంబునకు లోపంబగు ౨౪.

ఎల్లయర్థములు - ఎల్లకలుషములు ; సర్వపర్యాయం
బయిన యెల్లశబ్దంబు ద్రుతాంతంబున యవ్యయంబు. దీని
క సమాసంబున విశేష్యంబునకు ముందు ప్రయోగంబు లేదు.

సమాసంబుల నుదంతంబులగు ¹స్త్రీసమంబులకుం
బుంపులకుం బరుష సరళంబులు పరంబులగునపుడు
నుగాగమంబగు ౨౫.

ఇచటం బరుషంబులు పరంబులగునపుడు ద్రుతంబునకు
బిందుస్సంశ్లేషంబులచే మూఁడురూపంబులు, సరళంబులు
పరంబులగునపుడు లోప సంశ్లేష పూర్ణ బిందువులచేత మూఁడు
రూపములు, విధాన సామర్థ్యమునలన దీనికి లోపము లేదు.
వక్ష్యమాణానిధిచే స్వత్వము లేదు.

చిగురు + కయిదువు ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{చిగురుంగయిదువు,} \\ \text{చిగురుంగయిదువు,} \\ \text{చిగురున్గయిదువు.} \end{array} \right.$

తళుకు + గజ్జెలు ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{తళుకుగజ్జెలు,} \\ \text{తళుకున్గజ్జెలు,} \\ \text{తళుకుంగజ్జెలు.} \end{array} \right.$

సింగపు + కొదమ ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{సింగపుకొదమ,} \\ \text{సింగపుకొదమ,} \\ \text{సింగపున్గొదమ.} \end{array} \right.$

ఉన్నతంపు + గొడుగు ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{ఉన్నతంపుగొడుగు,} \\ \text{ఉన్నతంపున్గొడుగు,} \\ \text{ఉన్నతంపుంగొడుగు.} \end{array} \right.$

1. స్త్రీసమములు - ప్రథమైకవచన ప్రత్యయము లోపించిన
వపుంసకలింగపదములు.

పొదగు + ఇల్లు ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{పొదరుటిల్లు.} \\ \text{పొదరిల్లు.} \end{array} \right.$

పేదాదిశబ్దంబుల కాలుశబ్దము పరంబగునపుడు కర్తృధార
యంబునందు రుగాగమంబగు ౩౦.

పేద + ఆలు ... పేదరాలు.

బీద + ఆలు ... బీదరాలు.

పేద - బీద - ముద్ద - శాలెంతి - కొమ - జన - అయిమన -
మనుమ - గొడ్డు - ఇట్టివి పేదాదులు. ఇందు జవ్వనిశబ్దంబునకు
జవాదేశంబని యెఱుంగునది. “ఏకాంతమునందు నున్న జన
రాండ్ర”నని ప్రయోగము.

కర్తృధారయంబునం దత్వంబులకాలుశబ్దముపరంబగునపు
దత్వంబున కుత్వంబును, రుగాగమంబు నగు ౩౧.

ధీర + ఆలు ... ధీరురాలు.

గుణవంత + ఆలు ... గుణవంతురాలు.

ఇచట శృత్తియం దాలుశబ్దము స్త్రీచూత్రపరము.

కర్తృధారయంబునందు ¹మువర్ణకంబునకుం బుంపులగు ౩౨.

సరసము + మాట ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{సరసపుమాట.} \\ \text{సరసంపుమాట.} \end{array} \right.$

విరసము + వచనము ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{విరసపువచనము.} \\ \text{విరసంపువచనము.} \end{array} \right.$

1. వర్ణకము - ప్రత్యయము.

ఉదంతమగు తద్ధర్మార్థవిశేషణమున కచ్చుపరమగునపుడు
నుగాగమంబగు ౩౩.

చేయు + అతఁడు ... చేయునతఁడు.

చేసెడు + అతఁడు ... చేసెడునతఁడు.

షష్ఠీసమాసమునం దుకారఋకారముల కచ్చు పరమగు
నపుడు నుగాగమంబగు ౩౪.

రాజయొక్క + ఆజ్ఞ ... రాజనాజ్ఞ.

విధాతృయొక్క + ఆనతి ... విధాతృనానతి.

ఉదంతస్త్రీసమంబులకును బుంపులకు నదంతగుణ
వాచకంబులకును దనంబు పరంబగునపుడు
నుగాగమంబగు ౩౫.

సోగసు + తనము ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{సోగసుందనము.} \\ \text{సోగసుఁదనము.} \\ \text{సోగసున్దనము.} \end{array} \right.$

సరసపు + తనము ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{సరసపుందనము.} \\ \text{సరసపుఁదనము.} \\ \text{సరసపున్దనము.} \end{array} \right.$

తెల్ల + తనము ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{తెల్లందనము.} \\ \text{తెల్లఁదనము.} \\ \text{తెల్లన్దనము.} \end{array} \right.$

సమాసంబునం బ్రతాదుల తొలియచ్చమీడి వర్ణంబులకెల్ల
 లోపంబు బహుళంబుగా నగు ౩౬.

ప్రాత	+	ఇల్లు	...	{ ప్రాయిల్లు. ప్రాతయిల్లు.
లేత	+	దూడ	...	{ లేదూడ. లేతదూడ.
పూవు	+	రెమ్మ	...	{ పూరెమ్మ. పూవురెమ్మ.

లుప్తశేషంబునకుం బిరుషములు పరములగునపుడు
 నుగాగమంబగు ౩౭.

ప్రాత	+	కెంపు	...	ప్రాకెంపు.
లేత	+	కొమ్మ	...	లేకొమ్మ.
పూవు	+	తోట	...	పూదోట.
మీందు	+	కడ	...	మీంకడ.
కెంపు	+	తామర	...	కెందామర.
చెన్ను	+	తొవ	...	చెందొవ.

చెన్నుశబ్దము వృత్తిని శోణార్థకంబు; బహుళగ్రహణ
 ముచే మీందు ప్రభృతులందు నిట లోపంబు నిర్వహించు;
 వ్యవస్థితవిభాషచే సీద్ధుతంబునకు సంక్షేపంబు లేదు.

1. లుప్తశేషము - ౩౬-వ నూత్రమువలన లోపము పొంది మిగిలిన
 పదము.

క్రొత్తశబ్దమున కాద్యక్షరశేషంబునకుం గొన్నియెడల
నుగాగమంబునుం, గొన్నియెడల మీదిహల్లునకు
ద్విత్వంబు నగు ౩౮.

క్రొత్త	+	కాయ	...	క్రొంజాయ.
క్రొత్త	+	చెమట	...	క్రొంజెమట.
క్రొత్త	+	పసిడి	...	క్రొంబసిడి.
క్రొత్త	+	కారు	...	క్రొక్కారు.
క్రొత్త	+	తావి	...	క్రొత్తావి.

పరుషేతరంబులు పరంబు లగునపుడు నుగాగమ
ప్రాప్తి లేమింజేసి వానికి ద్విత్వంబగు.

క్రొత్త	+	గండి	...	క్రొగండి.
క్రొత్త	+	నన	...	క్రొన్నన.
క్రొత్త	+	మావి	...	క్రొమ్మావి.

కెంధూళి కెంజడ లని ప్రయోగంబులు కానంబడియెడి,
బహుళగ్రహణముచేతఁ గ్రొత్తకుండ లిత్యాదుల లోపంబు
లేదు. క్రింగుడుపు - క్రింగాలు - క్రిందొడ—ఇత్యాదులం
గ్రిందు శబ్దమునకు లుప్తశేషంబునకు దీర్ఘంబు బహుళ
గ్రహణముచేతనని యెఱుంగునది.

అన్యంబులకు సహిత మిక్కార్యంబులు కొందొకచోఁ
గానంబడియెడి ౩౯.

ఒకానొకశబ్దంబున కొకానొకశబ్దము పరంబగునపుడు

తొంటియట్లు లోప నుగాగమంబులును, గొంట్లోకశబ్దమున
కొక్కానొకశబ్దము పరంబగునపుడు లోపద్విత్వంబులును
ప్రయోగంబులందుఁ జూపఁజేడు నని తాత్పర్యము.

పది	+	తొమ్మిది	...	పందొమ్మిది.
తొమ్మిది	+	పది	...	తొంబది.
వంక	+	చెఱుగు	...	వంచెఱుగు.
సగము	+	కోరు	...	సంగోరు.
నిండు	+	నెఱ	...	నివ్వెఱ.
నిండు	+	నెఱుగు	...	నివ్వెఱుగు
నెఱ	+	తఱి	...	నెత్తఱి
నెఱ	+	నడుము	...	నెన్నడుము.
నెఱ	+	మది	...	నెమ్మది.
నెఱ	+	వడి	...	నెవ్వడి.

ఇత్యాదులు ప్రయోగంబువలనం దెలియునది.

ఆప్రేడితంబు పరంబగునపుడు కడదులం దొలియచ్చమీది
వర్ణంబులకెల్ల నదంతంబగు ద్విరుక్తటకారం బగు ౪౦.

ఈ సూత్రంబునకు భృశార్థంబునందు ద్విరుక్తంబు
విషయంబని యెఱుంగునది.

కడ	+	కడ	...	కట్టకడ.
ఎదురు	+	ఎదురు	...	ఎట్టెదురు.

కడ-ఎదురు-కొన - చివర - తుద - తెన్ను - తెరువు -
నడుము-పగలు - పిడుగు - బయలు - మొదలు—ఇత్యాదులు
కదాదులు:

అప్రేదితంబు పరంబగునపుడు విభక్తిలోపంబు

బహుళంబుగా నగు శం.

అప్పటికిఁ + అప్పటికిఁ... { అప్పటప్పటికిఁ.
అప్పటికప్పటికిఁ.

అక్కడఁ + అక్కడఁ... { అక్కడక్కడఁ.
అక్కడనక్కడఁ.

ఇంటఁ + ఇంటఁ ... { ఇంటింటఁ.
ఇంటనింటఁ.

ఊరఁ + ఊరఁ ... { ఊహారఁ.
ఊరనూరఁ.

ఇంచుక నాఁ డిత్యాదులందు బహుళగ్రహణముచేత
నంతిమాక్షరలోపంబు నగు.

ఇంచుక + ఇంచుక ... { ఇంచించుక.
ఇంచుకించుక.

నాఁడు + నాఁడు ... { నానాఁడు
నాఁడునాఁడు.

నా + అవి ... { నావి.
నాయవి.

ఉదంతములగు తద్ధర్మవిశేషణంబులకు మీఁదలోపంబు లేదనియు, నిదంతంబులగు తద్ధర్మవిశేషణంబులకు మీఁద నిత్యంబనియు బహుళగ్రహణముచే నొంటిగునది.

వచ్చునది-వచ్చునవి—వచ్చెడిది-వచ్చెడివి.

¹పద్మాదులు పరంబులగునపుడు మువర్ణకంబునకు లోప పూర్ణబిందువులు విభాష నగు ౪౬.

భయము + నడె ... { భయపడె.
భయంపడె.
భయముపడె.

సూత్రము + పట్టె ... { సూత్రపట్టె.
సూత్రంపట్టె.
సూత్రముపట్టె.

ఈకార్యము కర్తృవాచిమువర్ణకమునకుఁ గలుగదు.

గజము పడియె - అశ్వము పడియె.

మధ్యమపురుష మువర్ణకంబునకు హలవసానంబులు పరంబులగునపుడు లోపము విభాషనగు ౪౭.

చూడుము + నన్ను ... { చూడునన్ను.
చూడుమునన్ను.

1. పడు+అదులు - పడు, పాటు, పట్టు, పఱచు, పెట్టు - మొ

ఇటు + చూడుము ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{ఇటు చూడు,} \\ \text{ఇటు చూడుము,} \end{array} \right.$

చూడుమనియె-వినుమనియె, ఇచ్చట నచ్చు పరంబయి
నది కాబట్టి లోపము లేదు.

వ్యతిరేకమధ్యమ మువర్ణకంబున కెల్లయెడల లోపంబు
విభాషనగు ౪౮.

నమ్మకుము + ఇటు ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{నమ్మకీట,} \\ \text{నమ్మకుమీట,} \end{array} \right.$

అప్రేడికంబు పరంబగునపుడు మధ్యమ ము¹డుజ్జులకు
లోపంబు విభాషనగు ౪౯.

ఉండుము + ఉండుము ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{ఉండుండుము,} \\ \text{ఉండుముండుము,} \end{array} \right.$

కొట్టుడు + కొట్టుడు ... $\left\{ \begin{array}{l} \text{కొట్టు కొట్టుడు,} \\ \text{కొట్టుడుకొట్టుడు,} \end{array} \right.$

విసర్గంబున కనుకరణంబున లోపంబగు ౫౦.
వర్ధతాం (శ్రీః + అనియె...వర్ధతాం (శ్రీ యనియె,
అనుకృతిని నమశ్శబ్దము తుదియత్తున కోత్వము
విభాషనగు ౫౧.

తుభ్యం నమః + అనె... $\left\{ \begin{array}{l} \text{తుభ్యం నమోయనె,} \\ \text{తుభ్యం నమయనె,} \end{array} \right.$

1. డుజి = అరసున్న తోఁ గూడిన డు అని తెలియునది.

ఈకార్యము లాఁతిచో సహితము గనంబడియెడి-
గతానుగతితో లోకో యటంచున్.

అనుకరణంబునం దుదిహల్లునకు ద్విర్వచనంబగు ౫౨.

కింతత్ + అనియె ... కింతత్తనియె.

కస్త్యమ్ + అనియె ... కస్త్యమ్మనియె.

అనుకరణంబునం దహమాదుల మకారంబునకు ద్విరుక్తి
విభాషనగు ౫౩.

దాసోహమ్ + అనె ... { దాసోహమ్మనె.
దాసోహమ్మనె.

తత్కర్తవ్యమ్ + అనె ... { తత్కర్తవ్యమ్మనె.
తత్కర్తవ్యమ్మనె.

ఉదంతనామంబున కనుకరణంబునందు పుగాగమంబగు.

ఇయంధేనుః + అనె ... ఇయంధేనువనె.

అనుకృతిని నిడుదకోం గుఱుచ యగునని యొకండు
వలికె నది నిరాకరంబు. దుర్బలస్య బలం రాజా యని వినవే.

వాక్యావసానంబున సంధిలేమి దోషంబు గాదని

యార్ఘ్యంబు ౫౪.

సత్యము సర్వశ్రేయము - అది లేనిచో సర్వధర్మములు
వ్యర్థములు, ఇట్లు సంధివిరహంబు కావ్యంబులం బాదాంత
మంద చూపట్టెడు.

ఇది సంధిపరిచ్ఛేదము.

తత్వ మ ప రి చే ద ము

డు-ము-వు-లు—ప్రథమ ౧. నువర్ణంబు—ద్వితీయ ౨.
 చేత-తోడ—తృతీయ ౩. కొఱకు-కయి—చతుర్థి ౪.
 వలన-కంటె-పట్టి—పంచమి ౫. కు-యొక్క—
 లోవల—షష్ఠి ౬. అందు-న—సప్తమి ౭.
 తృతీయాదులకు నుగాగమంబగు ౮.

రామునిచేతను - రామునితోడను-రామునికొఱకును-
 రామునివలనను - రామునికంటెను - రామునకును - రాముని
 యందును,

కయి-పట్టి-యొక్కలకు నుగాగమంబు లేదు ౯.

రామునికయి - జ్ఞానముఁబట్టి - రామునియొక్క.

చేత-తోడ-లోవల వర్ణకంబుల ప్రథమాక్షరంబులు వైక
 ల్పికంబుగా శేషించు ౧౦.

ప్రత్యయంబు వర్ణ కం బని ప్రాచీనులు వ్యవహరింతురు.

రామునిచే-రామునితో-వనములలో.

డు-ము-వు-న లేకవచనంబులు ౧౧.

ఏకత్వసంఖ్యను బోధించు ప్రత్యయం లేకవచనంబు.
 రాముఁడు-సోముఁడు-వనము-ధేనువు-భానువు.

లువర్ణంబు బహువచనంబు ౧౨.

బహుత్వసంఖ్యను బోధించు ప్రత్యయంబు బహువచనంబు. రాములు-సోములు-ననములు-ధనములు-ధేనువులు-శానువులు.

తక్కి-పది యోధయంబులు ౧౩.

మిగిలిన ప్రత్యయము లేకత్వ బహుత్వములకు బోధకములని యర్థము. ననమును-ననములను; ననముచేతను-వనములచేతను; ననముతోడను-వనములతోడను.

ఓయామంత్రణంబునందగు ౧౪.

ఓ యనః శబ్దము సంబోధనంబునందగునని యర్థము. ఇది సంబోధ్యవాచకంబునకు ముందే ప్రయోగింపబడును. ఓశబ్దంబు తొలంగియు సంబోధ్యవాచకంబు ప్రయోగింపవచ్చును. ఓరాముండ-ఓరాములార, రాముండ-రాములార. ఓశబ్దంబునకుం బురుష నీచ స్త్రీపురుషాదుమంత్రణంబులందు యి-సి-రి వర్ణంబులు విభాష నంతాగమంబులగు ౧౫.

ఓయిరాముండ - ఓరాముండ - ఓసిగుప్తురాల - ఓదుష్టరాల - ఓరిగుప్తుండ - ఓదుష్టండ.

ఓరి యోసి మైత్రియందుం గలవు ౧౬.

ఓరి చిన్నికృష్ణ-ఓసి ముద్దుశాల, ఓయి మొదలయినవానికి స్వగత్యంత్రయోగముగలదు. సంగతియె యోయి-

1. ఆమంత్రణము - పిలుపు.

ఓసి పోవే-ఓరోరి యికెందుఁ బోవచ్చు? వీసకి నీర్లుంబు
గలదు. ఓయీ విప్రకులావతంస - ఓరీ దుష్టనిశ్శాసనలార -
ఓసీ ననుఁ జెనకరాకు.

ప్రీతిర్యగ్దభిన్నంబులును వాని విశేషణంబులును
మహాత్ములనంబడు ౧౭.

తిర్యక్కులనఁగాఁ బశుపత్యాదులు. జడము లనఁగా
నచేతనములు.

క్రీబంబులు చిత్రాదులు మహద్వాచరంబులు విభాషం
బులింగ తుల్యంబులగు ౧౮.

మిత్రశరణప్రధానపాత్రాదులు మిత్రాదులు.

జిత్తు బిందుపూర్వంబగు ౧౯.

జకార మిత్తుగాఁ గలదానికి ముందు బిందువు వచ్చు
నని యర్థము. కార్యార్థము ప్రశ్నయోచనలగు సిబద్ధమయి
ప్రయోగించునపుడు మానంబడు నర్థ మిత్తు నాఁబడు. ఉదా
హరణము మీఁద స్పష్టంబగు.

దుష్వర్ణకంబునకుం బ్రత్యతియయినది దుమంతంబనంబడు.
స్పష్టము.

పులింగంబయి మహద్వాచరం బయిన నామంబు
తుదియత్వంబున కుత్వంబగు ౨౦.

నామంబనఁగాఁ బ్రాతిపదికము, డిద్ధ-రామ-భార్గవ-
రాజపురుష-ఇట్టివి ప్రాతిపదికములు. డిద్ధ-రాము-భార్గవు-
రాజపురుషు.

పులింగమగు మహద్వాచకమునకు డుజ్జగు ౨౨.

ఇచ్చట డుజ్జనుదానియందు జకార మిత్తుగావున
“జిత్తు బిందుపూర్వం బగు”నను సూత్రముచేత డుపర్ణ మునకు
ముందు సున్న వచ్చును. పిమ్మట జకారము లోపించును.
ఉదా. డిద్ధుఁడు-డిద్ధుంగు; రాముఁడు-రాముండు; భార్గవుఁడు-
భార్గవుండు.

డుమంతంబునకు ద్వితీయాద్యేకవచనంబు పరంబగునపుడు
నిగాగమంబు సర్వత్ర విభాష నగు ౨౩.

రామునిని - రాముని; రామునిచేతను - రాముచేతను;
రామునికిని - రామునకును. సర్వత్ర యనుట నిగాగమబాధ
నార్హము.

అనుదంతమగు తెనుగు డుమంతమునకు నిగాగమము
నిత్యముగా నగును ౨౪.

మగనిని - మగనిచేతను - మగనికిని. అనుదంత మను
పర్యదాసముచేత తమ్మునిని - తమ్ముని; తమ్మునిచేతను-తమ్ము
చేతను; అల్లునిని - అల్లుని; అల్లునిచేతను - అల్లుచేతను; బల్లి
దునిని-బల్లిదుని; బల్లిదునిచేతను - బల్లిదుచేతను—ఇత్యాదు
లందు నిగాగమంబు పాక్షికంబని యెఱుంగునది.

డుమంతంబుమీది నువర్ణకంబునుత్వంబున కిత్వంబగు.

“నువర్ణంబు స్వీతీయ”యను సూత్రముచేత రామును-
అని ప్రాప్తింపఁగా నీసూత్రముచేత నువర్ణకోత్వమున క్వింబు
సిద్ధించె. రాముని-భార్గవుని.

ఇకారంబుమీది కు-ను-వు క్రియావిధక్తుల యుత్వంబున
కిత్వంబగు ౨౬.

హరిని - హరిణిని; శ్రీని - శ్రీనిని; వారిని - వారినిని.

ఈధాతు యుష్టదర్థంబులమీదివాని యుత్వంబున
కిత్వంబురాదు ౨౭.

ఈదు - ఈవు - ఈను - ఈయు, ఈకు - సీకు - మీకు.

కుష్టరకంబు పరంబగునపు డికారమురంబులకు
నుగాగమంబగు ౨౮.

రామునకును - విష్ణునకును - సవితృనకును - విభాతృనకును.

సికారంబుకారంబుల కందువర్ణకము పరంబగునపుడు
నుగాగమంబగు ౨౯.

రామునందును - విష్ణునందును - విభాతృనందును.

ఆగమ ము-వు వర్ణంబుల కందువర్ణకము పరంబగునపుడు
నుగాగమంబు విభాషనగు ౩౦.

వనమునందును - వనమందును; ధేనువునందును -
ధేనునందును.

బహుత్వంబున ద్వితీయాదివిధక్తులకు లడాగమంబగు ౩౧.

రాములను - రాములచేతను; విభాతృలను - విభా
తృలచేతను.

సంబోధనంబునం దేకార్థంబయిన పదంబుతుది
యుకారంబున కకారంబగు ౩౨.

ఓరాముండ-ఓవృక్షమ-ఓశంభువ-ఓకొడుక.

సంబోధనంబునందుఁ బదంబుతుదియకారేకారంబులకు
దీర్ఘంబు విభాషనగు ౩౩.

ఓరాముండ - ఓరాముండ, ఓచెలియా - ఓచెలియ.
ఓహరీ-ఓహరి, ఓతెండ్రీ - ఓతెండ్రీ.

కృతోత్కంబగు సంస్కృతనామంబు సంబుద్ధి దుజ్జనకు
లోపంబు విభాషనగు ౩౪.

ఓరామ - ఓకృష్ణ, పూర్వసూత్రముచేత దీర్ఘంబు.
ఓరామా-ఓకృష్ణా, సంస్కృతనామంబనుటఁ జేసి ఓతమ్ముండ-
ఓబల్లిదుండ ఇత్యాదులందు లోపంబులేదు.

ఉదంత సంస్కృతనామంబుమీఁది సంబుద్ధి దుజ్జనకు
నూకారంబు ప్లుతం బాదేశంబు విభాషనగు ౩౫.

ఓవిష్ణూ ౩ - ఓశంభూ ౩, పక్షంబునందు విష్ణుండ -
శంభుండ ఇత్యాది.

సంబోధనంబునందు బహువచనంబున కారగాగమంబగు.

ఓరాములార - ఓకృష్ణులార, దీనికిం బాక్షికంబుగ
దీర్ఘంబగు—ఓరాములారా - ఓకృష్ణులారా.

మధ్యమపురుషయోగంబునం దారగాగమంబు

విభాషనగు ౩౭.

వినుడు బాలకులు - వినుడు బాలకులార; వచ్చితిరి
కాంతలు-వచ్చితిరి కాంతలార. అన్నలార మిమ్ము నడిగెద
నొకమాట-ఇచ్చట మధ్యమపురుషయోగంబు లేమింజేసి
సూరగామంబు నిత్యంబు.

అదంతంబయి దీర్ఘపూర్వలోపధంబయిన మహత్తుమీది
విభక్తి లకారంబునకు రేఫంబగు ౩౮.

బాలురు - బాలురను - బాలుర చేతను, నృపాలురు-
నృపాలురను - నృపాలుర చేతను. దయాళుశబ్దంబున క్లిష్ట
రేఫంబు గానంబడియెడి. దయాళురు - దయాళురను - దయా
ళుర చేతను.

అమహన్నపుంసకముల కదంతములకు మువర్ణకంబగు.

వృక్షము-ఋక్షము-దై నము-శత్రుము - అపత్యము.
“క్లేబంబులు మిత్రాదు”లను సూత్రంబునఁ బాక్షికంబుగం
బుంలింగత్వం బతిదేశించుటంజేసి మిత్రాదిశబ్దంబులకు ద్వై
రూప్యం బెఱుంగునది. ఉదా. మిత్రుడు - మిత్రము;
శరణుడు - శరణము.

వానికి మువర్ణకేతరం బయిన విభక్తి పరంబగునపుడు
ముగాగమంబగు ౪౦.

వృక్షములు-వృక్షమును; ఋక్షములు-ఋక్షమును.

మువర్ణకంబునకు విధించుకార్యము ముగాగమంబునకు
నగు ౪౧.

మూనర్ణకంబునకు విధించు లోపాదేశాదికార్యములు
ముగాగమమునకు సహితము వచ్చునని యర్థము.

మువర్ణకంబునకు ¹మూముడియేని బూర్ణబిందుపూర్వక
బువర్ణంబేని విభాషనగు ౪౨.

వృక్షము-వృక్షంబు; ఋక్షమ్ము-ఋక్షంబు. పూర్వ
సూత్రముచేత ముగాగమమున కీ కార్యంబగు. వృక్షమ్ములు-
వృక్షంబులు; ఋక్షమ్ములు-ఋక్షంబులు.

ఱ-ల-న లు పరంబులగునపు డొకానొకచో ముగాగమంబు
నకు లోపంబును దత్పూర్వస్వరంబునకు దీర్ఘంబును
విభాషనగు ౪౩.

నజ్రాలు-నజ్రాలను-వజ్రాన; పగడాలు - పగడాలను -
పగడాన. ఒకానొకచోట ననుటచే నీ కార్యంబునకుం
బ్రయోగవైర్లశ్యంబు సూచింపబడియె.

ఇస్టోరాయుగంతంబుల ప్రథమైకవచనంబునకు
లోపంబగు ౪౪.

ఇకారాంతములకు స్టోరైశబ్దంబులకు మఱి యుగా
గమాంతంబులకుంబ్రథమైక వచనలోపంబగు. హరి-గిరి-శ్రీ-ధీ.

1. మూముడి - మూకత్తు (-)

ఇత్తునకు బహువచనంబు పరంబగునపు డుత్వంబగు ౪౫.

హడులు-గిరులు-కవులు-రవులు-యూమినులు - భూమి-
నులు. తపరకరణంబుచే దీర్ఘంబున కుత్వంబులేదు. శ్రీలు-
స్త్రీలు-లకోరీలు.

వికృతీయం దికారాంతముల యుపోత్తమేత్వంబునను
బహువచనము పరంబగునపు డుత్వంబగు ౪౬.

ఇచ్చట వికృతీశబ్దముచే సంస్కృతసమేతిరంబు
గ్రహింపవలయు. కలికి-కలుకలు; ములికి - ములుకులు;
చెలిమి-చెలుములు; బలిమి-బలుములు. ఉపోత్తమేత్వంబున
కనుటంజేసి జిగి-నిసి ఇత్యాదులం దుత్వంబులేదు. జగులు-
నిసులు.

ర ల దోషధ¹నవార్థములయుపోత్తమేత్వంబున కుత్వంబు
గలుగదు ౪౭.

పందిరి-పందిరులు; పిడికిలి-పిడికిళ్లు; రాక్షిడి-రాక్షి-
డులు; తొమ్మిది-తొమ్మిదులు.

ఉకారాంత గోశబ్దంబుల కంతట వుష్ణరకంబగు ౪౮.

తరువు-ధేనువు-మధువు-గోవు. అంతట ననుట స్త్రీలింగ
ప్రథమైకవచనలోపబాధనార్థము.

1. నవార్థము - తొమ్మిది యను పదము.

పువర్ణకేతరవిభక్తి పరమగుచో నుకారాంతంబులకు
బహుళంబుగా గోళబ్జంబునకు నిత్యంబుగా
వుగాగమంబగు ౪౯.

తరువులు-తరులు; ధేనువులు-ధేనులు; గోవులు.

ఉకారాంతం బగు మహత్తునకు పువర్ణకము బహుళముగా
నగు ౫౦.

విష్ణువు-విష్ణుడు; శంభువు-శంభుడు; వసువు-వసుడు.

కద్రువ నాగమాత ౫౧.

కద్రువ-కద్రులు; కద్రునను-కర్ణువలను.

ఋకారాంతంబున కత్వంబును స్త్రీవద్భావంబు నగు ౫౨.

బ్రాహ్మ-బ్రాహ్మత-కర్త-భర్త-హర్త-గంత-హంత.

విధాతృ ధాతృ దాతృ సవితృ నేతృ శబ్దంబులకు మహత్తుల
కత్వ స్త్రీవద్భావంబులు విభాషనగు ౫౩.

విధాత-విధాతృడు; ధాత-ధాతృడు; దాత-దాతృడు;
సవిత-సవితృడు; నేత-నేతృడు.

నామంబుల తుదిదీర్ఘంబునకు ప్రాస్వంబగు ౫౪.

రమా-రమ; వనితా-వనిత; విద్యా-విద్య; లక్ష్మి-లక్ష్మి;
సేనానీ-సేనాని. ఇట్లు కృత్ ప్రాస్వములకు ప్రాస్వాంతములకు
బోలె గార్యంబగు; లక్ష్మలు-సేనానులు-సిరులు.

ఏకాక్షరంబులకు స్పాన్వంబు లేదు ౫౫.

క్య-మా-భా-(శ్రీ)-స్త్రీ-స్త్రీ-ధీ-భీ-భూ)వు.

వృద్ధాదుల డుజ్జనకు లోపంబు విభాషనగు ౫౬.

వృద్ధు-వృద్ధుఁడు; మూర్ఖ-మూర్ఖుఁడు; నీను-నీచుఁడు;
గృహస్థ-గృహస్థుఁడు; చార్వాకు-చార్వాకుఁడు.

స్త్రీలింగంబుల ప్రథమైకవచనంబునకు లోపంబునగు ౫౭.

రమ-క్షమ-వనిత-ఘనత-విద్య-దేవత-మీసనేత్ర.

చరిత్రాదుల మువర్ణకంబునకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు.

చరిత్ర-చరిత్రము; చరిత-చరితము. అలక-అభిలాష-
అక్షత-ఘోష-తరంగ-శ్రమ-విజృంభణ-వధ-వేగ - స్ఫురణ-
హంస ఇత్యాదులు చరిత్రాదులు. బాహుళకమువలన
దర్భాదులకు ములోపంబు నిత్యంబు. దర్భ-పనస ఇత్యాదులు
దర్భాదులు.

స్వర్గివాచిదేవసురశబ్దంబు లేకత్వబహుత్వంబులం

ప్రయోగింపంబడు ౫౮.

దేవుఁడు-సకలసురలు. స్వర్గివాచి యనుటచే భూదే
వులు-భూసురుఁ డను ప్రయోగంబు లబాధితంబులయ్యె.

సురశబ్దంబు నిత్యంబుగా నసురశబ్దము వైకల్పికముగా
స్త్రీతుల్యంబులగు; సంస్కృతసమానంబునఁ గావు ౬౦.

సురలు-అసుర - అసురుఁడు. నిఖిలసురులు - రావణా
సురుఁడు. ఎల్లసురలు-ఎల్లయసురలు-ఎల్లయసురులు.

దూతాదులకు ¹స్త్రీత్వంబు బహుళంబుగ నగు ౬౧.

దూత-దూతుడు; యోధ-యోధుడు; శుంత-శుంతుడు.
బహుళ గ్రహణముచే నమహత్త్వంబునందు స్త్రీత్వంబు
నిత్యంబు, సింగంబుదూత యగు జంబుకంబు.

పృథ్వీవాచిభూశబ్దంబునకు భువియగు ౬౨.

భువి-భువులు-భువిని-భువులను.

నౌశబ్దంబునకు నావ యగు ౬౩.

నావ-నావలు, మహానావ, కొందఱు నావి యనియు.
నాదేశం బగునందు.

రైగ్లోశబ్దంబుల కోత్వంబు విభాషనగు ౬౪.

ఇగ్లసూత్రముచేతం బ్రథమైకవచనమునకు లోపంబు.
రో-రై; గ్లో-గ్లా.

ఐకారం బీతుల్యంబు ౬౫.

రైని - రైకి; కైని - కైకి; పైని - పైకి.

కంధరాదులు క్లిబతుల్యంబులు బహుళంబుగానగు ౬౬.

కంధరము - కంధర, విభాశబ్దమునకుఁ గ్లిబతుల్య
త్వంబు నిత్యంబు-విధము. కంధరా నాసికా భిక్షా దంత్రా
గ్రీవా పాదు కోల్కా ప్రభృతులు కంధరాదులు.

1. ప్రథమైకవచన ప్రత్యయములు రాకుండుట.

హలంత ప్రకరణము

హలంతంబు ప్రథమైకవచనాంతతుల్యంబిందునామంబగు ౬౭

రుక్ - రాత్ - మరుత్ - వీరుత్ - కర్ - వర్ - శ్వశబ్దంబు
దప్ప నకారాంతంబు తెల్లం బ్రథమైకవచనతుల్యంబులే
యగునని యెఱుంగునది.

ఉగాగమంబును ద్విత్వంబును దుదిహల్లున కగు ౬౮.

ఉగాగమాంతంబుల క్లిగ్లసూత్రముచే బ్రథమైక
వచనలోపంబగు, రుక్ - రాత్ - మరుత్ - వీరుత్, ఉగా
గమంబు లేమింజేసి యిచట నాంతంబుల కస్త్రీలింగంబులగు
బ్రథమైకవచనలోపంబులేదు. కర్ - ము - వర్ - ము - చర్ - ము -
సుధన్వః - సుత్రాముః.

దీర్ఘంబుమీదిహల్లునకు ద్విత్వంబు బహుళంబుగానగు ౬౯.

వాక్ - వాక్; స్వరాట్ - స్వరాట్.

మత్తుబాదికంబు ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యంబు నామంబగు.

శ్రీమంతమ్ - గుణవంతమ్ - విద్వాంసమ్ - అనడాహ్వామ్ -
శ్వానమ్ - ఉపానహ్వామ్ - అప్సరసమ్ ఇత్యాదులు.

దాని యంతిమమకారంబునకు లోపంబగు ౭౦.

శ్రీమంతమ్ - గుణవంతమ్ - విద్వాంసమ్ - అనడాహ్వామ్ - ఇత్యాది.
వీని కజంతిములకుం భోలే డుజాదులు యథాయోగ్యంబుగ
నగు. అతఁడు శ్రీమంతుఁడు - ఇతఁడు గుణవంతుఁడు - వాని
వంశము శ్రీమంతము - వీనివంశము గుణవంతము. విద్వాన్
మఁడు - విద్వాంసము. అనడాహ్వాము - శ్వానము - అప్సరస.

వత్సమాణలక్షణంబుచే స్త్రీత్వంబున మతుబాదులు జ్యోతంబులే యిందు గ్రహింపబడు. శ్రీమతి-గుణవతి-విదుషి-శుని. మహతివాచ్యంబగునపుడు శ్రీమంతురాలు-గుణవంతురాలు-విద్వాంసురాలనియుఁ బ్రయోగింపఁదగు.

ముదాదులకుఁ బ్రథమైకవచన లోపంబు లేదు ౭౨.

ముదము-ఉపాసహము-సృజము.

ఋత్విగాదులు ద్వితీయైకవచనాంత కుల్యంబులు విభాషనగు.

ఋత్విజుఁడు-ఋత్విక్కు-; నీపృతిము - నీనృత్తు. ఋత్విగాదికం బౌశృతిగణంబు.

ఒకానొకచో మహత్వంబునందు మతు ప్రకారంబున చానాదేశంబు విభాషనగు ౭౪.

హనుమానుఁడు-హనుమంతుఁడు; భగవానుఁడు-భగవంతుఁడు-ఇత్యాది.

విశ్వకర్తాదులకు స్త్రీత్వంబగు ౭౫.

స్త్రీలింగత్వాతిదేశంబుచేత నుత్పాదజులు లేవని యెఱుంగునది. విశ్వోర్త-కృష్ణనర్త - అశ్వత్థామ-యవ-యజ్ఞ ఇత్యాదులు.

మహాద్వాపకమయి పుంలింగంబగు బ్రహ్మశబ్దమునకు స్త్రీత్వంబగు ౭౬.

బ్రహ్మ-ఈశబ్దము చతుర్ముఖ ఋత్విగ్విప్రీలకు వాచకంబు. తత్త్వతపోవేదయోగ వాచకంబగు నేని బ్రహ్మము నాఁబడు.

1. మతు - కలదను నర్థము.

అత్తై మనిజంతంబులకు సాంతము లగు మనుజసంజలకు
 స్త్రీత్వంబు బహుళంబుగా నగు లె.

అత్త - అత్తము - అత్తుడు; మహిమ - మహిమము;
 అణిమ - అణిమము; గరిమ - గరిమము; లఘిమ - లఘిమము;
 దేవశర్మ - దేవశర్మడు.

మహత్త్వంబున స్వార్థపరంబగు రాజశబ్దము రాజనాబడు.

రాజ-ఖగ రాజ, అమహత్త్వంబునందు రాజము-వృక్ష
 రాజము. ఉపసర్జితత్వంబునందు - హత రాజుడు పరశు
 రాముడు.

జగదింద్రజితుల తకారంబునకు లోపంబువిభాషనగు లె.

జగము - జగత్తు; ఇంద్రజితు - ఇంద్రజిత్తు. ఋక్
 గాదియగుటంజేసి యింద్రజితుండనియు వాడంబును.

సాంతంబుల తుది సకారంబునకు లోపంబు బహుళంబుగా
 నగు లె.

ఉరము-ఉరస్సు, వక్షము-వక్షస్సు, అర్చి - ఆర్చిస్సు,
 ధనువు-ధనుస్సు, ఆయువు-ఆయుస్సు. బహుళగ్రహణంబునం
 జేసి పయఃప్రభృతుల సకారంబునకు లోపంబులేదు.
 పయస్సు - వయస్సు - సరస్సు.

మహద్వాచకంబులగు సాంతంబుల కంతలోపంబేని

ద్వితీయైక వచనాంతతుల్యత్వంబే నగు లె.

అంగిరుడు - అంగిరసుడు; ఉగ్రశ్రవుడు - ఉగ్రశ్రవ
 సుడు; ప్రచేతుడు-ప్రచేతసుడు; ఊర్ధ్వరేతుడు - ఊర్ధ్వ
 రేతసుడు.

వేద పురోధ పురోధనుఁడు ౮౨.

వేదశ్శబ్దమునకు నిత్యంబుగాఁ, బురోధశ్శబ్దమునకువైక
ల్పికముగా సలోపస్త్రీవద్భావంబులు దీనిచే నిపతింపఁబడియె.
మనఃప్రభృతుల సకారంబునకు ద్విత్వంబు విభాషనగు ౮౩.

మనసు - మనస్సు; శిరసు - శిరస్సు; నదసు - నదస్సు.
సలోపంబయ్యెనేని—మనము-శిరము-నదము.

ద్యుహృచ్ఛబ్దంబులకు దివి హృది యగు ౮౪.

దివి-దివులు; హృది-హృదులు.

స్త్రీలింగంబులెల్ల స్వస్వనియతంబులగు స్త్రీప్రత్యయంబులఁ

గూడి యిందుఁ బ్రవర్తిల్లు ౮౫.

నామము.	స్త్రీప్రత్యయాంతము.	తత్సమము.
కర్తృ ...	కర్త్రీ ...	కర్త్రి.
జనయిత్వ ...	జనయిత్రి ...	జనయిత్రి.
భాగ్యశాలిన్ ...	భాగ్యశాలినీ ...	భాగ్యశాలిని.
బుద్ధిశాలిన్ ...	బుద్ధిశాలినీ ...	బుద్ధిశాలిని.
మతిమత్ ...	మతిమతీ ...	మతిమతి.
గుణవత్ ...	గుణవతీ ...	గుణవతి.
వనజముఖ ...	{ వనజముఖీ వనజముఖా ...	{ వనజముఖి, వనజముఖి.
మీననేత్ర ...	మీననేత్రా ...	మీననేత్ర.

అంగదులకుఁ దప్ప సంయోగోపధంబులకు జీప్సృత్యయంబు
లేమింజేసి మీననేత్రి - పద్మనేత్రి ఇత్యాదు లసాధువులు.

మహతీతరంబులగు స్త్రీలింగంబుల విశేషణంబులకుఁ

గ్రీబత్వంబు విభాషనగు ౮౬.

పద్మలత మనోహరి-పద్మలత మనోహరిణి; హృద్యంబగు విద్య-హృద్యయగు విద్య; మొదవులలోఁ గపిల సరిష్ఠంబు-కపిల సరిష్ఠ.

భవచ్ఛత్రాదుల కిందుఁ బ్రయోగంబు లేదు ౮౭.

భవదాదులగు హలంతసర్వనామములకును, శత్రు శేఖాంతాదులకును దెనుఁగుభాషయందు వ్యవహారంబు లేదని యర్థము. సమాసంబులం దొలుతెం గదిసి యాంతుం బ్రయుక్తంబులగు. భవద్గుణంబులు-త్వచ్ఛాత్రయము-మహేష్వణ్యము-లసద్రూపము - భవిష్యత్కాలము - ధూర్వహము ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

ఇది తత్సమపరిచ్ఛేదము.

ఆ చ్చి క ప రి చే ద ము

—०००००—

సంస్కృతసమేతరంబయిన యీభాష : మచ్చయనంబడుగ.

స్పష్టము.

ఆచ్చికశబ్దంబులెల్లం దఱుచుగ

స్త్రీసమంబులుం గ్రీబసమంబు లయియుండు ౨.

స్త్రీసమత్వాతిదేశంబుచేఁ బ్రథమైకవచనలోపాది కంబును, గ్రీబసమత్వాతిదేశంబుచే మువర్ణకంబు నగునని యెఱుంగునది. అన్న - మిన్న - అద్ద - గద్ద - జాణ - గాణ - ఓడ - గోడ ఇత్యాదులు స్త్రీసమంబులు. బియ్యము - నెయ్యము - అల్లము - మొల్లము - సున్నము - సన్నము ఇత్యాదులు గ్రీబ సమంబులు. అఱుచుగ ననుటచేఁ బుంలింగతుల్యంబులుం గొండొక కలవని తాత్పర్యము. కొమరుడు - చందురుడు - జముడు - కందుడు ఇత్యాదులు.

బల్లిదాదులు సంస్కృతతుల్యంబులు ౩.

మహత్త్వంబున వీనికుత్వడుజాదులు, నమహత్త్వంబున మువర్ణ కాదులును, స్త్రీత్వంబునం దాలుశబ్దముతోడ సమాసం బునం గలుగునని యెఱుంగునది. బల్లిదుడు - బల్లిదము - బల్లిదురాలు, బల్లిద - అక్కజ - కావల - బెట్టిద - బెడిద - మిసిమింత - మొక్కల ఇత్యాదులు బల్లిదాదులు.

మహత్తులగు మగాదులకుం గయిరాదులకును దుజ్జగు

నుత్వంబు గాదు ౪.

మగడు - మనుమడు - కయిరడు - కత్తళడు, మగ - మనుమ - రాయ - పాప - వ్రే - తే - ఈ - కాప్రత్యయాంతం

1. ఆచ్చ-అచ్చ తెలుగు.

బులు ఇత్యాదులు మగాదులు, కయిర - కత్తశ-జన్న-నీల
ఇత్యాదులు కయిరాదులు.

పగతాదుల బహువచనలకారంబునకు రేఫంబగు ౫.

పగతురు - అల్లుగు - నెయ్యిగు-బలియగు-చూర్తురు.

కొన్ని డుమంతంబులబహువచనలకారంబునకు రేఫంబును,
దానికి ముందు పూర్ణబిందుపూర్వకడకారంబునగు ౬.

గండండ్లు - మిండండ్లు ఇత్యాదులు.

కాప్రత్యయంబుమీది బహువచనలకారంబునకు
ఓష్ఠ్యలమురేఫంబులును, లఘురేఫంబునకు ముందు
బిందుపూర్వక డకారంబు నగు ౭.

విలుకాండ్లు - విలుకాటు ; వేటకాండ్లు - వేట
కాటు ; వేడుక కాండ్లు - వేడుక కాటు.

తేప్రభృతుల బహువచనమునకు ముందు చుజగు ౮.
తేడులు - తేండ్లు.

కూతుశబ్దము ప్రథమైకవచనంబునకు రువర్ణంబగు ౯.

కూతురు - కూతులు, కూతురులు - కూతుళ్లు,
కూతురి నిత్యాదిరూపంబులు గ్రామ్యులులని యెఱుంగునది.

చెయువు బహువచనలకారంబున కలఘురేఫంబు
విభాషనగు ౧౦.

చెయువులు - చెయువులు, చెయువులను - చెయు
వులను.

అల్పాదుల బహువచనలకారంబునకు రేఫంబును
ముందఱి లువర్ణంబునకు బిందుపూర్వకడకారంబు నగు.

ఆంధ్రు - ఆంధ్రను. ఆలు - చెలియలు - చెల్లెలు -
కోడలు - మఱునలు ఇవి యాల్యాదులు.

బహువచనము పరంబగునపుడు డ-ల-ట-ర-ల
యుత్పంబునకు లోపంబు బహుళంబుగానగు ౧౨.

గుండ్లు-గుండులు. గిండ్లు-గిండులు. కాళ్లు - కాలులు.
మొసళ్లు - మొసలులు. గొంట్లు - గొంతులు. తుంట్లు - తుం
టాలు. గోడ్లు - గోడలు. నీవిర్లు - నీవిరులు. బహుళగ్రహణ
ముచే విల్లులు - పిల్లులు - పులు లిక్యోదులందు లోపంబు
లేదు. తత్సమంబులం గోటి పిప్పలిశబ్దంబుల కీకార్యంబు
చూపట్టెడు. కోట్లు - కోటులు; పిప్పళ్లు - పిప్పలులు.

బహువచనము పరంబగునపు డనంయు క్తంబులయి
యుదంతంబులయిన డ-ల-ర-ల కలఘులకారంబు
బహుళంబుగానగు ౧౩.

త్రాళ్లు-త్రాడులు. గుమ్మళ్లు - గుమ్మడులు. మొగి
ళ్లు-మొగిలులు. పిడికిళ్లు - పిడికిలులు. ఊళ్లు-ఊరులు.
పందిళ్లు-పందిడులు.

బహువచనశ్లిష్టంబులయి యద్విరుక్తంబులయిన డక్తార
లకారంబుల కలఘులకారంబు నిత్యంబుగ నగు ౧౪.

త్రాళ్లు - గుమ్మళ్లు - మొగిళ్లు - మొసళ్లు - విళ్లు - నళ్లు.

సమాసపదంబునందు సంయోగంబు పరంబగునపు డెల్లచో
ఖండబిందువునకుం బూర్వంబగు ౧౫.

అనఁబులు-అనఁట్లు, పనఁబులు-పనఁట్లు, గోఁబులు-
గోఁట్లు, తేఁబులు - తేఁట్లు, ఏఁడులు - ఏఁడ్లు, కాఁడులు -
కాఁడ్లు, ఏఁడ్లు - కాఁడ్లి త్యామలందు డాహు శాదేశంబు కొం
వఱు వక్కాణించిరి; తెనుఁగున బిందుపూర్వకస్థిరంబు
లేమింజేసి యది గ్రహ్యంబుగాదు.

టౌపవిభక్తికంబుల లివర్ణసలయవర్ణంబులకు
బహువచనంబు పరంబగునపుడు పూర్ణబిందుపూర్వక
డువర్ణంబు బహుళంబుగానగు ౧౬.

కొడవలి - కొడవండులు, ఉల్లోపంబు-కొడవండ్లు,
పతుంబునం దలఘులకారంబు-కొడవఘులు-కొడవల్లు-కొడ
వలులు, కోకలిప్రభృతుల కిట్లు రూపంబు లెఱుంగునది.
ఇల్లు - ఇండులు - ఇండ్లు - ఇల్లులు, ఇల్లు కల్లు - పల్లు - ముల్లు -
కిల్లు శబ్దంబులకు రూపంబులు తెలియునది. మధ్యనిష్కర్ణ
కంబులయిన కల్లు-పల్లు శబ్దంబులును, తెల్లు ప్రభృతిశబ్దం
బులు సనౌపవిభక్తికంబు లగుటంజేసి వాని కీ కార్యంబు
లేదు.

ఒకానొకచో నామంబు సంశ్లిష్టబహువచనాంత తుల్యంబయి
బహువచనంబు నెనయు ౧౭.

కొడవండ్లు-కొడవండ్లులను; కొడవల్లులు-కొడవల్లులను,
ఇల్లు ప్రయోగదృష్టంబులు గ్రహించునది.

కలన్వ్యాదుల నువర్ణంబు కుజగు; బహువచనము
పరంబగునపుడు సత్వముగా నగు ౧౮.

కలఁకు-కలను-కలఁకులు, కలను-కలను-కొలను-కొలను-
గవను-నెఱను-మ్రాను-వరను-వలను ఇవి కలన్వ్యాదులు,

అట్లు రేను గోను శబ్దంబుల నువర్ణంబు గుజగు ౧౯.
రేఁగు-రేను-రేఁగులు, గోఁగు-గోను-గోఁగులు,

బహువచనంబు పరంబగునపుడు చేను పేను మీనుశబ్దంబుల
నువర్ణంబు లోపించు ౨౦.

చేను-చేలు, పేను-పేలు, మీను-మీలు,

బహువచనంబు పరంబగునపుడు రేయి ప్రభృతుల
తుదియక్షరంబు లోపించు ౨౧.

రేయి-రేలు, తాయి-తాలు, వేయి-వేలు, వ్రాయి-
వ్రాలు ఇత్యాదులు. ఈలోపంబు సమాసంబులందుం జూప
టైదు, రేరాజు-నుగతాపతకము-వేవెలుఁగు.

బహువచనంబు పరంబగునపు డాపుప్రభృతుల
తుదియక్షరంబునకు లోపంబు విభాషనగు ౨౨.

ఆవు-ఆలు-ఆవులు, జాము-జాలు-జాములు, చుట్టము-
చుట్టలు-చుట్టములు, మీసము-మీసలు-మీసములు,

ఇయకు మాటుగా నామాంతంబున రెత్వంబు
బహుకంబుగానగు ౨౩.

కన్నియ-కన్నె, జన్నియ-జన్నె, నన్నియ-వన్నె,
కొంచియము-కొంచెము, కొంఁషియము-కొండెము, బహుళ

గ్రహణముచే సందియము, కాఱియ మొదలగు శబ్దంబులం దేత్వము లేదు. ఇయశబ్దంబునం దికారలోపంబు కొందఱు ఁక్కాణించిరి. అయ్యది ప్రయోగంబులందు మృగ్యంబు. ముత్తియశబ్దంబునందు మాత్ర మిత్వలోపంబు గానంబడి యెడి. ముత్తియము-ముత్తైము-ముత్త్యము.

— సర్వనామప్రకరణము —

అన్నిప్రభృతులు సర్వనామంబులు ౨౪.

అన్ని-ఇన్ని-ఎన్ని-కొన్ని-పెక్కు-పలు-అ-ఈ-ఏ-నీ-నా-మన-తా-సంఖ్యావాచకంబులు అన్నిప్రభృతులు. వీనికిం బ్రథమాంతరూపంబులు దాహరించెద. వీనిలో డుమంతంబుల కెల్ల న్యాగమంబు పూర్వోక్తంబు స్మరించునది. బహువచన లకారంబునకు రాదేశంబును బూర్వాగమంబును బ్రథమా బహువచనంబునకుం బోలె నెఱుంగునది. విశేషాకారంబులు గలిగెనేని గొండొక చో ద్వితీయనఱకును, గొండొక చో ద్వితీయయం దొక్కరూపంబుపఱకును రూపభేదంబులు వక్షాణించెద. శేషంబూహించునది. అన్ని మొదలగు శబ్దంబు లాఱును ద్విప్రభృతి సంఖ్యావాచకంబులును మహదర్థంబులు బహువచనాంతంబులగు. అమహదర్థంబు లేకవచనాంతంబు లగు. ఇందు నీ మొదలగు నాలుగుశబ్దంబులు సర్వార్థంబులం దుల్యరూపంబులయి యుండు.

మ-అనునది మహాదర్శమనుటకు, అ-అనునది యమహాదర్శమనుటకు, ప్ర - మొదలయినవి ప్రథమాదివిభక్తులకును సంకేతములుగా నిందు గ్రహించునది.

మ. అ.
సర్వతాపదర్శకము.
ప్ర. { అందఱు } ... అన్ని.

ఇంద్రదర్శకము.
ప్ర. ఇందఱు ... ఇన్ని.
కీయద్యావదర్శకము.
ప్ర. ఎందఱు ... ఎన్ని.
కతిపయారకము.
ప్ర. కొందఱు ... కొన్ని.

బహ్వర్శకము.
ప్ర. { పెక్కండు } పెక్కు-దీ
{ పెక్కురు } నికి బహు
నచనముం
గలదు. పె
క్కులు.

ఈశబ్దంబు తాపవిభక్తికంబు
లగుటంజేసి అన్నిటి-అన్నింటి,
ఇన్నిటి-ఇన్నింటి, ఎన్నిటి-
ఎన్నింటి, కొన్నిటి-కొన్నింటి,
పెక్కిటి - పెక్కింటి యను

రూపంబులు ద్వితీయా ద్వేక
వచనంబులు పరంబు లగునపు
డమహత్త్వంబునం దగునని
తెలియునది.

బహ్వర్శకము.
ప్ర. { పలుగురు } అమహ
{ పలుగుండు } త్వంబున
దీనికి వ్యస్త
ప్రయోగం
బు లేదు.

మ.

తిదర్శకము.

ప్ర. వాడు... { వారు
వారలు
వాండ్లు
వారిని
వారలను
వాండ్రను

అ.	
ప్ర.	అది ... అని
	అద్ది ... అనిచ్చి
	అయది ... అయవి
	అయ్యది ... అయ్యవి
ద్వి.	దానిని
	అదానిని
	అద్దానిని
మ.	

ఇదమర్థము.

ప్ర.	వీడు...	వీరు
		వీరలు
		వీండ్లు
ద్వి.	వీనిని...	వీరిని
		వీరలను
		వీండ్లను

అ.

ప్ర.	ఇది ... ఇని
	ఇద్ది ... ఇచ్చి
	ఈయది ... ఈయవి
	ఇయ్యది ... ఇయ్యవి
ద్వి.	దీనిని
	ఈదానిని
	ఇద్దానిని
...నీనిని	

మ.	
యత్కిమర్థము.	
ప్ర.	వీడు ... వీరు
	వీవాడు { వీవారు
	{ వీవారలు
	{ వీవాండ్లు
ద్వి.	వీవాడు { వీవారు
	{ వీవారలు
	{ వీవాండ్లు
ప్ర.	వీళ్లు { వీళ్ళు
	{ వీళ్ళండ్లు
ద్వి.	వీరిని { వీరిని
	{ వీరిని
ప్ర.	వీవాని { వీవారిని
	{ వీవారలను
	{ వీవాండ్లను
	{ వీవారిని
ద్వి.	వీవానిని { వీవారలను
	{ వీవాండ్లను
	{ వీవారిని
ప్ర.	వీళ్ళని { వీళ్ళని
	{ వీళ్ళండ్లను

అ.

ప్ర. { ఎది ... ఎవి
ఏది ... ఏవి
ఎద్ది ... ఎవ్వి
ఏయది ... ఏయవి
ఎయ్యది ... ఎయ్యవి

ద్వి. { దేనిని ... వేనిని
ఏదానిని... ఏవానిని
ఏదానిని... ఎవ్వానిని

మహాతి వాచ్యంబగునే నేకత్వంబున యత్కిమర్థక శబ్దంబు ఎవ్వరిత-ఎవ్వర్త-ఎవ్వత-ఎవరిత-ఎవర్త-ఎవత-ఎవ్వరితి-ఎవ్వర్తి-ఎవ్వతి-ఎవరితి-ఎవర్తి-ఎవతి-ఎవ్వరితె-ఎవ్వర్తె - ఎవ్వతె-ఎవరితె-ఎవర్తె-ఎవతె-ఎవ్వర్తుక - ఎవ్వతుక - ఎవర్తుక - ఎవతుక అని యిరువదిరెండురూపంబులు వడయు.

తదాదులు మూడు మహద్వాచకంబు లేకత్వంబునం బూజవివక్షించునపుడు అతడు-ఆతడు; ఇతడు-ఈతడు; ఎతడు - ఏతడు అను రూపంబులు వడయు. మహాతీవాచకంబులు ఆమె-ఆపె-ఆకె; ఈమె-ఈపె-ఈకె; ఏమె-ఏపె-ఏకె అను రూపంబులు వడయు.

యుష్టదర్శకము.

ప్ర. { నీవు } ... { మీరు
ఈవు } ... { మీరలు
ఈరు } ... { ఈరలు

ద్వి. నిన్నును ... మిమ్మును
తృ. నీచేతను ... మీచేతను

అస్తదర్శకము.

ప్ర. { నేను } ... { మేము
ఏను } ... { నేము
ఏము

ద్వి. నన్నును ... మమ్మును
తృ. నాచేతను... మాచేతను

ఉభయార్థకము.	
నిత్యబహువచనాంతము	ఒకరులు
ప్ర. మనము	ఒకరుఁడు ... ఒకఁడులు
ద్వి. మనలను	ఒకఁడు
త్రి. మనచేతను-మనలచేతను	ఒకొరులు
ఆత్మార్థకము.	ఒకొఁడు
ప్ర. తాను...	ఒక్కరులు
ద్వి. తన్నును...తమ్మును	ఒక్కరుఁడు ... ఒక్కఁడులు
త్రి. తనచేతను...తమచేతను	ఒక్కొరులు
'ఇంక సంఖ్యావాచకంబులు	ఒక్కొఁడు
వక్కాణించెద.	ఒకరువుఁడు...ఒకరువులు
మ.	ఒకొరువుఁడు...ఒకొరువులు
ఏకార్థకశబ్దము.	ఒక్కరువుఁడు...ఒక్కరువులు
ప్ర.	ఒక్కొరువుఁడు...ఒక్కొరువులు
ఒకడు ...	ఒరుఁడు ... ఒరులు
ఒకొడు ...	ఒరువుఁడు ... ఒరువులు
ఒక్కడు ...	ఒండు ... ఒండులు
ఒక్కొడు ...	ఒండు
ఒక్కరు ...	ఒడ్డులు
ఒక్కొరు ...	ఒడ్డు
ఒక్కొండు ...	ద్వితీయాది విభక్తిరూపంబు
ఒక్కొండు ...	లూహించుకొనునది.

అ.

ప్రథమైకవచనాంతములు.

ఒకటి-ఒక్కటి - ఒక్కటి -
ఒక్కటి - ఎక్కటి-ఒకడు -
ఒక్కడు-ఒక్కడు-ఒక్కడు-
ఒండు. ఈశబ్దంబునకు సంఖ్యా
వాచకంబునకు బహువచ
నంబు లేదు.

దీనికి మహతి వాచ్యంబగు
నపు డేకత్వంబున వక్ష్యమాణ
రూపంబు లేఱుంగునది.

మహత్వర్థకము

ఒకరిత-ఒకర్త-ఒకర్తు-ఒక
ర్తుక-ఒకత్-ఒకతుక-ఒకొరిత-
ఒకొర్త-ఒకొర్తు - ఒకొర్తుక -
ఒకొత్-ఒకొతుక - ఒక్కరిత-
ఒక్కర్త-ఒక్కర్తు-ఒక్కర్తుక -
ఒక్కత్-ఒక్కతుక-ఒక్కొరిత -
ఒక్కొర్త-ఒక్కొర్తు-ఒక్కొ
ర్తుక-ఒక్కొత్ - ఒక్కొతుక-ఒక
రిత-ఒకర్తి-ఒకతి - ఒకొరితి-
ఒకొర్తి - ఒకొతి - ఒక్కరితి -
ఒక్కర్తి-ఒక్కతి-ఒక్కొరితి-
ఒక్కొర్తి-ఒక్కొతి-ఒకరితె-

ఒకర్తె-ఒకతె-ఒకొరితె-ఒకొ
ర్తె-ఒకొతె-ఒక్కరితె-ఒక్క
ర్తె-ఒక్కతె - ఒకొరితె -
ఒకొర్తె-ఒకొత్తె - ఓర్త-
ఓర్తి-ఓర్తు-ఓర్తుక.

ఇంక ద్విప్రభృతి సంఖ్యా
వాచకంబులు ప్రథమాంత
రూపంబులు వక్కాణించెద.

మ.

అ.

ప్ర.

ఇద్దఱు } ...రెండు.
ఇరుగురు }
మూగురు }
ముగ్గురు } ...మూడు.
ముగురు }
నలుగురు ...నాలుగు.
అయిదుగురు ...అయిదు.
ఏగురు ...ఏను
ఆఱుగురు ...ఆఱు.
ఏడుగురు ...ఏడు.
ఎనమండ్రు ...ఎనిమిది.
తోమ్మండ్రు ...తోమ్మిది.

పదుగురు	} పది.	పదునాఱుగురు	పదునాఱు.
పదురు		పదునేడుగురు	పదునేడు.
పదుగుండు		పదునెనమండు	పదునెనిమిది.
పదుండు		పందొమ్మండు	పందొమ్మిది.
పదునొకరు	పదునొకటి.	ఇరువండు	ఇరువది.
ఇచ్చటనేకశబ్దార్థరూపంబు		ఇరువది	ఇరువది.
లెల్ల నర్థానురూపంబుగం		యొకరు	యొకటి.
గూర్చుకొనునది.		ఇత్యాదు	లూహ్యంబులు.
పదునొకరు	పదునొకటి.	ముప్పండు	ముప్పది.
ఇత్యాదులు.		నలువండు	నలువది.
పన్నిదలు	} పంద్రెండు.	ఏబండు	ఏబది.
పన్నిరుగురు		అఱువండు	అఱువది.
పదుమూగురు	} పదుమూడు.	డెబ్బండు	డెబ్బది.
పదుముగ్గురు		ఎనుబండు	ఎనుబది.
పదుముగురు		తొంబండు	తొంబది.
పదునలుగురు		నూఱుగురు	నూఱు.
పదునయిదుగురు	పదునయిదు	వేగురు	వేయి.
పదునేగురు	పదునేను.	పది వేగురు	పదివేలు.

రెండు మొదలగునవి యకాపవిభక్తికశబ్దంబు లగుటచేసి ద్వితీయాది విభక్తులు పరంబు లగునపుడు టింటు లగునని యెఱుంగునది. రెండిటిని-రెండింటిని-రెంటిని; మూడిటిని-మూడింటిని-మూటిని ఇత్యాదులు. ఏకశబ్దమునకు ఒంటి-ఒకానొకడు - ఒకానొకటి - ఒకానొకరిత - ఒరిను - ఒండొకరు - ఓరట్ట అను రూపంబులును, ద్విశబ్దార్థంబు

నకు ఇనుమడి-ఈరాటు అను రూపంబులు నర్థవిశేషంబులం జూపఁటెడు.

సంఖ్యకుం బూరణార్థంబునం దవగాగమంబగు ౨౫.
రెండవవాడు; రెండవది - మూడవవాడు; మూడవది.

సర్వనామక్రియాపదంబుల బహువచనంబు
మహత్తునకుంబోలె మహతికగు ౨౬.
వారిద్దఱు రుక్మిణీసత్యభామలు-వీరుమువ్వురు (శ్రీ) భూ సీశలు.
అపదాద్యంబయి యనంతయు క్తంబయిన గకారంబునకు
వకారంబు విభాషనగు ౨౭.

పలుగురు-పలువురు; ఇరువురు - ఇరువురు; వేగురు -
వేవురు; తొగ - తొవ; పగలు - పవలు.

—౨౮— తాపవిభక్తిక ప్రకరణము —

ఇ-టి-తి వర్ణంబులు వక్ష్యమాణంబు
తాపవిభక్తికంబులు ౨౮.

విభక్తినిమిత్తకంబులయి యాదేశాగమాత్మకంబు
లయిన ఇ-టి-తి అను వర్ణంబు తాపవిభక్తికంబు లనంబడు.

ఇవి ద్వితీయాద్యైకవచనంబులు పరంబులగునపుడు
నామంబులకుం గొన్నింటికిం బ్రాయికంబుగ నగు ౨౯.

కాలు-కాలిని-కాలిచే. నాగలి-నాగటిని - నాగ
టిచే. నేయి - నేతిని - నేతిచే. ద్వితీయైకవచనంబు పరంబగు
నపు డాపవిభక్తికంబులు రావని కొందఱు వక్కాణించిరి.
అయ్యది లక్ష్యలక్షణవిరుద్ధంబగుటంజేసి యనాదరణీయంబు.

ఊరు మొదలగువాని కిత్వంబగు ౩౦.

ఊరు - ఊరిని; కాలు - కాలిని; మ్రాను - మ్రానిని;
నోద - నోరిని; చోటు - చోటిని.

టివర్ణంబు గొన్నింటి యంత్యాక్షరంబున కాదేశంబును
గొన్నింటి కంతాగమంబును గొన్నింటికిం బర్యాయంబున
రెండును బ్రయింకంబుగ నగు ౩౧.

ఆదేశము:—త్రాడు - త్రాటిని; కాడు - కాటిని;
నోరు - నోటిని; ఏలు - ఏటిని. ఆగమము:—అన్ని - అన్ని
టిని; ఎనిమిది - ఎనిమిదిటిని; వేయి - వేయిటిని. ఉభ
యము:—ఏమి - ఏటిని - ఏమిటిని; పగలు - పగటిని-పగలి
టిని; మొదలు - మొదటిని - మొదలిటిని; రెండు - రెంటిని-
రెండిటిని; మూడు-మూటిని-మూడిటిని; నూలు-నూటిని-
నూటిటిని.

హ్రస్వముమీది టివర్ణకంబునకు ముందు పూర్ణబిందువు
బహుళముగానగు ౩౨.

అన్నింటిని - ఎనిమిదింటిని - పగంటిని - పగలింటిని-
రెండింటిని - మూడింటిని.

పదాద్యంబగు హ్రస్వంబుమీది టివర్ణంబునకు ముందు
పూర్ణబిందువగు ౩౩.

కన్ను - కంటిని; మిన్ను - మింటిని; ఇల్లు - ఇంటిని;
పల్లు - పంటిని.

అట్టు మొదలగు శబ్దముల కంతాగమంబు తి-వర్ణంబును
రేఫంబున కొక్కటికి లోపంబు నగు ౩౪.

అట్టు - అఱిఱిని, అట్టు-కట్టు-కొట్టు-గొట్టు-మిట్టు-
వట్టు—ఇవి యట్టు మొదలయినవి.

విభక్తిపరంబగునపుడు గోయిప్రభృతుల తుదియక్షరంబు
తి-వర్ణకంబగు ౩౫.

గోయి-గోతులు; గోతిని-గోతులను, గోయి-చేయి-
దాయి-నూయి-నేయి-వాయి-రోయి ఇత్యాదులు.

టి-తి-వర్ణంబులు పరంబులగునపుడుత్వంబునకిత్వంబగు.

రెండిటికి - మూడిటికి - నాలుగిటికి - పగలిటికి -
మొదలిటికి - పెక్కిటికి, కొండొక చో నుత్వంబున కిత్వంబు
చూపట్టదు, నెత్తుటికి.

టి-వర్ణంబు పరంబగునపుడు క్రిందు మీదు ముందు
పు-వర్ణంబుల కత్వంబగు ౩౬.

క్రిందు - క్రిందటిని; మీదు - మీదటిని; ముందు-
ముందటిని; మాపు-మాపటిని; అప్పుడు-అప్పటిని.

భావవిభక్తికముల తృతీయాసప్తముల కత్వం బాదేశంబు
బహుళంబుగానగు ౩౭.

గోరను గీతెను, ఊర నున్నాడు, గొడ్డట నఱికెను.
ఇంట లేడు, నటులఁ గలిసె, కలుత దూఁటె, పడుంబునందు
గోరిచేత-నూరియం దిత్యాదులు.

ఇది యాచ్చికపరిచేఛదము.

కారకపరిచ్ఛేదము

ప్రాతిపదికసంబోధనోక్తార్థంబులం బ్రథమయగు ౧.

ప్రాతిపదికార్థమునందు:—రాముఁడు - రావణుఁడు, నియతోపస్థితకము ప్రాతిపదికార్థము. సంబోధనమునందు:— ఓరాముఁడు-ఓరావణుఁడు. ఉక్తార్థమందు:—రాముఁడు రావణుని సంహరించెను. ఉక్తమనఁగాఁ జెప్పఁబడినది. ఈ వాక్యమందు నాఖ్యాతము కర్తను జెప్పినది గావునఁ దద్వాచకమగు రామశబ్దమునకుఁ బ్రథమ యయ్యె. రామునిచే రావణుఁడు సంహరింపఁబడియె. ఈవాక్యమం దాఖ్యాతము కర్తమును జెప్పినది గావునఁ దద్వాచకంబగు రావణశబ్దంబునకుం బ్రథమ యయ్యెనని యెఱుంగునది.

కర్మంబున ద్వితీయ యగు ౨.

ధాత్వర్థఫలాశ్రయంబు కర్తము నాఁబడు. దేవదత్తుఁడు వంటకమును వండెను, ఇట వండె నను మాటకు వంటచేసెనని యర్థము, వంట ఫలము - చేయుట వ్యాపారము. వంట యనఁగాఁ బాకము - పాకమున కాశ్రయము కావుటంజేసి వంటకము కర్తంబయ్యె నని యెఱుంగునది.

చేతవర్ణకంబు కర్తకగు ౩.

ధాత్వర్థవ్యాపారాశ్రయంబు కర్తనాఁబడు. దేవదత్తుని చేత వంటకము వండఁబడియె - వండఁబడియెననఁగా వంట

చేయఁబడియె నని యర్థము. చేయుట కాశ్రయఁడగుటంజేసి దేవదత్తుండు కర్త యయ్యె.

చేతవర్ణకంబు హేతుకరణంబులకు గ్రహ్యదియోగజం
బగు పంచమికిని బహుళంబుగానగు ౪.

ఫలసాధనయోగ్యం బడుపదార్థంబు హేతువు. క్రియా
సిద్ధిం బ్రకృష్టప్రకారకంబు కరణంబు. హేతువునకు:—
ధనముచేత సౌఖ్యంబు గలుగు; విద్యచేత యశంబుగలుగు;
పక్షంబున నలనవర్ణకంబగు. కరణంబునకు:—ఖడ్గంబుచేత
ఖండించె; కోలచేతఁ గూలనేసె; పక్షంబునం దోడవర్ణకం
బగు. గ్రహ్యది యోగంబునందు:—జరాసంధుఁడు రాజుల
చేతఁ గప్పంబు గొనియె. మైత్రుండు చైత్రునిచేత ఋణంబుఁ
గొనియె. ఈయర్థంబును నీచేత నెఱింగితి. ఈవృత్తాంతంబు
వారిచేత వింటి. పక్షంబున నలనవర్ణకంబగు. ఇత్యాదికంబు
శ్రేణుంగునది.

కరణ¹సహార్థ తుల్యార్థయోగంబులం దృతీయకుం
దోడవర్ణకం బగు ౫.

కరణంబునందు:—కోలతోడఁ గూలనేసె. సహార్థంబు
నందు:—రాజు సేనలతోడవచ్చె; సేనాసహితుండయి వచ్చె
నని యర్థము. తుల్యార్థయోగంబునందు:—చైత్రునితోడ
మైత్రుండు తుల్యుండు; తృతీయ కనుటంజేసి చైత్రునకు
మైత్రుండు తుల్యుండని తుల్యార్థయోగంబున పక్షియు నగు.

1. సహార్థము-కూడ అనునర్థము.

వచ్యర్థముఖ్యకర్తంబునకుఁ దోడ కువర్ణకంబులు
ప్రాయికంబుగా నగు ౬.

మైత్రుండు చైత్రునితోడ నిట్లనియె. మైత్రుండు చైత్రున
కీట్లనియె. ప్రాయికం బనుటచే నొకానొకచో ద్వితీయము
నగు.

ఉపయోగంబునం దాఖ్యాతకుఁ దోడవర్ణకంబగు ౭.

సయమపూర్వకవిద్యాస్వీకారం బుపయోగం బనం
బడు. రామకృష్ణులు సాందీపునితోడ వేదంబులం జదివిరి -
సాందీపునివలన నని యర్థము.

సంప్రదానంబునకుం జతుర్థి యగు ౮.

త్యాగోద్దేశ్యంబు సంప్రదానంబు నాఁబడు. జనకుండు
రామునికొఱకుఁ గన్య నిచ్చెను. కొన్నియెడల నుద్దేశ్య
మాత్రంబున కగు. పురుషార్థంబుకొఱకు యత్నింపవలయు.
చతుర్థికి మాటుగా వష్టియె తఱచుగాఁ బ్రయోగంబులు
గానంబడియెడి. జనకుండు రామునకుం గన్య నిచ్చెను-పురు
షార్థంబునకు యత్నింపవలయు.

అపాయ భయ జుగుప్సా పరాజయ ప్రమాదగ్రహణ

భవనత్రాణవిరామాంతర్ధి వారణంబు లెద్దాన నగు

దానికి వలనవర్ణకం బగు ౯.

అపాయము - విశ్లేషము. భయము - నెఱపు. జుగుప్సా
ఏవ. పరాజయము - డయ్యుట. ప్రమాదము - పరాకు. గ్రహ

ణము-కొనుట, ఎఱుంగుట, వినుట ఇత్యాది. భవనము-పుట్టుట. త్రాణము-కాచుట. విరామము-విరమించుట. అంతర్ధి-మఱుంగుట. వారణము-వారించుట. అపాయంబునకు:-మైత్రుండు రాజ్యంబువలన భ్రష్టుండయ్యె, భయంబునకు:-చోరునివలన భయపడియె. జగుప్సకు:-పాపంబువలన నేవగించె. పరాజయమునకు:-అధ్యయనమువలనడస్సె. ప్రమాదంబునకు:-పాడివలనంబరాకువడియె. గ్రహణంబునకు:-మైత్రునివలనధనంబుగొనియె. భవనంబునకు:-మనువువలనంబ్రజలు పుట్టిరి. త్రాణంబునకు:-చోరునివలనంగాచె. విరామంబునకు:-భోగంబులవలన విరమించె. అంతర్ధికి:-కృష్ణుండు తల్లివలనదాగె. వారణంబునకు:-శోకంబువలన వారించె. ఈ పంచమికి వష్టియుం గొంజొకయెడల నగు-చోరునకు నెఱచె; పాపంబున కేవగించె; అధ్యయనంబునకు డస్సె; పాడికిం బరాకువడియె; మనువునకు నిత్యంబు కుండు పుట్టె ఇత్యాదు లూహించునది.

ఉండిపదం బొకానొకచో వలనవర్జకంబున

కనుప్రయుక్తంబగు గం.

హిమగిరినలననుండి గంగవొడమె-నాకంబువలననుండి నారదుండు వచ్చె.

ఉండిశబ్దము పరంబగునపుడు వలనకు ద్వితీయాసప్తములు

ప్రాయికంబుగ నగు గం.

వనమునుండివచ్చె - వనమందుండివచ్చె; ఊరనుండి వచ్చె - ఊరనుండివచ్చె. వనమునుంచి, ధనమునుంచి యని

యుంచి శబ్దానుప్రయోగంబుతోఁ గొందఱు వ్యవహరించెదరు గాని యది సాధుకవిప్రయోగారూఢంబు గాదని యెఱుంగు నది.

కఠివర్ణకం బన్యార్థాదియోగజం బగు పంచమి కగు ౧౨.

రామునికంటె నన్యండు ధానుష్కండు లేడు - లోభంబుకంటె నితరంబు దోషంబు లేదు. ఇచ్చట వ్యస్థియు నగు. రామున కన్యండు ధానుష్కండు లేడు. అన్యము - ఇతరము - పూర్వము - పరము - ఉత్తరము ఇత్యాదు లన్యదులు.

కఠివర్ణకంబు నిర్ధారణపంచమి కగు ౧౩.

ఎచ్చట నిర్ధార్యమాణంబు జాత్యాదులచే భేదంబు గలిగియుండు నచటం బంచమియగు. ఆపంచమికింగంటెవర్ణకం బగు నని యర్థము. జానపదులకంటె నాగరులు వివేకులు. మానహానికంటె మరణము మేలు.

పట్టివర్ణకంబు హేతువులగు గుణక్రియల కగు ౧౪.

జ్ఞానముఁబట్టి ముక్తుడగు-నీవువచ్చటంబట్టి ధన్యుడ నయితి. ఇచటవలనవర్ణకంబునగు-జ్ఞానమునలన ముక్తుడగు.

శేషషష్ఠికి యొక్కయు నగు ౧౫.

ఇచట శేషంబనఁగా సంబంధంబు. రామునియొక్క గుణములు - నాయొక్క మిత్రుడు-వానియొక్క తమ్ముడు.

కువర్ణకంబును గొన్నియెడల సంబంధంబునం దగు. నాకుం దమ్ముడు-మీకు నెచ్చెలి.

నిర్ధారణషష్ఠికి లోపలవర్ణకంబగు ౧౬.

జాతి గుణ క్రియా సంజ్ఞలచేత సముదాయంబునుండి యేక దేశంబునకుం బృథక్కరణంబు నిర్ధారణం బనంబడు. ఏదైనావివలన నిర్ధారణంబగు నచ్చటిషష్ఠికి లోపలవర్ణకం బగు నని యర్థము. మనుష్యులలోపల శ్రీ త్రియుండు శూరుండు - గోవులలోపలఁ గపిల బహుక్షీర - అధ్వగులలోపలం బాహు వాడు శీఘ్రగామి - ఛాత్రులలోపల మైత్రుండు సమద్ధుండు, ఇట సప్తమియుం గలదు - మనుష్యులయందు శ్రీ త్రియుండు శూరుండు ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

అధికరణంబునకు సప్తమి యగు ౧౭.

అధికరణంబునా నాధారంబు. ¹బౌపశ్లేషికంబు వైష యికం బభివ్యాపకం బని యాధారంబు త్రివిధంబు. ఘట మందు జలమున్నది - మోక్షముం దిచ్చగలదు-అన్నిటియం దీశ్వరుండు గలండు.

ఉకారాంత జడంబునకు నవర్ణకం బగు ౧౮.

ఘటంబున జలంబున్నది - దేవదత్తునకు మోక్షమున నిచ్చగలదు.

1. బౌపశ్లేషికంబు - సంబంధించి యుండుట.

విశేష్యంబునకుంటోలే విశేషణంబునకు

లింగవిభక్తివచనంబు లగు ౧౯.

నందతనయుండు కృష్ణుండు నాకు దిక్కు - దేవకీపుత్రు
హరినినుతింతు నెప్పుడు-శుభవిధాయుల రామకృష్ణులభజింతు -
శువనవంద్యులు రుక్మిణి బొగడుచుండు.

స్త్రీసమంబులగు విశేషణంబులయు

మువర్ణకాంతవిశేషణంబులయు బహువచనంబున

కేకవచనంబు బహుళంబుగా నగు ౨౦.

మాటలు పెక్కేల - మాటలు పెక్కులేల. కులిశధార
ల్కుంతితంబయ్యె-కులిశధారల్కుంతితంబు లయ్యె. ఇష్టముగు
పదార్థములు-ఇష్టములగు పదార్థములు.

ఒకానొకచో నొకనిభక్తికి మఱియొక విభక్తియు నగు ౨౧.

మైత్రుండు గృహమును నెడలెను - గృహమునుండి
యని యర్థము. వాడు వాహనమును దిగెను - వాహనము
నుండి యని యర్థము. వారు సుఖమున్నారు - సుఖముతో నని
యర్థము. ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

జడంబు తృతీయాసప్తములకు ద్వితీయ

బహుళంబుగానగు ౨౨.

రాముండు వాలి నొక్కకోలంగూలనేసె - కోలతోనని
యర్థము. లంకం గలకలంబు పుట్టె - లంకయందని యర్థము.
బాహుళకంబుచే నిక్కార్థంబుదంతంబునకు బహుత్వమందె
యగు. అర్జునుండు శత్రుసేనలను బాణంబులను రూపుమాపె -

బాణములచేనని యర్థము. మీనంబు జలంబులనుండు-జలంబు లందని యర్థము.

ఉదంతజడంబు తృతీయకు నవర్ణకంబగు ౨౩.

రాముఁ డొక్క బాణంబున వాలిం గూలనేసె - బాణ ముచే నని యర్థము.

జడంబు ద్వితీయకుఁ బ్రథమ బహుళంబుగానగు ౨౪.

వాఁడు పూవులుదెచ్చె-వాఁడు పూవులనుదెచ్చె. ఆకె సొమ్ములుదాల్చె - ఆకె సొమ్ములను దాల్చె. వాఁడిల్లువెడలె- వాఁ డింటిని వెడలె. బాహుళకముచేఁ దృతీయాసప్తములకు విధించిన ద్వితీయకుం బ్రథమ రాదు.

కౌలా¹ధ్వములకుం బ్రాయికంబుగాఁ బ్రథమయగు ౨౫.

వాఁడు నిన్నవచ్చె-వీఁడు నేఁడు వోయె-మాపు నిలు వుము - జేపు సొమ్ము - వాడు క్రోశము నడచిరి - వీ రామడ వోయిరి.

సర్వనామ సంఖ్యాభిధాన తద్విశేష్యంబులయం దెయ్యది ముందుప్రయోగింపంబడు దాని ద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమ బహుళంబుగా నగు ౨౬.

అన్ని గుఱ్ఱములకు - అన్నింటికిగుఱ్ఱములకు; గుఱ్ఱము లన్నింటికి-గుఱ్ఱములకున్నింటికి-సాహిణులుమువ్వరు. రెండు గుఱ్ఱములకు-రెండింటికి గుఱ్ఱములకు - గుఱ్ఱములు రెండింటికి - గుఱ్ఱములకు రెండింటికి-సాహిణులు నలుగురు. లక్షగుఱ్ఱము

లకు - లక్షకుగుఱములకు - గుఱములులక్షకు - గుఱములకు
 లక్షకు—రవ్రతులు లక్ష - ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

ఒకానొకచో విశేషణంబుల షష్ఠికిం

బ్రథమ విభాషనగు ౨౭.

సుగుణాభిరాముఁడు రామునకు జోహారు వొనర్చెద-
 సుగుణాభిరామునకు రామునకు జోహారు వొనర్చెద.

భవత్యర్థవ్యవహితంబులగు విశేషణంబులకుం

బ్రథమ యగు ౨౮.

అగు మొదలగునవి భవత్యర్థములు. విద్యాశాలియగు
 పురుషుని సకలజనులు సన్మానింతురు. భూతదయాళు రగు
 మహాత్ములకు శ్రేయంబు గలుగును. అశిశూనుష మత్య
 ద్భృత మతిదుష్కర మయిన కేశవార్జునకృషిన్.

భవత్యర్థకంబు సన్నిహితవిశేషణంబునకును దానిముందు
 విశేషణంబుల కయివదంబును బహుళంబుగా

ననుప్రయుక్తంబగు ౨౯.

అతులుఁ డయి యప్రమేయుఁడౌ హరిని గొలుతు.
 అయివదానుప్రయోగంబు లేనిచోఁ దుదివిశేషణంబున కేని
 విశేషణంబు లన్నింటికేని మీఁద సముచ్చయార్థంబు
 విభాషం బ్రయోగింపంబడు ౩౦.

ఆద్యుఁ డప్రమేయుఁడు నగు హరిని గొలుతు. ఆద్యుఁడు
 నమేయగుఁడు నౌ హరిని గొలుతు. ఆద్యుఁ డప్రమేయుఁ
 డగు హరిని గొలుతు.

ధాతుజవిశేషణవ్యవధానంబున విశేషణంబు లన్నింటి
కయిపదం బనుప్రయుక్తంబగు ౩౧.

ఆద్యుడయి యప్రమేయుడై యఖిలసేవ్యుడై
యెసంగెడు దేవుని నభినుతింతు. ఇచట మఱియుం బ్రయోగ
వైచిత్ర్యంబు గల దది ప్రయోగంబుల నెఱుంగునది.

భావార్థకాదియోగంబునం గర్తకుం బ్రథమ యగు ౩౨.

రాముడు వచ్చుట - రాముడు రాగా లక్ష్మణుడు
గాంచె - రాముడు విల్లందినం ద్రిలోకంబు లాకులంబులగు -
రాముడు పట్టిన ప్రతిన వారింపం దరంబుగాదు.

ప్రథమాంతంబు లగు యుష్మదస్తద్విశేషణంబుల
కేకత్వంబున వు-ను-లును బహుత్వంబున రు-ము-లు
నంతాగమంబులు ప్రాయికంబుగ నగు ౩౩.

ఈ యాగమంబులు పరంబులగునపు డుత్వంబున
కత్వంబగు ౩౪.

నీవు ధన్యుడవు-నేను ధన్యుడను; మీరు ధన్యులరు-
మేము ధన్యులము. ఇకారంబుమీఁది కు-ను-వు-క్రియా
విభక్తుల యుత్వంబున కిత్వంబగు నను సూత్రముచేత వ్రనుల
కిత్వంబగు. నీవు సుకృతివి - నేను సుకృతివి - ఆర్తిహారుడవా
నినుఁ గొల్తు నంబుజాక్ష. గర్వగరిష్ఠుండగు నన్ను - మీరలు
పెద్దలు-ఇత్యాదులు ప్రాయికగ్రహణముచే రక్షితంబులయ్యె.

అదిశబ్దంబునకు వు ను లు పరంబు లగునపుడును సంబోధనంబునందును దాన యను నాదేశం బగు ౩౫.

నీవు చిన్నదానవు - నేను చిన్నదాన - ఓ చిన్నదాన.

అన్యయుష్టదస్తత్కార్యంబులం దుత్తరోత్తరంబు
బలీయంబు ౩౬.

చాడును మీడును ధన్యులరు. మీరును మేమును ధన్యులము.

ఏకవాక్యంబునం దొకానొకండు తక్కు సర్వపదంబులు
క్రమనిరపేక్షంబుగం బ్రయోగింపంజను ౩౭.

పూర్వమిది పరమిది యను నియమ మపేక్షింపక
వాక్యమం దెల్లపదంబులు వలచినట్లు ప్రయోగింపందగును.
ఏని ప్రభృతిశబ్దంబులు కొన్ని నియమసాపేక్షంబు లయి
యుండు. గాలి చల్లగా వీచెను-వీచెను జల్లగా గాలి - చల్లగా
గాలి వీచెను - వీచెను గాలి చల్లగా - గాలి వీచెను జల్లగా -
చల్లగా వీచెను గాలి.

ఇది కారకపరిచ్ఛేదము.

స మా స ప రి చే ద ము

సమర్థంబులగు పదంబు లేకపడంబగుట సమాసంబు ౧.

పృథగ్భూతంబులగు నర్థంబుల కేకార్థీభావంబు సామర్థ్యంబు. పృథక్ప్రసిద్ధార్థంబులగు పదంబుల కేకార్థంబునందు వృత్తి సామర్థ్యము.

సాంస్కృతికాచ్చికమిశ్రధేదంబుచే సమాసంబు

త్రివిధంబు ౨.

సాంస్కృతికంబని యాచ్చికంబని మిశ్రంబని సమాసంబు త్రివిధంబు. అందు సాంస్కృతికంబు సిద్ధంబని, సాధ్యంబని ద్వివిధంబు. కేవల సాంస్కృతశబ్దంబుల సమాసంబు సిద్ధంబు నాఁబడు. రాజాజ్ఞ-తటాకోదకము-లక్ష్మీవల్లభుఁడు. సాంస్కృత సమంబుల సమాసంబు సాధ్యంబునాఁబడు. రాజనాజ్ఞ - తటాకంబునుదకము-లక్ష్మీవల్లభుఁడు. తక్కిన తెనుఁగుల సమాసం బాచ్చికం బనంబడు. తేనియానతి - చెఱువు నీరు-సిరి చెలువుఁడు. ఉభయంబులు గూడినది మిశ్రంబనంబు. రాజముదల - చెఱువు నుదకము - సిరివల్లభుఁడు.

తత్పురుషాదులకు లక్షణంబు ప్రాయికంబుగ
సంస్కృతోక్తంబ యగు ౩.

తత్పురుష బహువ్రీహి ద్వంద్వంబులని సమాసంబు
తెల్లం ద్రివిధంబులయియుండు. అవి ప్రాయికంబుగా నుత్త
రాన్యోభయపదార్థప్రధానంబులయియుండు. అందుఁ దత్పురు
షంబు వ్యధికరణంబని, సమానాధికరణంబని ద్వివిధంబు. ద్వితీ
యాదులకు మీఁదిపదంబుతోడ సమాసంబు వ్యధికరణంబు
నాఁబడు. నెలతొల్పు-నెలతక్కువనాఁడు-దేవరమేలు-దొంగ
భయము - రాముని బాణము - మాట నేర్పరి. విశేషణంబునకు
విశేష్యంబుతోడ సమాసంబు సమానాధికరణంబు నాఁబడు.
ఇదియె కర్తృధారయంబు నాఁబడు. సరసపువచనము - తెల్ల
గుఱ్ఱము-మంచిరాజు; ఇది సంఖ్యాపూర్వంబు ద్విగుపునాఁబడు.
ముఞ్జగములు - ముల్లోకములు. బహువ్రీహి-ముక్కంటి,
చలివెలుగు. ద్వంద్వము-తల్లిదండ్రులు, అన్నదమ్ములు.
ప్రాయికంబుగా ననుటచే సంస్కృతలక్షణంబు దొడరని సమా
సంబుం గలదని సూచింపబడియె. దానంజేసి చిగురుఁగేలు,
జుంటిమోవి యిత్యాదులయిన యుపమాన పూర్వపదకర్త
ధారయంబులు గ్రాహ్యంబులు. ముఖపద్మము, చరణకమల
ములు - ఇట్టి యుపమానోత్తరపదంబులు గలవుగాని విపరీతం
బులు సిద్ధంబులులేవని యెఱుంగునది. సిద్ధంబు సర్వంబు
గ్రాహ్యంబు-రాజపురుషుఁడు-నీలోత్పలము-పీతాంబరుఁడు -
రామలక్ష్మణులు. కేవలసంస్కృతశబ్దము వికృతిశబ్దముతోడ
సమసింపదు. దానంజేసి యనేకమాఱు, లబ్ధదండిత్యాదులు
దుష్టములని తెలియునది.

ఆ ఈ ఏ యను సర్వనామంబులు త్రికంబు నాఁబడు ౪.
కర్తృధారయంబు త్రిక స్త్రీసమముగంత ధాతుజవిశేషణ
పూర్వపదంబయి యుండు ౫.

ఆచందము - ఈచందము - ఏబృందము-వాఁడిమాట-
పోడిపాట - బెడిదపుటడిదము - మడిసెడుదడములు. ఈ నియ
మముచే బల్లిదుఁడు - మల్లుఁడు - కావలుఁడు - రావణుఁడు
ఇత్యాదుల సమాసంబు లేదు.

స్త్రీసమఘటితంబి యొకానొకండు బహువ్రీహి
చూపబ్బెడు ౬.

ముక్కంటి-వేగంటి-చలివేలుఁగు-వేవేలుఁగు-మోట
బరి ఇత్యాదులు వ్యవహారసిద్ధంబులు గ్రాహ్యంబులు.

అచ్చికశబ్దంబుతోడ స్త్రీసమంబు ప్రాయికంబుగా
ద్వంద్వంబగు ౭.

అన్నదమ్ములు-తల్లిదండ్రులు-ఊరువల్లెలు-ఆలుమగలు.
మగఁడును బిడ్డలును - పల్లమును గల్లెమును—ఇత్యాదులు
సమసింపవని యీ నియమంబున నెఱుంగునది.

సర్వశబ్దంబులు సంబంధంబునందు దచ్చబ్దంబుతోడ
సమసింపు ౮.

నావాఁడు-నాయది ; ఇంటివాఁడు- ఇంటిది ; రాముని
వాఁడు - రామునిది.

1. ముగంతము - ము కడపటఁ గల పదము.

ధాతుజవిశేషణంబులకు విభక్తి వివక్షించునపుడు తచ్చబ్ధం
బనుప్రయుక్తం బగు ౯.

వచ్చినవాడు-వచ్చినది; రానివాడు - రానియది.

ఎల్లయెడల ధాతుజవిశేషణంబుల కట్టి యను పదంబు
విభాష ననుప్రయుక్తంబగు ౧౦.

వచ్చినట్టిరాముడు - వచ్చినరాముడు; వచ్చునట్టి
వాడు - వచ్చువాడు.

యుష్మదస్త్రాత్తారకంబుల కుత్తరపదంబు పరంబగునపుడు
దుగాగమంబు విభాషనగు ౧౧.

నీదుకరుణ - నీకరుణ ; నాదునేరిమి - నా నేరిమి ;
తనదురూపు - తనరూపు.

గుణవచనంబులగు నల్లాదులకుం గర్తధారయంబునందు
నిగాగమంబు బహుళంబుగా నగు ౧౨.

నల్లనిగుఱ్ఱము-నల్లగుఱ్ఱము. నల్ల-తెల్ల-పచ్చ-ఎఱ్ఱ-
చామ-తియ్య-కమ్మ-పుల్ల - విన్న - తిన్న - అల్ల ఇత్యాదులు
నల్లాదులు.

ద్విరుక్తంబగు హల్లు పరంబగునపు డాచ్చికంబగు దీర్ఘం
బునకు హ్రస్వంబగు ౧౩.

త్రికంబుమీది యనంయు క్తహల్లునకు ద్విత్వంబు
బహుళంబుగానగు ౧౪.

అక్క-న్య - ఆక-న్య; ఇక్కాలము - ఈకాలము; ఎల్లో
కము-ఎలోకము; అయ్యశ్యము-ఆయశ్యము. బాహుళకముచే

నూవ్వు రేఫంబులకు ద్విత్వంబు గలుగదు. ఆ రూపము - ఈ శబ్దము - ఏ వండము - ఆ సుకృతి - ఆ హయము.

కృతహస్తంబగు త్రికంబుమీదిచోటశబ్దంబునోత్పదంబున.
కత్వహస్తంబులు విభాషనగు ౧౫.

అచ్చోటు - అచ్చటు - అచ్చొటు; ఇచ్చోటు - ఇచ్చటు - ఇచ్చొటు; ఎచ్చోటు - ఎచ్చటు - ఎచ్చొటు. వీని ద్విత్వంబు నకు వక్ష్యమాణవిధిచే బాక్షికంబుగ లోపంబగు. అచ్చటు - అచ్చొటు; ఇచ్చటు - ఇచ్చొటు; ఎచ్చటు - ఎచ్చొటు; ముచ్చోటులు - ముచ్చటులు - ముచ్చొటులు అను రూపంబులు ప్రయోగంబులం గానంబడియెడి.

ఉత్తరపదంబగు చోటశబ్దముటాత్తరమునకు లోపంబు
విభాషనగు ౧౬.

చోటుశబ్దం బౌపవిభక్తికంబు గావున, దాని యంతి మాక్షరంబు సప్తమ్యాదేశమయిన యకారంబుతోడం బాక్షికంబుగ లోపించునని యర్థము. అచ్చోనున్నాడు - అచ్చోట నున్నాడు ; ఒకచోనుండె - ఒకచోటనుండె.

సమానాధికరణం బగు నుత్తరపదంబు పరంబగునపుడు
మూడుశబ్దము డువర్ణంబునకు లోపంబును
మీదిహల్లునకు ద్విత్వంబు నగు ౧౭.

మూడుజగములు - ముజ్జగములు ; మూడులోకములు - ముల్లోకములు.

ద్విగుపున కేకవచనంబు ప్రాయకంబుగానగు

మిశ్రంబునకుఁ గాదు ౧౮.

ముచ్చిచ్చు-ముక్కారు-ముప్పాతిక-ముత్త్రోప-మువ్విధములు.

కొండొకచో సమానంబులందు ¹నామ్వాది కనుమ్వాదుల

మువర్ణంబులు పచ్చవర్ణంబు లగు ౧౯.

నాఁపచేను-పాఁపతేడు-కనుపపులు-జనుపనార, నాము-
పాము-ప్రేము - వేము - అమ్ము - ఎమ్ము—ఇవి నామ్వాదులు.
కనుము - ఇనుము - ఉడుము - ఎనుము - జనుము - మిను
ము ఇత్యాదులు కనుమ్వాదులు.

నిక్కలాదులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రాహ్యంబులు ౨౦.

నిక్కల-కవ్వడి-పువ్విలుకాఁడు ఇత్యాదులు.

ఆకారంబున కాప్రేడితంబునకుం దదర్థకంబున కయి

యాయి యను శబ్దంబులు విభాషనగు ౨౧.

పక్ష్యమాణవిధిచేత నయి యనుదాని కై కారా
దేశంబు నగు. ఆయయికాలము - ఆయాయికాలము -
అయ్యయికాలము - అయ్యాయికాలము - ఆయైకాలము -
అయ్యైకాలము- ఆయాకాలము - ఆయక్కాలము - అయ్య
కాలము-అయ్యక్కాలము.

1. నాము+అది. కనుము+అది. పక్ష (ప)

బహువ్రీహిని సమాసాంతకార్యంబులు
గానంబడియెడి ౨౨.

ముక్కంటి-కడలిరాచూలి-నలువ-గట్టువిలుతుడు.
బహువ్రీహిని స్త్రీ వాచ్యంబగుచో సువమానంబుమీది
మేనునకుఁ బోడియగు ౨౩.

అలరుఁబోడి-ననఁబోడి-పూఁబోడి-వీరిఁబోడి.
ద్వంద్వంబునందు ఋకారంబునకు రవర్ణంబు
విభాషనగు ౨౪.

మాత్రపితలు-మాతాపితలు ఇత్యాదులు.
సమాసవిభక్తికి లోపంబగు లట్టునకుఁ గాదు ౨౫.

రామునిబాణములు-సరసపువచనములు-వేవెలుగు -
గుణముల ప్రోక.

కర్తాదులకుఁబ్రాధాన్యవివక్షయందు ధాతుజవిశేషణంబులు
కర్తతోడంబోలె వానితోడ సమసింపు ౨౬.

రాముఁడు రక్షించిన భృత్యుఁడు-రాముఁడువాలినేసిన
బాణము - రాముఁడు గోవునిచ్చిన విపుఁడు - రాముఁడు
వెడలిన వనంబు-రాముఁడు వసించిన పర్ణ గృహము-రాముఁడు
వసించిన చోటు.

తద్ధితవరిచ్చేదము

తనవర్ణకంబు త్వార్థంబునం దగు ౧. (తన)

త్వార్థంబనగా భావంబు. ప్రకృతిజన్యబోధంబు
నందుఁ బ్రకారంబు భావంబు. రామునితనము - రాముతన
ము - మనుమనితనము - సీతతనము - గొప్పతనము - కొఱ
తనము - నల్లఁదనము - పుల్లఁదనము.

ఇట విశేషం బుత్పర్థంబునకు విభాషఁచు బాధకంబగు ౨.
స్పష్టము.

చిన్నాదులకు తీకవర్ణకంబగు ౩. (తీక)

చిన్నతీకము - కన్నెతీకము. చిన్న - కన్నె - చుట్ట
ము-దొంగ-పేద-మిండ-లంజె ఇత్యాదులు చిన్నాదులు.

ఉత్పంబున కత్వంబు తీకము వరంబగునపు డగు ౪.

తొత్తతీకము - పెడ్డతీకము - పెజ్జతీకము.

పేర్వాదుల కిమివర్ణకంబగు ౫. (ఇమి)

పేరిమి - కడిమి. పేరు - కడు - ముచ్చు - మేలు -
చెలి - పోడి - వాడి - వేడి ఇత్యాదులు పేర్వాదులు.

నవర్ణకంబు గుణవచనంబులగు నల్లాదులకగు ౬. (న)

నల్లన-తెల్లన. నల్ల-తెల్ల-పచ్చ-ఎఱ్ఱ-చామ-తియ్య-
కమ్మ-పుల్ల - చప్ప - విన్న - తిన్న - అల్ల - ఒయ్య - తిమ్మ -
చక్క - పోక ఇత్యాదులు నల్లాదులు.

ఇకవర్ణకం బగ్గలాదుల కగు ౭. (ఇక)

అగ్గలిక - ఒమ్మిక. అగ్గలము - ఒమ్ము.

మగఃటిమ్యాదులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రాహ్యంబులు ౯.

మగఃటిమి - మగతనము - పేదటిమి - బిజ్జనము - కోట
రము - కోడంట్రము - కోడంట్రకము - కోడటికము - కోమ
లికము - చెలికారము - తెలుపు - ఎలుపు - పసుపు - నలుపు,
టికాదులు రానిసత్వమందుఁ దనప్రత్యయం బన్నింటికగు,
చిన్నతనము - మ్రుచ్చుదనము - నల్లదనము - అగ్గలంపుఁ
దనము - బిజ్జతనము.

అరమరాదులకు స్వార్థంబునం దికవర్ణకంబుగు ౯. (ఇక)

అరమరిక-ఆమిక. అరమర-ఆము - అల్లిబిల్లి - గండి -
నడవడి - నాడు - నివ్వాలి - పొత్తి - మాన - మెలి - వాలు -
ఇత్యాదు అరమరాదులు.

ఉకవర్ణకంబు చిటుతాదులకు స్వార్థంబునందగు ౧౦. (ఉక)

చిటుతుక - నాతుక, చిటుత - నాతి - నెలఁత -
మెలఁత - పడఁతి - మడఁతి - పొలఁతి - వెలఁది - నిప్పు - ఎమ్ము
ఇత్యాదులు చిటుతాదులు.

కాకత్తియవర్ణకంబులు పుం స్త్వస్త్రీత్వంబుల మతుద్ధంబు
నం దాటాదులకగు ౧౧. (కా, కత్తియ)

కాప్రత్యయాంతంబునకు మగాదిగణగణనంబునంజేసి
దుజ్జగు, ఆటకాడు - ఆటకత్తియ, ఆట - అడపము - ఎమ్మె -
ఓయారము - కటారి - కొల్ల - చెలిమి - చేదవ - చొరవ - జట్టి -
జాబర - జూదము - కిండి - తేర - దొద్ద - నీటు - నేస్తము -
బేరము - వగ - విలు - వెచ్చము - సాగసు ఇత్యాదు లాటాదులు.

కాక త్రియల కకారంబునకు గకారంబు కొండొకచోఁ
గానంబడియెడి ౧౨.

అందగాఁడు - అందగ త్రియ ; కొండెగాఁడు - కొండె
గ త్రియ ; బేరగాఁడు - బేరగ త్రియ ఇత్యాదులు.

కాక త్రియలు కొండొకవానికి స్వార్థంబునం జూపఁబైడు ౧౩.
చెలికాఁడు - చెలిక త్రియ ; హెగ్గడికాఁడు - హెగ్గడిక త్రియ.
కావర్ణకంబు తిర్యక్కులకుం గానంబడియెడి ౧౪. (కా)

ఇబ్బందిగాఁడు-ఒంటిగాఁడు-కొమ్ము కాఁడు - పరికాఁడు
ఇత్యాదులు మృగవిశేషవాచకంబులు.

అటమటాదులకు మతుబర్థంబునం దీవర్ణకంబు
పుంస్త్యంబునం దగు ౧౫. (ఈ)

ఈ ప్రత్యయాలంబు మగాదిగణంబు. అటమటీఁడు-
కన్యటీఁడు. అటమటము - కన్యతము - కన్నడము, - కొండెము-
గానసము-బూటకము-మందడి-మన్నెము-సుంకము. ఉక్కి
వంబునకు వలోపంబు నగు. ఉక్కిఁడు-ఇత్యాదులు.

ఈ ప్రత్యయంబు కొన్నింటికి స్వార్థంబునం దగు ౧౬.
మొక్కలీఁడు - కల్లరీఁడు.

అరివర్ణకంబు మతుబర్థంబున జాలాదులకగు ౧౭. (అరి)

జాలరి-ఒఱపరి. జాల-ఒఱపు-కల్ల-చదుపు-జూదము-
టక్క - తగవు - తీరుపు - తెంపు - తెరుపు - నేరుపు - మతకము -
వెరపు - వేట - సిగు - సుంకము ఇత్యాదులు.

ఇవర్ణకం బోయారాదులకు మతుబర్థంబునందగు ౧౮. (ఇ)

ఓయారి-అక్కసి, ఓయారము-అక్కసము-కడలు -
చాగము - జోగము - తమకము - తుటారము - బండారము-
బిత్తరము-బిటారము-బేహారము - మచ్చరము - మిటారము-
విన్నాణము-వెక్కసము ఇత్యాదులు.

తవర్ణకంబు కులవాచకంబునకు స్త్రీ వాచ్యంబగునపుడు
మతుబర్థంబునం దగు ౧౯. (త)

కొఱవత-చాకిత, కొఱవ - చాకి - బోయ - వానె -
వే)-సాలె ఇత్యాదులు కులవాచకంబులు.

తవర్ణకంబు పరంబగుచో నొకానొకచో
నెత్వంబు చూపఁబెడు ౨౦.

చెంచెత - మాలెత.

యువతి విటీ రజస్వలలు గుబ్బెత మిండత
ముట్టతలు నాబడుదురు ౨౧.

స్వప్తము.

వగాదులకు బహువచనాంతంబులకు స్త్రీ వాచ్యం
బగునపుడు మత్వర్థంబునం దాడివర్ణకంబగు ౨౨. (ఆడి)

వగలాడి, వగ - చిన్న - కులుకు - వన్నె - దొమ్మి-
ఎమ్మె ఇత్యాదులు వగాదులు.

వగాదులకు బహువచనాంతంబులకుఁ బుం స్త్వంబున
మతుబర్థం బొకారంబగు ౨౩. (ఆ)

ఆప్రత్యయాంతంబు మగాదిగణంబు. వగలాడు-చిన్నెలాడు.

ముక్కు లోనగువానికిఁ దదభావద్యోతకం బయి

మతుబర్థంబునం దిడివర్ణకంబగు ౨౪. (ఇడి)

ముక్కిడి-ముక్కు లేనివాడిని యర్థము. ముక్కు -
వాలు-వెరవు-సిగ్గు ఇత్యాదులు ప్రయోగంబుల నెఱుంగునది.

మానార్థంబునకేకత్వంబునం దెడువర్ణకంబగు ౨౫. (ఎడు)

తూమెడు-ముం తెడు-ఎ తైడు -నీసెడు - జేసెడు -
మూరెడు-కుం డెడు-గం పెడు.

ఎడువర్ణకంబు పరంబగునపుడు లివర్ణంబు లోపించు ౨౬.

కమికెడు - కొడిదెడు- నోసెడు - పిడికెడు - పుడి
సెడు - సందెడు.

దక్షార్థంబున బంటికొలదు లగు ౨౭. (బంటి, కొలది)

మోకాలిబంటి - మోకాలికొలది; తొమ్ముబంటి -
తొమ్ముకొలది.

అర్థవిశేషంబుల వర్ణకాంతరంబులును మహత్ప్రయో

గంబుల నెఱుంగునది ౨౮.

మంటమారి-తిండిపోతు. తాచ్చీల్యంబున మారి పోతు
వర్ణకంబులు. అడవ-తాంబూలకరండవాహి. మతుబర్థంబునం
దప్రత్యయంబు. పెండ్రము - ఊధ. పెండ్లిశబ్దంబునకు మతు
బర్థంబునం దముప్రత్యయంబు. ఇత్యాదు లూహ్యంబులు.

ఇది తదితపరిచ్ఛేదము.

క్రియాపరిచ్ఛేదము

—॥—

ధాతువునకు ౧.

ఇది యధికారసూత్రంబు. ఇంక నెయ్యది యుపక్రమింపంబడు నయ్యది ధాతువున కగునని యెఱుంగునది.

వర్తమానంబున లిట్టగు ౨.

వర్తమానక్రియాపృత్తియగు ధాతువునకు లడ్వర్ణకంబగు. వర్తమానంబునాఁ బ్రారభౌపరిసమాప్తంబు - అప్పటికిఁ జుగియకుండునది.

భూతంబున లిట్టగు ౩.

భూతక్రియాపృత్తియగు ధాతువునకు లిడ్వర్ణకంబగు. భూతంబు నా విద్యనూనధ్వంసప్రతియోగి-ముం దుండి యప్పటికిఁ లేకుండునది.

భావిని లిట్టగు ౪.

భావిక్రియాపృత్తియగు ధాతువునకు లృడ్వర్ణకంబగు. భావినా విద్యనూనప్రాగభావప్రతియోగి - అప్పటికిఁ బుట్టకుండునది.

తద్ధర్మాదులందు లాట్రగు ౫.

తద్ధర్మాదిక్రియావృత్తియగు ధాతువునకు లాఙ్వర్ణకంబగు. తచ్చీల సంభావనా సంప్రశ్న సాతత్యవర్తమాన భావ్యాశీరాదు లాదిపదగ్రాహ్యంబులు.

ఆశీశ్శాపనంప్రార్థనవిధులందు లూట్రగు ౬.

ఆశీరాదులందు ధాతువునకు లూఙ్వర్ణకంబగు.

వ్యతిరేకంబున లజియగు ౭.

వ్యతిరేకశిష్టక్రియావృత్తియగు ధాతువునకు లజివర్ణకంబగు.

లకారంబునకు డుఱువురునుముఱ్ఱగు ౮.

లడాది లకారంబులం దొక్కొక్కటికి డుఱాదు లాదేశంబులగు. ఇందు ఇ కారంబు ప్రత్యాహారార్థంబు.

అందు వరుసను రెండేసి ప్రథమమధ్యమోత్తమంబు లనంబడు ౯.

డుజ్ - రు - ప్రథమము. వు - రు - మధ్యమము. మ - ము - ఉత్తమము.

వానిలో రు ము లు బహువచనంబులు

పెఱి లేకవచనంబులు ౧౦.

నామయుష్ష దస్త దర్థములందుం

బ్రథమమధ్యమోత్తమంబులగు ౧౧.

అమహాదర్థంబునందు డుజ్జు లకు దువు లగు నున్నాను
బంధంబుమీఁద దివి యగు ౧౨.

ఉదంతంబునకు లట్టు పరంబగునపు
డున్నానుబంధంబగు ౧౩.

ఉదంతంబయిన ధాతువునకు లట్టు పరంబగునపుడు
ఉన్న అను శబ్దం బనుప్రయుక్తంబగు.

ఉన్నశబ్దంబు పరంబగునపుడు చువర్ణకంబగు ౧౪.

దివీతరంబగు డుజ్జు పరంబగునపు డున్నానుబంధంబునకు
దీర్ఘంబగు ౧౫.

ప్రథమము: వాఁడు వండుచున్నాఁడు - వారు వండు
చున్నారు; అది వండుచున్నది - అవి వండుచున్నవి. మధ్య
మము: నీవు వండుచున్నావు - మీరు వండుచున్నారు. ఉత్త
మము: నేను వండుచున్నాను. - మేము వండుచున్నాము.

ఓడ్లాట్టుల డుజ్జున కెను నువర్ణంబు లగు ౧౬.

లిడాదేశంబగు డుజ్జునకు ఎను - అనునదియు, లాడా
దేశంబగు డుజ్జునకు ను - అనునదియు నాదేశంబు లగు.

భూతంబునం దిగాగమంబగు ౧౭.

భూతార్థవృత్తియగు ధాతువున కిగాగమంబగు.

లిట్టు వుడ్లు పరంబగునపుడు తివర్ణకంబగు ౧౮.

ఇకారంబుమీఁది కు-ను-వు - క్రి. సూ. పి. భ. క్తుల యను సూత్రముచే రుడ్లునకిత్వంబు, ప్ర. వండెను - వండిరి, మ. వండి తివి-వండితిరి, ఉ. వండితిని-వండితిమి.

కలజ్యనుబంధంబు ల్పట్టు పరంబగునపు డగు ౧౯.

ల్పట్టు పరంబగునపుడు ధాతువునకు కలజి అనునది యనుప్రయుక్తంబగు.

జీత్తు పరంబగునపు డుత్వంబున కత్వంబగు ౨౦.

జీత్తు పరంబగునపుడు ధాతువునుత్వంబున కత్వంబగు.

కలజిపడుజులు పరంబులగునపుడు నుగాగమంబగు ౨౧.

ద్రుతకార్యంబు, ప్ర. వండంగలడు - వండంగలరు; వండంగలదు - వండంగలవు, మ. వండంగలవు - వండంగలరు. ఉ. వండంగలను - వండంగలము.

లాట్టరుడ్లు పరంబగునపుడు దుగాగమంబగు ౨౨.

ప్ర. వండును - వండుదురు, మ. వండుదువు - వండుదురు, ఉ. వండుదును-వండుదుము. లాడర్థంబులయం దోలి నుదాహరణంబులు వక్కాణించెద. తద్ధర్మంబు - కులాలుఁడు కుండలు వానును, తచ్చీలంబు - జ్వలనజ్వాల లుష్పరం బెగయును, సంభావన-ఇప్పుడు వాఁ డింట నుండును, సంప్ర శ్నము-ఉందునా పోదునా. సాతత్యము-సర్వంబునం దీశ్వరుఁ

శుండును; సర్వంబీశ్వరునియం దుండును. వర్తమానంబు-మేనె
నిప్పుడుం బులకలువొడమెడును. వక్ష్యమాణవిధిచే బ్రాయి
కంబుగ వర్తమానంబునం దెడుగాద్యాగమంబులగు. భావి-
వాఁడు తేపువచ్చును. ఆశీస్సు - శుభంబగును. వచ్యర్థంబుల
కొకానొకచో భూతంబున లాట్టు గానంబడియెడును.

లాట్టురుళ్లు పరంబగునపు డెడగాగమంబును

బ్రథమనువర్ణకంబు పరంబగునపు

డెడుగెడిగాగమంబులును బహుళంబుగా నగు ౨౩.

౨. వండెడును-వండెడిని-వండెదరు. మ. వండెదవు-
౨౦ ఎరు. ఉ. వండెదను-వండెదము.

లిడ్లాటల వకారంబునకు లోపంబు విభాషనగు ౨౪.

నండితి-నండితివి. వండుదు-వండుదువు. వండెదు-వండెదవు.

తిర్యగ్గడంబులు వాచ్యంబు లగునపుడు లిడ్లాటల ప్రథమ
బహువచనంబున కేకవచనంబగు ౨౫.

చిలుకలు వలికెను - చిలుకలు వలుకును - చిలుకలు
వలికెడును. మేఘములు గర్జిలెను - మేఘములు గర్జిల్లును -
మేఘములు గర్జిలెడును.

లూట్టుడుళ్లున కెడుతవర్ణంబులు ద్రుతాంతంబులగు ౨౬.

ఆశీస్సు-మీకు మేలుగలిగెడును-మీకు మేలుగలుగు
తను. శాపంబు-నీకు రాక్షసత్వంబు గలిగెడును - నీకు రాక్ష

సత్వంబు గలుగుతను, సంప్రార్థనంబు - హరి ననుఁ గృపఁ
గాంచెడును-హరి ననుఁ గృపఁగాంచుతను.

విధియందు లూట్టునకు మాఱుగా నది యను తప్పబింబును.
ముందు నుగాగమంబు నగు ౨౭.

మైత్రుండు నానిర్దిష్ట కార్యంబు చేయునది, వానికి నీవు,
బాసటయయి యుండునది.

ఎడుతత్తద్రుతంబున కచ్చు పరంబగునపుడు మకారంబగు.
నీకు మేలుగలిగెడుమనియెను-నీకు మేలుగలుగుత మనియెను.

లూణ్యధ్యమ పురులకు ముడుజ్జులగు ౨౯,

అశీస్సుఃదీర్ఘాయవగుము-దీర్ఘాయులరగుఁడు, శాపంబుః
రాక్షసుఁడవగుము - రాక్షసులరగుఁడు, సంప్రార్థనంబుః నన్ను
రక్షింపుము-నన్నురక్షింపుఁడు, విధిఃనా చెప్పినపని చేయుము-
నా చెప్పినపని చేయుఁడు.

ఉభయప్రార్థనంబున దుగాగమంబున కత్వంబగు ౩౦.

మనము వండుదము.

జీత్తు పరంబగునపు డుత్వంబున కత్వంబగు నను సూత్ర
ముచే లజి పరంబగునపు డత్వంబు, ప్ర, వండఁడు - వండరు;
వండదు-వండవు, మ, వండవు-వండరు, ఊ, వండను-వండము.

మధ్యమముడుజ్జులు ముజ్జు నాఁబడు ౩౧.

వ్యతిరేకంబున ముజ్జు పరంబగునపుడు కుజీయగు ౩౨.

నీవు వండకుము - మీరు వండకుఁడు.

సంప్రార్థనంబుల ముజ్జన కదాదులు విభాష

ననుప్రయుక్తంబులగు ౩౩.

వండుమ-నండుమా, వండుమి-నండుమి, వండుడ-
వండుడా, వండుడి-వండుడి, అ-ఆ-ఇ-ఈ-ఎ-ఏ-ఒ-ఓ-అమ్మ-
అయ్య ఇత్యాదు లదాదులు.

ఎదాదు లనుప్రయుక్తంబులగునపుడు

ముజ్జనకు వుజ్జిడుజీ యగు ౩౪.

వినవె-వినవే, వినరె-వినరే, వినకు వె-వినకు వే, వినకు రె-
వినకు రే.

టవర్ణకంబు భావంబునందగు ౩౫.

భావంబునఁగాధాత్వర్థంబు, వండుట-పండుట-వినుట-కనుట.

కటివర్ణకంబు పురార్థయోగంబున విభాషను

భావంబునందగు ౩౬.

పండక మునుపు-వండుటకుమునుపు, చేయకమునుపు-
చేయుటకు మునుపు, మునుపు - ముందు - మున్ను - తొల్లి.

వ్యతిరేకభావంబున మిజీ యగు ౩౭.

వ్యతిరేక విశిష్టక్రియాభిధాయిధాతువునకు మిజీ
యగు, పండమి - పండమి.

సమానాశ్రయంబులం బూర్వకాలంబునం దివర్ణకంబగు.

ఏకాశ్రయంబులగు క్రియలలోపల నెయ్యది పూర్వ
కాలికం బగుం దద్వాచియగుధాతువున కివర్ణకంబగు, ఇదియె

త్వార్థంబు నాఁబడు, వండి-పండి - విని - కని, సమానకర్తృకంబు లనక సమానాశ్రయంబు లనుటంజేసి చైత్రునిచేత మైత్రుండు కొట్టంబడి మడిసె నిత్యాని సిద్ధం బయ్యె.

కజి వ్యతిరేకత్వార్థంబునందగు ౩౯.

వండక-పండక-కొట్టక-తిట్టక.

తుమర్థభావలక్షణంబులందు నుజి యగు ౪౦.

భావాక్షణంబునా సన్యక్రియకు లక్షణభూతంబగు క్రియ, తుమర్థంబందును భావలక్షణంబునందును భాతువునకు నుజివర్ణకంబగు, తుమర్థంబు—చైత్రుండు వండనుబోయెను. పాకక్రియార్థము పోయెనని యర్థము, భావలక్షణము—చైత్రుండు వండ సతిథి వచ్చెను, ఇచట వంట లక్షణము—వచ్చుట లక్ష్యము.

చేదర్థంబునందు వృత్తంబగు భావలక్షణంబునందు

నవర్ణకంబు ద్రుతాంతంబగు ౪౧.

వాసలు గురిసినం బంటలువండును. వాడు రమ్మనినబోయితిని.

అనంతర్యంబున దువర్ణకంబు ద్రుతాంతంబగు ౪౨.

జాబిలి తోతెంచుడుం గువలయంబులు వికసిల్లె.

చువర్ణకంబు ద్రుతాంతంబు క్రియాన్వయంబున

శత్రుర్థంబునందగు ౪౩.

చూచుచుం బోవుచున్నాడు - చూచుచుంబోయెను—
చూచుచుం బోవఁగలఁడు.

తృవర్ణకార్థంబునం దెడియెడువన్నియలగు ౪౪.

ప్రహరించెడివాడు - ప్రహరించెడువాడు, ప్రహర్త
యని యర్థము.

వానికి లోపంబు బహుళంబుగానగు ౪౫.

ప్రహరించువాడు - ప్రహర్తయని యర్థము.

ఉన్న కలజి నవర్ణకంబులు

భవద్భావిశత్రుక్తవదర్థంబులందగు ౪౬.

ఉన్నవర్ణకంబు వర్తమానార్థక శత్రుర్ణంబునందగు -
కలజివర్ణకంబు భవిష్యద్ధర్థక శత్రుర్ణంబునందగు - నవర్ణకంబు
క్తవదర్థంబునందగు. ఇవి సత్స్వాధిధానంబునం దగునని
యెఱుంగునది. సుబంతవాచ్యంబు సత్త్వంబునాబడు. వండు
చున్నవాడు - వండఁగలవాడు - వండినవాడు.

వ్యతిరేక తృవర్ణకార్థంబున నిజి యగు ౪౭.

వండనివాడు. ఎడిప్రభృతివర్ణకాంతంబు లేడును
ధాతుజవిశేషణంబులని ప్రాచీనులు వ్యవహరింతురు.

అకారాదులు సకర్మకంబునకుం గర్తృకర్మంబులందును

లాఠికిం గర్తయందు నగు ౪౮.

సకర్మకంబునాఁగర్తాకాంతోత్థాపకంబు; అకర్మకంబు
నాఁగర్తాకాంతానుత్థాపకంబు.

పడుజ్యనుబంధంబు కర్మంబునందగు ౪౯.

కొట్టబడుచున్నాడు - కొట్టబడుచున్నది - కొట్టబడుట-కొట్టబడనివాడు.

గురువిరహితంబులయి యయాంతంబులయిన

యేకస్వరద్విస్వరంబుల యిచ్చుగ్వక్రంబుల

కియుడాగమంబు విభాషనగు ౫౦.

ఏకస్వరధాతుద్విస్వరధాతువులమీఁదియిచ్చుగ్వక్రంబుల కియుడాగమంబు విభాషనగు ; గుగుమంతంబగు ధాతువునకును, యాంతంబగు ధాతువునకును మీఁది యిచ్చుగ్వక్రంబుల కియుడాగమంబు రాదు. భుజ్+ఇయ్+ఇంచు - భుజియించు. పక్షంబున-భుజించు. గుణ+ఇయ్+ఇంచు - గుణియించు-గుణించు. ఇచ్చుగ్వక్రవధానంబునం జేసి సంస్కృత ధాతువులు వక్రపరకంబులు లేవని యెఱుంగునది. యాచ్ - అర్థ ఇత్యాదులు గురుమంతంబులు. వ్యయ-ఇది యాంతము. యాచించు-అర్థించు-వ్యయించు. జి-ఇంచు అనుచో నిత్యంబగుటంజేసి యయుగాగమంబు రాఁగా నూంతంబగుటం జేసి యియుడాగమంబు లేదని యెఱుంగునది. కృతాకృతప్రసంగి నిత్యంబు నాఁబడు. నగు+ఇయ్+ఇంచు=నగియించు - నగించు; నగు+ఇయ్+ఎను=నగియెను - నగెను. పడు+ఇయ్+ఎను=పడియెను-పడెను ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

పడ్వాదుల నలవర్ణకంబున కత్వంబును గడహల్లునకు
ద్విత్వంబును విభాషనగు ౫౧.

పడ్డ-పడిన; పడ్డను-పడినను. పడు-ఇడు-చెడు-తగు-
అగు-కను-కొను-తిను-మను-విను-చను—ఇవి పడ్వాదులు.

క్రియాఫలంబు కర్తృగామియగుచోఁ గొనుధాతు
వనుప్రయుక్తంబగు ౫౨.

ఇదియె యాత్మనేపదార్థంబని వ్యవహరింతుడు. వండు
కొనుచున్నాఁడు.

కొనుధాతువు పరంబగునపు డిగాగమంబు
బహుళంబుగానగు ౫౩.

వండికొనియె - వండుకొనియె. బహుళం బనుటచే
యాంతంబునకు నిత్యంబు - చేసికొనియె.

ఇకారవక్త్రంబు టక్తంబులందలిని పరంబులగుచో
యాకు సకారంబగు ౫౪.

చేయు - చేసిరి - చేసి - చేసికొను - చేసెను - చేసెసిని
ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

చువర్ణకంబు పరంబగునపు డన్వాదుల కుత్వలోపంబేని
నుస్థానంబున బిందువేని విభాషనగు ౫౫.

అన్చున్నాఁడు - అంచున్నాఁడు - అనుచున్నాఁడు;
అన్చును - అంచును-అనుచును. అను - కను - కొను - తిను -
మను-విను ఇవి యన్వాదులు.

ఉన్నశబ్దంబు పరంబగునపు డుండుధాతువునకు
లోపంబగు ౫౬.

ప్ర. ఉన్నాడు - ఉన్నాడు; ఉన్నది-ఉన్నది. మ.
ఉన్నావు-ఉన్నాడు. ఉ. ఉన్నాను-ఉన్నాము. ఉన్నవాడు.

చేదాద్యర్థనాంతంబయిన యుండున తున్నాదేశంబు
విభాషనగు ౫౭.

ఉన్నను - ఉండినను.

తిదుటలు పరంబగునపు డన్వాయ నుస్థానంబున
మన్నయు నుండుడులోపంబును విభాషనగు ౫౮.

అందురు-అంట. ఉందురు-ఉంట. పక్షంబున—అను
దురు-అనుట; ఉండుదురు - ఉండుట ఇత్యాది.

ఇట బిందువుమీది తదలకు నిత్యవై కల్పికంబులయి
టడలగు ౫౯.

అంటివి - అనితివి, అందురు - అందురు, ఉంటివి-ఉండి
తివి, ఉండురు-ఉందురు.

ముఞ్జ పరంబగునపుడు కోశబ్దంబు కొనునకు
బహుళంబుగా నగు ౬౦.

బహుళంబనుటచే దీనికి నొకానొకచో సతిచారంబున
యెఱుంగునది.

ముజ్జ పరంబగునపుడు దీర్ఘంబునకు హ్రస్వంబును
మువర్ణకంబునకు మాముడియు నగు ౬౧.

కొమ్మ - కొనుము, కొండు - కొనుడు.

రువర్ణకంబు పరంబగునపుడు సున్నమీది తదడలి
యుత్వంబునకు లోపంబు విభాషనగు ౬౨.

పోషిత్తు - పోషింతురు, కొంద్రు - కొందురు.
కొండ్లు - కొండురు.

సంస్కృతంబున కంగలాదుల కించుక్కగు ౬౩.

సంస్కృతైధాతువుల కంగలాదుల కించుగాగమంబగు.
పచించు-వచించు-త్యజించు-భజించు-అంగలించు, అంగల -
లడక-ఆరగ - ఆవుల - ఉంక - ఉగ్గడ - ఓసర - కార - గాల-
జాడ - తిలక - తులక - పంక - పరిక - పలవ - అప్ప-బిప్ప-
ఆల ఇత్యాదు లంగలాదులు.

ఇడిబుల కించుక్కు పరంబగునపు

డయుగవుగరుక్కులగు ౬౪.

జి - జయించు, నీ - నయించు, ద్రు-ద్రవించు, లూ -
లవించు, ధృ-ధరించు, త్యా-తరించు.

నిర్జినామంబుల కయుగాగమంబు గలుగదు ౬౫.

నిర్జికి నామధాతువుల కయుగాగమంబు గలుగదు.
నిర్జించు-నుతించు-స్తుతించు, ఈ జ్ఞాపకంబుచేతనే నామంబు

లకు ధాతుత్వవినక్షయం దించుగాగమంబగునని యెఱుంగునది. శయనించు-ప్రయనించు.

సంస్కృతంబునకు లఘూపధంబున కించుక్కు-

పరంబగునపుడు గుణంబగు ౬౬.

అ-ఎ-ఓ — ఈమూఁడునుగుణంబులునాఁబడు. ఋస్థాని కం బగు గుణంబు రపరంబయియుండు. సంస్కృతధాతూపధలకు-ఇ-ఉ-ఋ-అనువానికి సారెదిని ఏ-ఓ-అర్ అనునవి యించుక్కు పరంబగునపు డగునని యెఱుంగునది. ఛిద్ — ఛేదించు. భిద్ - భేదించు. ఘుష్ - ఘోషించు. పుష్ - పోషించు. వృష్-వర్షించు. హృష్-హర్షించు.

స్పృశికి గుణంబు విభాషనగు ౬౭.

స్పర్శించు - స్పృశించు.

లిఖ భుజ రుచ కృశంబులకు గుణంబులేదు ౬౮.

లిఖించు-భుజించు - రుచించు-కృశించు. కుచధాతువునకు గుణంబు లేదని యొకండు వక్కాణించె నది గ్రాహ్యంబుగాదు.

సృజికి నిర్మితిని గుణంబు లేదు ౬౯.

చతుర్థ్యుండు ప్రజలను సృజించె. అతండు విషయంబుల విసర్జించె.

సర్వంబునకుఁ బ్రేరణంబునం దించుక్కుగు ౭౦.

పచింపించు - వచింపించు - ఆవులింపించు - వండించు - పండించు.

రంజాదుల్లయించుకృకారంబునకు సఖిందుకంబున

కప్రేరణంబున ద్విరు క్తలకారంబగు ౨౧.

రంజిల్లు - భాసిల్లు-వర్ధిల్లు - విలసిల్లు-రాజిల్లు, ఈయా
దేశయోగంబున భిదాదు లకర్తకంబులగు, భేదిల్లు-కంపిల్లు-
సంధిల్లు.

ఇంచుక్కు పరంబగునపుడు రంజాదుల యించుక్కునకు

లోపంబగు ౨౨.

లాదేశంబున కపవాదంబు—రంజించు - భేదించు - సంధించు.

మగాగమంబాచ్చికంబున కనంయు క్తనలడరాంతంబునకుం

బ్రేరణంబున బహుళంబుగా నగు ౨౩.

పూను-పూనుచు-పూనించు, తేలు-తేలుచు-తేలించు,
మగుడు - మగుడుచు - మగిడించు, కుదురు-కుదురుచు - కుది
రించు, విను - వినుచు ; వక్ష్యమాణంబు పుగాగమంబు : విని
పించు, బాహుళకంబుచే గొన్నింటికిఁ జాగాగమంబులేదు.
అను - అనిపించు, తిను - తినిపించు, కను - కనిపించు, దీని
యత్వంబునకు దీర్ఘంబు నగు - కానిపించు.

అట్లు పుగాగమంబును మాన్వాదులకగు ౨౪.

మాను-మానుపు-మానుచు, మను-మనుపు-మనుచు.

బాహుళకంబున దీని కించుక్కు లేదు.

చుక్కువర్ణంబులు పరంబు లగునపు డిత్యంబున

కుత్యంబున ౭౫.

అట్లు చుక్కుగాగమంబు లడంగ్వాది మాయ్యాదులకగు
నగువో వాని కడవ్రాలు లోపించు ౭౬.

అడంగు - అడఁచు - అడఁగించు. నూఁను - మాపు-
నూఁయించు. అడంగు - కరంగు - కలంగు-నలంగు ఇత్యాదు
లడంగ్వాదులు, మాయు-క్షుడుగు - కడచు - కుడుచు - బిగియు
ఇత్యాదులు మాయ్యాదులు. ఆంగుప్రభృతు లుభయగణం
బులు. బాహుళకంబునంజేసి కొన్నింటి కించుక్కుక్కుగాగమం
బులు మూఁడును, గొన్నింటి కంచు యథాసంభవముగా రెం
డును, గొన్నింటి కొక్కటియు నగునని యెఱుంగునది. ఆంగు-
ఆచు - ఆపు - ఆగించు. రేంగు - రేచు - రేపు - రేగించు.
పాయు - పాచు - పాపు, విఱుగు-విఱుచు, చూచు-చూపు.
నేరుచు - నేరుపు, మేయు - మేపు, లేచు - లేపు, కలియు -
కలుపు, తడియు - తడుపు, తెలియు - తెలుపు ఇత్యాదు
లెఱుంగునది.

ఇంచుక్కుక్కుగాగమంబులు పరంబు లగునపు

డాగమాదేశలోపంబులు పెక్కు తెఱుగులం

గానంబడియెడి ౭౭.

అగు - కావించు, వచ్చు - రావించు - రప్పించు, విన్న
పము-విన్నవించు, మోకాలు-మోకరించు, కేక-కేకరించు,
పలవ - పలవరించు - పలవించు, ఆల - ఆలకించు-ఆలించు,

వ్రక్క-వ్రక్క-లించు, నొచ్చు-నొంచు-నొప్పించు, ఉండు - ఉంచు-ఉంచు, డిగు - డించు - డిగించు, పెరుగు - పెంచు- పెంచు, తునుగు - త్రుగు, మురుగు-ముంచు - ముంచు, మొగుడు-మొగుడుచు-మొగుచు - మోడుచు - మొగిడించు, చొచ్చు - చొనుపు - చొప్పించు, చిరుగు - చించు - చింపు, త్రెగు - త్రెంచు - త్రెంపు, తిరుగు - త్రిప్పు, చచ్చు - చంపు, నిలుచు-నిలువరించు-నిలుపు, కొను-కొలుపు, పోవు - పుచ్చు, పనుచు - పంచు, పనుపు - పంపు, అనుచు-అంచు, అనుపు-అంపు, అనుప్రయుక్తంబగు పోవునకుం బుచ్చుమాత్రంబగు, మోసపోవు-మోసపుచ్చు ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

అన్వాదుల కించుక్కు పరంబగునపుడు పుగాగమంబగు

మానునకు విభాషనగు ౭౮.

అనిపించు, అను-కను-తను-విను, మానిపించు - చూనించు,

అడ్డదుల కించుక్కు పరంబగునపుడు గుగాగమంబగు

నప్పాదులకు విభాషనగు ౭౯.

అడ్డము-అడ్డగించు, అడ్డము-ఓర-చిత్తము-పంతము -
 "బెల్ల-బోర-మట్టము-మేళము ఇత్యాదు లడ్డాదులు, అప్ప -
 అప్పగించు-అప్పించు, అప్ప - ఓప్ప - పల్లము - కోపము ఇవి
 యప్పాదులు.

అడోడుకూడుల తకారంబునకుం జుక్కు పరంబగునపుడు
రేఫంబగు రాం.

అడు - ఆరుచు - ఆడించు, ఓడు - ఓరుచు - ఓడించు,
కూడు-కూరుచు-కూడించు.

చెడునకుం జుక్కుగాగమంబులును డా కలఘురేఫంబు
నగు రాం.

చెఱుచు, - చెఱుపు.

పడునకుం జుక్కును డా కలఘురేఫంబు నగు రాం.
పఱుచు.

శబ్దపల్లవంబగు పడున కించుక్కు విభాషనగు నగుచో డాకు
లఘురేఫంబగు రాం.

వెలువడు - వెలువరించు - వెలువఱుచు, చొప్పడు -
చొప్పరించు - చొప్పఱుచు.

ప్రేరణంబునం దించుక్కుమీద నించుక్కు లేదు రాం.

ఇట్లనుటంజేసి ప్రేరణార్థంబయిన యితరాగమంబు
మీదం ప్రేరణార్థేంచుగాగమంబగునని యెఱుంగునది.
నొచ్చు-నొంచు-నొంపించు. చచ్చు-చంపు-చంపించు.

ఇత్వంబుగాని యెత్వంబుగాని కూడుచో
ననాద్యంబయిన యుత్వంబున కిత్వంబగు రాం.

నిగుడు - నిగిడి - నిగిడె ; మగుడు - మగిడి - మగిడె ;
ఉడుగు - ఉడిగి - ఉడిగె ; మునుగు - మునిగి - మునిగె.

ముజ్జీతులు ముత్తు నాబడు ౮౬.

ప్రేరణేంచుక్కు పరంబగునపుడు పకారంబు
చకారంబున కగు ౮౭.

పచించు-పచింపించు, వచించు-వచింపించు, పిలుచు-
పిలిపించు, వలచు - నలపించు, పత్వంబు హెచ్చునకుం గలు
గదు ; మెచ్చునకు విభాష నగు, హెచ్చించు - మెప్పించు -
మెచ్చించు.

ఆగమాన్యచకారంబుల కద్విరుక్తంబులకు ముత్తు పరం
బగునపుడు పవలగు ౮౮.

ఆగమంబు—పచింపడు-పచింపుము, అడఁపడు-
అడఁపుము, అన్యము—పిలువడు-పిలుపుము.

ఖండబిందువుమీది సిద్ధచకారంబునకు ముత్తు
పరంబగునపుడు పకారంబు ప్రాయికంబుగ నగు ౮౯.

తలఁపక-త్రేపక-తోఁపక, వేచునకు వైభాషికంబు,
వేపక-వేచక, నోచునకుం గలుగదు, నోచక.

ఆగమచకారంబునకు నెఱుసున్నమీదిదానికి
దుక్కు పరంబగునపుడు పకారంబు విభాషనగు ౯౦.

ఆకర్ణింపుదురు-దంపుదురు-చింపుదురు, పత్వంబు రాని
పక్షంబున పశ్యమాణతాదేశంబు, ఆకర్ణింతురు - దంతురు-
చింతురు.

అగు వచ్చు చొచ్చు చూచులకు ముత్తు పరంబగునపుడు
కా రా చొరు చూడులగు ౯౧.

అగు : కాడు - కమ్ము, వచ్చు : రాడు - రమ్ము,
చొచ్చు : చొరడు-చొరుము, చూచు : చూడడు-చూడుము.

ఇచ్చునకు సర్వంబున కీయగు ౯౨.

ఇచ్చు—ఈడు-ఇమ్ము, ఈయ యను నాదేశంబు నొకా
నొక చోఁ గానంబడి యెడి : బలిమినీయనిభూమివలయపతుల.

తేతేరులు తెచ్చున కగు ౯౩.

తెచ్చు-తేడు-తేరడు, తేమ్ము-తేరుము.

చావు నోవులు చచ్చునొచ్చుల కగు ౯౪.

చచ్చు—చావడు - చావుము, నొచ్చు—నోవడు-
నోవుము, వక్ష్యమాణంబు ద్విత్వంబు-నొవ్వడు.

జీత్తు పరంబగునపుడు వాని పువర్ణంబు విభాషను
లోపించు ౯౫.

చాక - చావక, చాకుము-చావకుము, నోక-నోవక,
నోకుము-నోవకుము.

అగున కను కనులకు ముజ్జీతులు పరంబులగునపుడు
కానా కానలు విభాషనగు ౯౬.

అపదాద్యసూత్రముచేఁ గాకు వకారంబు, వక్ష్యమాణం
బౌత్వంబు, కమ్ము-అగుము-అవుము-బొమ్ము, కండు-అగుడు-
అవుడు-బొడు, నాడు-అనడు, కానడు-కనడు.

నేరుచునకు లిడ్లాట్టులు ముత్తుం బరంబులగునపుడు
రుచులకు లోపంబు బహుళంబుగానగు ౯౭.

నేఁచెను - నేరిఁచెను. నేచును - నేరుచును. నేరఁడు -
నేరువఁడు.

పోవునకు దుజ్జుత్తులు ముజ్జుం బరంబులగునపుడు
వులోపంబుం బొదపదలును విభాషనగు ౯౮.

పోదురు - పోవుదురు. పోఁడు - పోవఁడు. పోవుము -
పోదము-పదము-పోమ్ము.

అగుపోవుల కడవ్రాల కిద్వక్రంబులు పరంబులగునపుడు
యకారంబగు ౯౯.

వత్సమాణం బైత్వంబు. అయి - ఐ. అయిరి - ఐరి.
పోయి-పోయిరి. పోయెను-పోయెడు.

అగునకు వక్రంబు గూడుచో దీర్ఘంబగు ౧౦౦.

వత్సమాణంబు ద్విత్వంబు. ఆయెను - అయ్యెను ;
ఆయెడు-అయ్యెడు.

పిలుచు మొదలగువానికి ముత్తు పరంబగునపుడు
కడవ్రాయి బహుళంబుగ లోపించు ౧౦౧.

పిలఁడు - పిలువఁడు ; పిలుము - పిలుపుము. లేచునకు
ముజ్జు పరంబగునపుడు చులోపంబగు. లేమ్ము-లేండు. పిలుచు-
నిలుచు-తలఁగు ఇత్యాదులు.

లాఠిచో సహితము కాదేశాదులు కానంబడియెడి ౧౦౨.

కావుతను-కాతను, అగుట-కావుట, అగుడును-కావు
డును, కానను - కావునను, అనుడును - అనవుడును - నావు
డును, ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

ఆచ్చికంబులం దయియవులకు వక్రతమంబులు

బహుళంబుగానగు ౧౦౩.

అయిదు - ఐదు, అయిరేని - ఐరేని, అవుడు-ఔడు,
గవునెన-గౌనెన.

కలుగున కస్త్యర్థంబునందు లట్టు పరంబగునపుడు

కల యగు ౧౦౪.

ప్ర. కలఁడు-కలరు; కలదు-కలవు. మ. కలవు-కలరు.
ఉ. కలను-కలము.

త్రర్థంబునం గలాదేశంబు విభాషనగు ౧౦౫.

ఎడియెడులకు లోపం బిట నిత్యంబు, కలవాఁడు-కలుగు
వాఁడు.

అస్త్యర్థంబునకు లజి మి క ని వడి వర్ణకంబులు పరంబు.

లగునపుడు లే యగు ౧౦౬.

ప్ర. లేఁడు - లేరు - లేదు - లేవు. మ. లేవు - లేడు.
ఉ. లేను - లేము, లేమి - లేక - లేని-లేవడి.

వ్యతిరేకంబునందు వలచున కొల్ల విభాషనగు ౧౦౭.

ప్ర. ఒల్లడు - ఒల్లరు - ఒల్లదు - ఒల్లవు. మ. ఒల్లవు - ఒల్లరు. ఉ. ఒల్లను - ఒల్లము. ఒల్లమి - ఒల్లక - ఒల్లని. పక్షంబున వలవఁ డిత్యాది. ఒల్లమి కొల్లఁబాటని ప్రయోగంబులం గానంబడియెడి.

చువర్ణంబుతోడ దుగ్ధకారంబు తకారంబగు ౧౦౮.

నిలుతురు - పిలుతురు - అడఁతురు - కడతురు - చింతురు - పెంతురు - పచింతురు - వచింతురు. చేతురు - కోతు రిత్త్యాదు లసాధువులని యెఱుంగునది.

పడుజి కొను లొకానొకచో స్వార్థంబునం

దనుప్రయుక్తంబులగు ౧౦౯.

చొచ్చు - చొరఁబడు. నిలుచు - నిలువఁబడు. కూడు - కూడఁబడు. పండు - పండుకొను.

తెంచుధాతు వగ్వాదుల కనుప్రయుక్తంబగు నగుచో

నుత్వంబుపయిని దానితకారంబు దకారంబగు ౧౧౦.

అగుదెంచు - నెగయుదెంచు - పోవుదెంచు. అగు - నెగయు - పోవు - చొచ్చు - పుచ్చు - తోఁచు - నడచు - పఱచు - మొలచు - వీచు ఇత్త్యాదులు.

అభ్యాగతి నరుగ్వాదుల కయ్యది యనుప్రయుక్తంబగు

నగుచో గువర్ణంబు విభాషను లోపించు ౧౧౧.

అరుదెంచు - అరుగుదెంచు, ఏ తెంచు - ఏగుదెంచు - చనుదెంచు.

అయ్యది పరంబగునపుడు చువర్జంబు లోపించు ౧౧౨.
చొచ్చు-చొత్తెంచు. పుచ్చు-పుత్తెంచు. తోచు-తోతెంచు.

అద్దానికి ముత్తు పరంబగునపుడు తే తేరు లగు ౧౧౩.

అగుదేడు-అగుదేరడు ; అగుదెమ్ము - అగుదేరుము.

భూతంబున లజికి లిడంతంబగు నగుధాతు

వసుప్రయుక్తంబగు ౧౧౪.

వాడురాడయ్యెను-వారురారయిరి. అదిరాదయ్యెను-
అవి రావయ్యెను. నీవు రావయితివి-మీరు రారయితిరి. నేను
రావయితిని-మేము రావయితిమి.

నుజ్యంతంబగు నగుధాతువు క్రియావిశేషణంబుల

కసుప్రయుక్తంబగు నుజికి విభాషనగు ౧౧౫.

కాను-అనునది నుజ్యంతంబగు నగుధాతువురూపంబు.

దానికి హ్రస్వంబు విభాషనగు ౧౧౬.

లెస్సగాను-లెస్సగను. న్యాయ్యముగాను-న్యాయ్యము
గను-ఇట సరళంబు నిత్యంబు. చూడఁగాను-చూడఁగను-
చూడను-ఇట స్వత్వంబులేదు.

ఉన్నకలనవర్జకంబులమీది తచ్చట్టి వకారంబునకు

లోపంబు విభాషనగు ౧౧౭.

బాహుళకంబుచే నిట సంధి నిత్యంబు. వండుచున్న
వాడు-వండుచున్నాడు. వండుచున్నవారు-వండుచున్నారరు.
వండుచున్నవాడవు-వండుచున్నాడవు. వండుచున్నవారరు-
వండుచున్నారరు. వండుచున్నవాడను-వండుచున్నాడను.

వండుచున్నవారము - వండుచున్నారము. ఇట్లు వండఁగల
వాఁడు - వండఁగలవాఁడు, వండినవాఁడు - వండినాఁ డిత్వము
లెఱుంగునది.

ధాత్వాదులకు ధాతువు లను ప్రయుక్తంబులయి
విలక్షణార్థాభిధాయకంబులగు నీయవి శబ్దపల్లవంబులు
నాఁబడు ౧౧౮.

కూరుచుండు-నిలుచుండు-పరుండు - పన్నుండు-ఆకొను -
ఈకొను-ఈయకొను - ఇయ్యకొను-రక్కొను - త్రైక్కొను -
మేకొను-మయికొను-మేలుకొను-మేలుకను - మేలుకాంచు -
లలవడు-ఏరువడు-వొప్పడు - వెలువడు - తలపోయు - వాస
పోయు - ఆపోవు - కొంపోవు - కొనిపోవు - విజయంచేయు -
కయివ్రాలు-తూపోడుచు ఇత్యాదులు శబ్దపల్లవంబులు.

చేదరయోగంబున లృట్టునకు లిప్టగు ౧౧౯,

అఋషీశ్వరుండు వచ్చెనా ఫలించుఁ గార్యముల్.
వాఁడు తేవు వచ్చెనేని నీవు కార్యంబు వొరకొనుము.

అత్యార్థం బభిహితంబగుదోఁ దల్లింగసంఖ్యాభిధాయి
వచనంబు ధాతువిశేషణంబుల కగు ౧౨౦.

రాముఁడు రావణుం బరిమార్చి నీతయుం దాను
సామిత్రిసహితంబుగం బుష్పకాహుం డయి సాకేతంబున
కేతెంచె.

అగతికంబులగు భ్వాదుల కిందు యోగంబు లేదు ౧౨౧.

భూ - స్మ - కృ - రేకృ - లోకృ - లోచ-పచి-లప
ఇత్యాదులకు గతివిరహితంబు లగు ధాతువుల కీభావంబ్రయో

గంబు లేదు. ప్ర - పరా - అప - సమ్ - అను - అప - నిస్ - నిర్ - దుస్ - దుర్ - వి - ఆజ్ - ని - అధి - అపి - అతి - సు - ఉద్ - అభి - ప్రతి - పరి - ఉప. ఊర్విప్రభృతులును సాక్షాత్ప్రభృతులును గతिसంజ్ఞాకంబులు. ప్రాను లిరువదిరెండు నుప సర్గంబులు నాఁబడు. ప్రభవించు-ఆవిర్భవించు - ప్రసరించు - సంస్కరించు - భస్మీకరించు - సాక్షాత్కరించు - అతిరేకించు - ఆలోకించు - ఆలోచించు - ప్రపంచించు - ప్రలపించు ఇత్యాదు లార్యప్రయోగంబుల నెఱుంగునది.

వలయ్యాదిక్రియలకుం గర్తయగు భావంబునందు
నుజియగు ౧౨౨.

వలయ్యాదిక్రియలకుం గర్తృభూతక్రియావృత్తియగు భాతువునకు నుజివర్ణకంబగు. వాఁడు చూడవలయు-వారలు చూడఁగావలయు. నీవుచూడవలయు - మీరుచూడవలయు. నేను చూడవలయు - మేము చూడవలయు - మనముచూడ వలయు. వలయును-వలదు; కూడును - కూడదు; చెల్లును - చెల్లదు; తగును-తగదు ఇత్యాదులు వలయ్యాదులు.

సకర్తృకంబునకు స్వరూపప్రేరణార్థంబులు రెండును గొనుపడ్డనుబంధంబులం దొక్కొక్కటితోడ రెంటితోడం గూడుచో నగు నవియాఱుం గూడ రూపంబు లేనిమిదయ్యె; వాని సొరిది నుదాహరించెద.

కర్తృకము.

మైత్రుఁడు - వంటకమును - వండెను.

ఆత్మ సేవకకర్తృకము.

మైత్రుఁడు - వంటకమును - వండుకొనియెను.

కరారకము.

మైత్రునిచేత - వంటకము - వండబడియెను.

ఆత్మ నేపదకరారకము.

మైత్రునిచేత - వంటకము - వండుకొనబడియెను.

ప్రేరణకర్తరకము.

చైత్రుడు-మైత్రునిచేత - వంటకమును - వండించెను.

శ్రేయశాత్త నేపదకర్తరకము.

చైత్రుడు-మైత్రునిచేత-వంటకమును-వండించుకొనియెను.

ప్రేరణకరారకము.

చైత్రునిచేత - మైత్రునిచేత - వంటకము - వండింపబడియెను.

శ్రేయశాత్త నేపదకరారకము.

చైత్రునిచేత - మైత్రునిచేత - వంటకము - వండించు

కొనబడియెను.

గతిబుద్ధిప్రత్యవసానార్థశబ్దకర్తాకర్మకంబులకప్రేరణంబునఁ

గర్తయగునది ప్రేరణంబునఁ గర్మంబగు ౧౨౩.

పొందు మొదలయినవి గత్యర్థకంబులు, తెలియు మొదలయినవి బుద్ధ్యర్థకంబులు, తిను మొదలయినవి ప్రత్యవసానార్థకంబులు, విను-చెప్పు-చదువు మొదలయినవి శబ్దకర్తకంబులు, అకర్తకంబులు ప్రసిద్ధంబులు, మైత్రుండుగ్రామంబుంబొందెను-చైత్రుండు మైత్రుని గ్రామంబుంబొందించెను. లాఁతిచోసహితమిక్కార్యంబు గానంబడియెడి, మైత్రుండు పుడమినేలెను - చైత్రుండు మైత్రునింబుడమి నేలించెను.

అనభిహితకర్త కొకానొకచో షష్ఠి బహుళంబుగా
నగు ౧౨౪.

రాముఁడు మిథిలం గనియె-రామునకు మిథిల గనం
బడియె-రామునిచే మిథిల గనంబడియెను. మైత్రుండు
తత్త్వంబుం దెలిసెను-చైత్రుండు మైత్రునకుం దత్త్వంబు దెలి
సెను. కన్వాదియోగింబునం బ్రయోజ్యకర్తకు షష్ఠి నిత్యం
బుగా నగు. విశ్వామిత్రుఁడు రామునకు మిథిలం గానిపించెను.
కృష్ణుం డర్జునునకు విశ్వనూపంబుం జూడెను.

అకర్తకంబున కప్రేరణంబునం దాత్మ నేపదకర్తానుబం
ధంబులు లేమిం జేసి రూపభేదంబు లయిదని యెఱుంగునది.

కర్తృకము.

మైత్రుండు - మనియెను.

ప్రేరణకర్తృకము.

చైత్రుండు - మైత్రుని - మనిచెను.

ప్రేరణాత్తనేపదకర్తృకము.

చైత్రుండు - మైత్రుని - మనుచుకొనియె.

ప్రేరణకర్తృకము.

చైత్రునిచేత - మైత్రుండు - మనుపఁబడియె.

ప్రేరణాత్తనేపదకర్తృకము.

చైత్రునిచేత - మైత్రుండు - మనుచుకొనఁబడియె.

వెండియుం బ్రేరణంబునం దించుగాగమంబుగలిగినచో
సకర్తకంబునకుం బండ్రిండు సకర్తకంబునకుం దొమ్మిదియు
భేదంబులని యూహించునది.

ఇది క్రియాపరిచ్ఛేదము.

కృతపరిచ్ఛేదము

కృత్తుల కర్థంబులు యథావ్యవహారంబుగ గ్రాహ్యంబులు ౧.

ధాతువునకు విహితంబగు డుభిన్నప్రత్యయంబు కృత్తునాంబడు. కృత్తులకు వత్సమాణంబులకు భావకర్తృ కర్త్యాద్యర్థంబులు మహాజనవ్యవహారానుసారిగా నెఱుంగునది. ఆక - బంధనము, మొలక - నవోద్భిదము, ఏలిక - పాలకుండు, కోరిక - వాంఛయు, వాంఛితంబును, మూక - సంఘము, అడిక - నింద, ఓడిక - సోతస్సు.

ఇటం గృత్క-గతపవేములు పరంబు లగునపుడు

క గ చ య వ లకు లోపంబగు ౨.

కృత్సంబంధులగు కాదులు పరంబులగునపుడు ధాతువునంతంబులగు క గ చ య వ లకు లోపంబగు, మీడిలత్వంబులం జూడంబడు.

కవర్ణకం బిలుగ్వాదుల కగు ౩. (క)

అలుగు-అలుక, ఆగు-ఆక, ఎఱుగు-ఎఱుక, ఇటం బిందులోపంబు, ఇల్లు కొన్నింట గ్రహించునది. కడగు-కడక, కలగు-కలక, కాగు-కాక, తునుగు-తునుక, నడచు - నడక, నలగు-నలక, పోవు-పోక, మడగు-మడక, మలగు -

మలక, మునుగు-మునుక, మూగు-మూక, మొలచు-
మొలక, వచ్చునకు-రా-రాక, వంగు-వంక, వీగు-వీక,
ఇక-కపులు పరంబులగులపుడు కనునకు దీర్ఘంబగు, కానుక,
కీనియు ముదియుల కుత్వంబు నగు, కీనియు-కనుక, ముదియు-
ముదుక, ఇత్యాదు లలుగ్వాదులు.

ఇమివర్ణకంబు కలుగ్వాదుల కగు ౪. (ఇమి)

కలుగు-కలిమి, ఓరుచు - ఓరిమి, కూరుచు-కూరిమి,
నేరుచు-నేరిమి, వ్రేలుచు-వ్రేలిమి, బడియు-బడిమి, బ్రనుకు-
బ్రదిమి, బడ్డు-బడ్డిమి, తాలు-తాలిమి.

తజ్వరకంబు చేయ్వాదుల కగు ౫. (త)

చేయు - చేత, అలయు - అలత, కూయు - కూత,
కోయు - కోత, గీయు - గీత, నేయు - నేత, పూయు -
పూత, పోయు-పోత, మూయు-మూత, మేయు-మేత,
మ్రోయు-మ్రోత, రోయు-రోత, లాయు-లాత, వ్రాయు-
వ్రాత, వ్రేయు-వ్రేత.

కువవర్ణకం బడలగ్వాదుల కగు ౬. (కువ)

అడగు-అడకువ, ఎఱుగు-ఎఱుకువ, కలగు-కలకువ,
నలగు-నలకువ, పెనగు - పెనకువ, పొలము - పొలకువ,
మఱచు-మఱకువ, మెలగు - మెలకువ, లోగు - లోకువ,
వేగు - వేకువ.

టవర్ణం బాడ్వాదుల కగు నగుచో నంతలోపంబగు ౭. (ట)

ఆడు-ఆట, ఊరు-ఊట, ఊఱడు-ఊఱట, ఏకరు - ఏకట, ఓడు - ఓట, తివురు - తివుట, తేరు-తేట, త్రిష్టురు-త్రిష్టుట, పండు-పంట, పాడు-పాట, మండు-మంట, వండు-వంట, వేసఱు-వేసట, అనుప్రయుక్తంబయిన యూటశబ్దంబు ప్రాయీకంబుగాఁ గ్లిబసమం బగు, కోలాటము-పోరాటము-మండ్రాటము ఇత్యాదులు.

టువర్ణకంబు పడ్వాదుల కగు నగుచో నవి
యాద్యక్షరశేషంబులయి దీర్ఘంబు నొందు ౮. (టు)

పడు - పాటు, చెడు - చేటు, అడుచు-ఆటు, కఱచు-కాటు, పొడుచు - పోటు, వయిచు - వాటు, ఏయు - ఏటు, ఓడు-ఓటు, వ్రేయు - వ్రేటు.

పవర్ణకంబు తిరియ్యాదుల కగు ౯. (ప)

తిరియు-తిరిపము, కలియున కత్వంబు నగు-కలపము, పొలయు-పొలపము, మురియు - మురిపము, సొలయు-సొలపము, వలియు - వలిపము.

తవర్ణకం బావులించు లోనగువాని కగు ౧౦. (త)

ఆవులించు-ఆవులింత, ఇగిలించు-ఇగిలింత, ఓకిలించు-ఓకిలింత, కుళ్లగించు-కుళ్లగింత, కుసిలించు-కుసిలింత, కొక్కరించు-కొక్కరింత, కొప్పరించు - కొప్పరింత, గిలిగించు - గిలిగింత, ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

పువర్ణకంబు మాయ్యాదుల కగు ౧౧. (పు)

మాయు - మాపు. మేయు - మేపు. అడుచు - అడుపు. ఇంచు - ఇంపు. ఏచు - ఏపు. ఏచు - ఏపు. కను - కానుపు. కాచు-కాపు. చూచు - చూపు. తలచు-తలపు. తోచు-తోపు. త్రేచు-త్రేపు. త్రోచు - త్రోపు. పూచు - పూపు. పెనుచు - పెనుపు. పొలుచు - పొలుపు. పోచు-పోపు. మెచ్చు-మెప్పు. మోచు-మోపు. వలచు - వలపు. వాచు-వాపు. ఇత్యాదులు మాయ్యాదులు.

ఇకవర్ణకం బంజ్వాదుల కగు ౧౨. (ఇక)

అంజ - అంజిక. అమరు - అమరిక. అరయు - అరయిక. అలయు - అలయిక. ఆడు - ఆడిక. ఓడు - ఓడిక. ఓపు - ఓపిక. కను - కానిక. కూడు - కూడిక. కోరు - కోరిక. పొందు-పొందిక. పోలు-పోలిక. తూను తూగున కగు - తూనిక. ఇత్యాదు లంజ్వాదులు.

అప్పాదులకు నజి యగు ౧౩. (న)

అప్ప - అప్పన. ఉజ్జ - ఉజ్జన. ఒప్ప-ఒప్పన. గట్ట - గట్టన. గడ-గడన. దట్ట-దట్టన. దీవ-దీవన. పాట - పాటన. మన్న - మన్నన. వీచు - వీవన.

బడి యేల్వాదుల కగు ౧౪. (బడి)

ఏలుబడి - కట్టుబడి - కనుబడి-కొనుబడి - గిట్టుబడి - చెల్లుబడి - చేరుబడి - తగులుబడి - తీటుబడి - పెట్టుబడి - పోబడి - మొక్కుబడి - వచ్చుబడి-సాగుబడి.

గడ చేర్వాదుల కగు ౧౫. (గడ)

చేరుగడ - తిరుగడ - తీటుగడ - తేటుగడ - తేగడ -
మనుగడ - విడుగడ - వీడుగడ.

ఇకి కోర్వాదుల కగు ౧౬. (ఇకి)

కోరికి - పూనికి - పోలికి - మనికి - వినికి - చూడు
చూచునకగు : చూడికి.

వువర్ణకంబు మన్వాదుల కగు ౧౭. (వు)

మను-మనువు. కాచు - కావు. కొలుచు - కొలువు.
చచ్చు-చావు. తడయు-తడవు. నిలుచు - నిలువు. నొచ్చు -
నోవు. పూచు - పూవు. పుచ్చు - పువ్వు.

అవర్ణకంబు గీత్వాదుల కగు ౧౮. (అ)

గీత - ఊడ - ఎండ - కాయ - చదియ - తునియ -
పరియ - పాయ - పిడుచ - మీట-ముడియ-వదర-వ్రయ్య.

అకవర్ణకంబు మాత్వాదుల కగు ౧౯. (అక)

మాటు-మాటకము. అమ్మ-అమ్మకము, అంపు-అంప
కము. పంచు - పంపు - పంపకము, వండుడకారంబు టకారం
బగు : వంటకము, తోము - తోమకము, అద్దు-అద్దకము.

ఊవర్ణకం దాత్వాదుల కగు నగునపుడు పకారంబు

చయలకగు ౨౦. (ఊ)

ఱిటు-ఱిటుకు. అమ్మ - అమ్మకు, అల్లు - అల్లుకు -
ఎక్కు - ఎక్కుకు. క్రమ్మ - క్రమ్మకు. చోపు - చోపుకు.

త్రొక్కు - త్రొక్కుడు. త్రోచు - త్రోపుడు. దంచు -
దంపుడు. దాచు-దాపుడు, దిగు-దిగుడు. దోచు-దోపుడు,
పెంచు-పెంపుడు-ప్రేపుడు. ప్రాకు - ప్రాకుడు. మాయు -
మాపుడు. రాచు-రాపుడు ఇత్యాదులు.

ఉవరణ్ణకం బడుక్వాదుల కగు ౨౧. (ఉ)

అడుకు - అంటు - ఒప్పు - ఒలుగు - ఒసగు.

వడిప్రభృతు లిట్లెఱుంగునది ౨౨. (వడి)

వడి : కొలువడి - గెలువడి - నడవడి. వృతిరేకంబున
లేవడి, వి : తనివి - తెలివి - వివి, అవు : తగవు - నగవు -
ఉజవు. ఇ : చేయి - వ్రాయి. కలి : కనుకలి - వినుకలి.
ఇత్యాదులు మహాజనవ్యవహారంబుల నెఱుంగునది.

ఇది కృదంతపరిచ్ఛేదము

ప్రకీర్తక పరిచ్ఛేదము

పదాద్యంబులు ఋగ్ వర్ణంబులు రలితుల్యంబులు ౧.

అతఁడు ఋషి-ఇట సంధిలేదు, ఆ ఋషి-ఇట యడా
గమములేదు, వచ్చె ఋషి-వచ్చె ఋషి-వచ్చెను ఋషి—
ఇట ద్రుతమునకు లోప సంశ్లేషస్వత్వములు.

ఆచ్చికపదంబులందు త్తమంబు లగు రుబుడుల
ముందఁజేయేత్వంబునకు పూర్వరబు విభాషనగు ౨.

నల్లేరు-నల్లెరు, పల్లేరు-పల్లెరు, పెన్నెరు-పెన్నెరు,
మానేరు - మానెరు, ఆడేలు - ఆడెలు, కుందేలు - కుండెలు,
తోడేలు-తోడెలు, నాఁగేలు-నాఁగెలు, నేరేడు-నేరెడు,
మారేడు - మారెడు, పూరేడు - పూరెడు, తంగేడు -
తంగెడు.

ఊయేలపయ్యెదతాయెతులంద్రిక్కనామంబులందు
యాకుం బాలివ్యవక్రయోగంబులేదు ౩.

స్పష్టము.

ఊయేల యూయాలల బాపుల నొందొంటికిఁ
గుఱుచయొందె నగు ౪.

ఊయేల - ఊయెల - ఊయేల - ఊయాల - ఊయల -
ఊయాల, వత్సమాణంబు యద్విత్వంబు-ఊయేల-ఊయెల-
ఊయాల-ఊయల.

పయ్యెద పయ్యద ౫.

ఊయేలాదులం దొలియచ్చుమీది హల్లునకు
ద్విర్వచనంబొందె నగు ౬.

ఊయేల - ఊయ్యెల, ఊయల - ఊయ్యల, ఊయాల -
ఊయ్యాల, ఆయె-ఏలిదము-ఓయ - ఓయారము-కోపు (ధను
రగ్రము) - జాజర-తీనియ-తీయము - తేప(ప్ల వము). - తేమ -
తోయలి - దీవియ - నూవు - నోవి - నోవు - పూవు - పేయ -
మోక (అంకురము) - మోటిక - మోవు - వీయము ఇత్యాదు
లూయేలాదులు.

అకారంబు క్రిందిఅకారంబునకుం దుదినులుల క్రిందినలలకు
లోపంబు బహుళంబుగ నగు ౭.

అఱ్ఱు-అఱు. గొఱ్ఱియ-గొఱియ. కన్ను-కను. నన్ను-
సను. పల్లు-పలు. విల్లు-విలు.

అక్కటాదుల జడ్డకు లోపంబు విభాషనగు ౮.

అక్కట - అకట, అక్కట - అట్టిక - అట్టుక - అట్టె -
అయ్యో-అయ్యారె - అవ్వారి - ఇట్టిక - ఉప్పనడము - ఉచ్చి -
ఎక్కసక్కియము - ఎక్కసెక్కియము - ఎక్కిరింత - ఎడ్డ - ఎన్నిక -
ఎమ్మక - కజ్జాయము - కట్టా-కట్టిక - కప్పురము - కమ్మటము -
కమ్మతము - కువ్వాడము - కొట్టిక - కొమ్మ - కొయ్యగూర -
గయ్యళము - గిజ్జగాడు - గుజ్జరాతి - చిట్టి-చిన్న - చిమ్మట -
చెన్నటి - చెప్పము - చెప్పాడు - చెమ్మట - చెల్లియలు-

జవ్వాజి - జోబిల్లి - తమ్మటము - తమ్మలము - తల్లి - తమ్మికి -
 తువ్వర - తెల్ల - దవ్వ - దివ్వియ - నవ్వ - నిద్దుర - నివ్వరి -
 నివ్వళి - నువ్వ - నెట్టిక - నెమ్మలి - పవ్వళించు - పిన్న -
 పుల్లియ - పువ్వ - పెద్ద - పొట్టి - ప్రాకెన్న - ప్రెగ్గడ - బెగ్గడు -
 బొమ్మ - బొమ్మికము - బొమ్మిడికము - బొమ్మిడీకము - మజ్జ -
 మత్తాబు - మల్లారము - ముక్కు - ముద్దయ - మెట్టిక - మొక్కు
 రము - మొగ్గరము - మొల్లము - రడ్డి - లొట్టిపిట్ట - వట్టి -
 వయ్యళి - సన్నియ - సవ్వడి - సివ్వంగి - అట్టు - ఇట్టు - ఎట్టు -
 అప్పడు - ఇప్పడు - ఎప్పడు - అన్ని - ఇన్ని - ఎన్ని - కొన్ని -
 మమ్ము - మిమ్ము - తమ్ము - అమ్మ - అక్క - అవ్వ - అయ్య -
 అప్ప - అచ్చెటు - ఇచ్చెటు - ఎచ్చెటు - అచ్చటు - ఇచ్చటు -
 ఎచ్చటు ఇత్యాదు లక్కటాదులు.

జడ్డక్కరంబుతోఁ బదాదిస్వరంబు గూడుచో జడ్డకు
 లోపంబు లేదు ౯.

అత్తైతై - కన్నదరె - నన్నడిగె - పల్లొత్తై - విల్లందె.

హోదులయు నీలుగులోనగువాని తొలిహల్లునకు లోపంబు
 బహుశంబుగ నగు ౧౦.

హడపము - అడపము, హరిదళము - అరిదళము, హలఁది -
 అలఁది, నీలుగు - ఈలుగు, నీలుగు - నెగయు - పొందు - పొనరు,
 పూను - పొదవుల కాదిలోపం బొకండు వచియించె నది యవి
 చారమూలకంబు.

ఆరాటాదులం బ్రథమేతరదీర్ఘంబునకు ప్రాస్వంబు
విభాషనగు ౧౧.

ఆరాటము-ఆరటము, ఆరాటము-కక్కుఱ్ఱితి - కేళా
కూళి - కొమారుడు - కొమారిత - గంబూరము - సెండా
రము-బంగారము-బేహారము-వీటతాటము-సంతోసము.

ఓయారాదులం దొలిదీర్ఘంబునకు ప్రాస్వంబు విభాష
నగు ౧౨.

ఓయారము-ఒయారము, ఓయారము - కేళాకూళి -
కోలె - గూడారము - గోరువంక పక్షి - జోహారు-నీలుగు -
పేడ - బేహారము, దీర్ఘమధ్యంబు. మాఱు - మూలుగు -
మోఱుకు-వీటతాటము - వీడియము ఇత్యాదులు.

అడంగ్వాదుల డాకు ఇకారంబు విభాషనగు ౧౩.

అడంగు - అణంగు, అడంగు - కడంగు - చిల్లాడము-
తడగము - నాడెము - పోడి - మిడుంగు - వడకు - మిడు
గులు ఇత్యాదు లడంగ్వాదులు.

దక్కులోనగువాని డాకు డకారంబు విభాషనగు ౧౪.

దక్కు-డక్కు, దక్కు-దగ్గులు - డాంగు - డాకలి-
ధిగు - దిగ్గియ - దూయు - డెందము - డెప్పరము - డెప్పు-
దొంగ - దొప్ప ఇత్యాదులు.

వీతాదులకు మువర్ణకంబు పరంబగునపుడు దీర్ఘంబు
విభాషనగు ౧౫.

ఏతము - ఏతాము. ఏతము - కల్లము - గాలము -
గుడ్డము - గోణము - గోతము - జాబము - జంజము-జోతము-
తణగము - బొండ్లము - మండము - లాతము - వీణము
ఇత్యాదులు.

పదాంతంబులయి యసంయుక్తంబు లయిన నులురుల
యుత్వంబునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు ౧౬.

ఇందు నురుల కుత్వలోపంబు ప్రాయికంబుగ హల్పరకం
బులకుఁ జూపట్టెడు, మ్రాన్పడె. మినువడె-మిన్పడె. వత్తురు
వారు-వత్తుర్వారు. కాకుకొనియె-కార్కొనియె. రాములు-
రాముల్, వనములు - వనముల్.

అచ్చికంబులం బదమధ్యంబుల నలడరల యుత్వంబునకు
లోపంబు బహుళంబుగనగు ౧౭.

కినుక - కిన్క. కానుక - కాన్క. చిలుక - చిల్క.
కాలువ - కాల్య. అడుగు - అడ్డు. కడుపు - కడ్పు. పెరుగు -
పెర్గు. కూరుకు - కూర్కు.

లాఠియచ్చునకు సహిత మొకానొకచో నుడినడుమ
లోపంబు గానంబడియెడి ౧౮.

కలికి-కల్కి. ములికి-ముల్కి. బుడిపి-బుడ్పి. పొలఠి-
పొత్తి.

అబ్బురములం దుత్వంబునకు లోపంబు విభాషనగు ౧౯.

అబ్బురము-అబ్రము. అబ్బురము-కప్పరము-అప్పడు-
ఇప్పడు-ఎప్పడు-చప్పడు-నెత్తురు-ఇత్యాదులు.

చుక్కరకరువర్ణంబునకు ముందటి దువర్ణంబునుత్వంబునకు
లోపంబు విభాషనగు నగుచోఁ దత్పూర్వంబు

గురువు గాదు ౨౦.

అదురుచు-అద్దుచు, ఎదురుచు-ఎద్దుచు, పదురుచు-పద్దుచు.

జూదాదుల దాకు జకారంబు విభాష నగు. ౨౧.

జూదము-జూజము, అవుదు-జవాది-జాది-జాదు-విరవాది.

నిందయం దామ్రేడితంబు నాద్యక్షరములకు

ప్రాస్వదీర్ఘంబులకు గిగీ లగు ౨౨.

కుంభకర్ణుడు-గింభకర్ణుడు, రావణుడు-గీవణుడు.

పాదంబునం బ్రథమద్వితీయాక్షరములు వళిప్రాసంబులు

నాబడు ౨౩.

యవలలు లఘులఘువులు మైత్రింబొరయు

రేఫంబులు పొరయవు ౨౪.

రేఫంబులు లఘులఘువులుం దక్కుంగల విశేషంబులు

నార్యవ్యవహారంబులఁ దెలియుట శ్రేయంబు ౨౫.

శ్లో. శ్రీస్తనాంచితకస్తూరీపంకసంకలితౌరసే,

పంకజాక్షాయ నాథాయ వేంకటేశాయ మంగళమ్.

ఇది ప్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదము

క. మును మదుపజ్ఞం బగుచుం
 దనరిన వ్యాకృతిని సూత్రతతి యొకకొంతం
 దెనిగించి యిది ఘటించితి
 ననయము బాలావబోధ మగు భంగిఁ దగన్.

క. తెనుఁగునకు శబ్దలక్షణ
 మనయం బరయంగ వేడ్క నందినవారల్
 తనరఁగ నీవ్యాకరణం
 బున మూలంబయినకృతిని బోలఁ గనఁదగున్.

బాల వ్యాకరణము

సంపూర్ణము.

పరిభాషా ప్రకాశిక

అధికరణము :—ఆధారము.

అవధారణ :—నిశ్చయము; ఒక వస్తువును మఱియొక వస్తువుగా నిశ్చయించుట.

అనుకరణము :—ఒకఁడు చెప్పిన దానిని మఱియొకఁడు అట్లే పలుకుట.

అనుస్మారము :—స్వరమును (అచ్చును) అనుసరించి వచ్చునది. ఏదో యొక అచ్చు సాహచర్యము లేనిచే దీనికి స్వతంత్రోచ్చారణగాని, ఉనికిగాని లేదు. కనుకనే ఆ పేరు.

అలఘువులు :—బరువు గాఁ బలుకఁబడునవి.

అవ్యయములు :—లింగ, విభక్తి, వచన శూన్యములగు పదములు.

ఆగమము :—ఒక అక్షరము ప్రక్కకు ఇంకొక అక్షరము మిత్రుని వలె వచ్చిచేరుట.

ఆత్మనేపదము :—క్రియాఫలము, సరాసరిని కర్తకే చెందునప్పుడు అట్టి క్రియ ఆత్మనేపద మనఁబడును.

ఆదేశము :—ఒక అక్షరము శత్రువువలె వచ్చి, ఇంకొక అక్షరమును తరిమివేసి దాని స్థానమును ఆక్రమించుట.

ఆమ్రేడితము :—ఒక శబ్దము రెండుమాటు లుచ్చరింపఁబడినప్పుడు రెండవమాటు ఉచ్చరింపఁబడిన శబ్దము ఆమ్రేడిత మనఁబడును.

ఉపధ :—ఒక పదములో కదపటి అక్షరమునకు ముందక్షరము.

ఉపాంత్యము అనియు దీనిని చెప్పవచ్చును.

ఏకాదేశము :—సంధిలో పూర్వ, పర స్వరములకు బదులుగా ఒకే అచ్చు వచ్చుట.

కారకము :—క్రియతో అన్వయము గలది.

కృత్తులు :—ధాతువులకు చేరు వేటు ప్రత్యయములు కృత్తులు. వానితో చేరిన పదములు కృదంతములు (క్రియానామములు) అనబడును.

తదర్థము :—స్వభావము.

తద్ధితములు :—విభక్త్యంత శబ్దములమీఁద భావార్థ, స్వార్థ, మరియు బాధ్యతలయందు ప్రయోగింపబడు ప్రత్యయములు.

తపరకరణము :—అత్తు, ఇత్తు మొదలైన వానిలోని తకారమునకు తపరకరణమని పేరు. ఇదిగల చోట్ల ఈ తకారమునకు ముందున్న అక్షరము హ్రస్వమైనచో హ్రస్వముగానే, దీర్ఘమైనచో దీర్ఘముగానే గ్రహింపవలెను. తపరకరణము లేనియెడల హ్రస్వ దీర్ఘములు రెంటిని గ్రహింపవలసి యుండును.

ద్విత్వము :—సమానమైన (ఒకేవిధమైన) హల్లుల కూడిక.

ధాతువు :—క్రియయొక్క మొదటి రూపము. ప్రత్యయాదులుచేరిన దశలోని నిర్వికల్పమైన క్రియారూపము.

నిత్యము :—చెప్పిన కార్యము చెప్పినట్లు తప్పక వచ్చుట.

పరస్మైపదము :—క్రియాఘటము కర్తకుఁగాక పరునికిఁ జెందుచో ఆ క్రియ పరస్మైపద మనబడును.

ప్రాతిపదికము :—ధాతుభిన్నమును, ప్రత్యయభిన్నమును, ప్రత్యయంత భిన్నమును నై అర్థవంతమైన శబ్దము ప్రాతిపదిక మనఁబడును. దీనినే (మూల) నామము, ప్రకృతి అని కూడ పిలుతురు. దీనిపై ప్రత్యయాదులు చేరి పరినిష్ఠితమైన రూపమేర్పడును.

బహుళము :—చెప్పిన కార్యము నిత్యము, నిషేధము, వైకల్పికము, అన్యవిధము అను నాలుగు విధములుగాను జరుగుట. అనఁగా, చెప్పిన కార్యము ఖండితముగా జరుగుట; అసలు జరుగక పోవుట; జరిగియు, జరగకయు పోవుట; చెప్పిన కార్యముకాక మఱియొక విధముగా జరుగుట ఏదైనను కావచ్చు నన్నమాట.

లఘువులు :—తేలికగా పలుకఁబడు అక్షరములు.

లోపము :—వర్ణము మఱుగుపడిపోవుట, లేదా కనఁబడక పోవుట.

వర్ణకము :—ప్రత్యయము.

విగ్రహము :—వృత్త్యర్థమును విడఁచిసి తెలుపు వాక్యమునకు విగ్రహ మని పేరు.

విభావ :—చెప్పిన కార్యమునకు నిషేధ వైకల్పికములను తెలుపుటకు విభావయని పేరు.

విశేషణము :—విశేష్యముయొక్క విశేషములను (ధర్మాదులను) తెలుపునది విశేషణ మనఁబడును.

విశేష్యము :—ఇంద్రియ గోచరములగు చేతనా చేతనముల పేరులు విశేష్యము లనఁబడును.

వృత్తి :—వృత్తి యనఁగా ప్రత్యయమాలమునఁగాని, ఇతర పదముయొక్క అర్థము మూలమునఁగాని ఏది విశిష్టమును పోధింపుచునో అది. దీనినే పరారాభిధాన మందురు.

వైకల్పికము :—చెప్పిన కార్యము జరుగను వనుచు; జరగకను
పోవచ్చునని తెలుపునది.

వ్యంజనములు :—హల్లులు.

వ్యతిహారము :—చేసినదానికి సమముగా అట్లే చేయుట.

శబ్దపల్లవము :—ధాతువులు లోనగువానికి ధాతువులుచేరి ప్రత్యేక
కార్యమును చెలుపునవి శబ్దపల్లవము అనబడును.

సంధి :—పూర్వ, పర స్వరములకు పరస్వరము ఏకాదేశముగా వచ్చుట.

సంభావన :—సంజ్ఞ.

సంశ్లేషము :—మీఁది హల్లుతో కూడిక. అసమానమైన (వేర్వేరు)
హల్లుల కూడిక. అట్లు కూడిన అక్షరములు సంయుక్తాక్షరములు.

సమాసము :—సమాసమనగా కొన్ని సమర్థములగు పదములు ఒక
పదముగాఁ గలియుట.

స్వరములు :—అచ్చులు.

వ్యాకరణ పరిభాషలకు ఆంగ్ల పర్యాయ పదములు

అకర్మకము - Intransitive
 అచ్చులు - Vowels
 అనుకరణము - Onomatopoeia
 అనువాసికము - Nasal
 అనుస్వారము - A nasal character
 అనువాతులు - Inanimates, Minors
 అలఘువులు - Hard semi-vowels
 అవధారణము - Emphasis
 అకాంక్ష - Government
 అభ్యాసము - Predicate
 అగమము - Augment, Addition
 ఆత్మసేవదము - Reflexive verb
 అదేశము - Substitute
 ఆప్రేడితము - Reduplication
 ఆశీరర్థకము - Precative, Benedictive
 అక్షిప్తములు - Labials
 ఉపధ - Penultimate
 ఉపసర్గము - Prefix
 ఉచ్ఛ్వాసములు - Sibilants
 ఏకవచనము - Singular number

కంఠ్యములు - Gutturals
 ఔపవిధ క్రికము - Declinable
 కర్మ - Object
 కర్మార్థకము (కర్మణీప్రయోగము) - Passive voice
 కర్మరకము (కర్మణీప్రయోగము) - Active voice
 కారకము - Regimen, case which expresses the relation of the noun to the verb
 కాలము - Tense
 ,, ,, వర్తమాన - Present tense
 ,, ,, భూత - Past tense
 ,, ,, భవిష్యత్ - Future tense
 కృదంతము - Verbal noun, Participle
 క్షార్పరము - Gerund
 క్రియ - Verb
 క్రియావిశేషణము - Adverb
 గురువు - A long vowel taken alone or a short vowel before two consonants

put together, Accented syllable	భాష , గ్రాంథిక - Classical language
తద్రూపము - Aorist	, , వ్యావహారిక - Spoken or Colloquial language
తదీతము - Nominal derivative	మహత్తులు - Animates, Majors.
తదప్రత్యయము - Comparative	మూర్ధన్యములు - Cerebrals
తమప్రత్యయము - Superlative	యకము - Derivative
తాలవ్యములు - Palatals	లఘువులు - Light semivowels
తుమున్నంతము - Infinitive	లింగము - Gender
దంత్యములు - Dentals	, , పుం - Masculine gender
దీర్ఘము - Long vowel	, , స్త్రీ - Feminine gender
దేశ్యము - Country dialect	, , నపుం - Neuter gender
ద్విత్వము - Double consonant	లోపము - Omission
ధాతువు - Root	వచనము - Number
నిత్యము - Fixed	, , ఏక - Singular number
నిపాతము - Particle	, , బహు - Plural number
పరస్మైపదము - Active or subjective verb	వర్ణములు - Alphabets
పరుషములు - Hard consonants, Surds	విగ్రహము - Sentence showing meaning of compounds, Analysis
పురుషము - Person	విభక్తి - Case
, , ఉ తమ, First person	, , ప్రథమా - Nominative case
, , మధ్యమ, Second person	, , ద్వితీయా - Accusative case
, , ప్రథమ, Third person	, , తృతీయా - Instrumental case
ప్రత్యయము - Affix, Termination	, , చతుర్థీ - Dative case
ప్రాతిపదికము - Crude noun	, , పంచమీ - Ablative case
ప్రేరణార్థకము - Causal	
బహువచనము - Plural number	
భాష - Language	
, , గ్రామ్య - Brogue	

విభక్తి, వక్తి - Possessive or genitive case	సమాసము , ద్విగు - Numeral compound
,, , సప్తమి - Locative case	,, , కర్మధారయ - Apposi- tional compound or descriptive compound
,, , సంబోధన - Vocative case	,, , ద్వంద్వ - Copulative compound
విభావ - Optional	,, , అవ్యయభావ - Adverbial compound
విశేషణము - Adjective	సన్నంతము - Desiderative
విశేష్యము - Substantive, noun	సరళములు - Soft consonants, Sonants
విసర్గ - Aspirate	సర్వనామము - Pronoun
వీప్య - Repitition, Pervation	నిద్రము - Indigenous
సంధి - Euphony, Combina- tion	నిర్ణయములు - Fixed consonants
సంయుక్తాక్షరము - Compound letter	స్పర్శములు - Mutes
సంశ్లేషము - Coalition	స్వత్వము - Statusquo
సకర్మకము - Transitive	హల్లులు - Consonants
సమాసము - Compound	హ్రస్వము - Short vowel
సమాసము , తత్పురుష - Determi- nable compound	
,, , బహువ్రీహి - Relative compound	

సూత్రానుక్రమణిక

—ॐ—

సూత్రము.

పుట

అందదుకు ప్రభృతులు యథాప్రయోగంబుగ (సంధి. ౪౨)	28
అండు న సప్తమి (తత్స. ౭)	32
అందు వరుసను రెం డేసి ప్రథమమధ్యమోత్తమంబు (క్రియా. ౯)	88
అంద్యవగాగమంబులందప్పు నపదాదిస్వరంబు (సంధి. ౧౧)	14
అంద్యదుల కలిగాగమంబు సమాసంబునం దగు (సంధి. ౪౪)	28
అంట యింక మేఁడు శబ్దంబులందప్పు నుడివొలి (సంధి. ౨౨)	19
అతిఉఁజుఁబడి బొలం గూడిన చజలు దంత్యంబులు (సంజ్ఞా. ౯)	3
అకవర్ణకంబు మాఱ్యాదులకగు (కృదం. ౧౯)	119
అక్కటాదులజడ్డకు లోపంబు విభావనగు (ప్రకీ. ౮)	122
అగతికంబులగు భ్యాదులకిందుయోగంబు లేదు (క్రియా. ౧౨౧)	111
అగున కను కనులకు ముజ్జీతులు పరంబులగు (క్రియా. ౯౬)	106
అగునకు వక్రంబు గూడుచో దీర్ఘంబగు (క్రియా. ౧౦౦)	107
అగుపోవుల కడవ్రాల కీడ్వక్రంబులు పరంబు (క్రియా. ౯౯)	107
అగు వచ్చు చొచ్చు చూచులకు ముత్తు (క్రియా. ౯౧)	106
అచ్చున కామ్రేడితంబు పరంబగునపుడు సంధి (సంధి. ౧౦)	18
అటమటాదులకు ముత్తుబరంబునం దీవరకంబు (తద్ధి. ౧౫)	84
అట్లు చుట్టుగాగమంబు అడంగ్యాది (క్రియా. ౭౬)	102
అట్లు పుగాగమంబును మాన్యాదులకగు (క్రియా. ౭౪)	101
అట్లు లేను గోను శబ్దంబుల నువర్ణకంబు గుఱుగ (ఆచ్ఛి. ౧౯)	53
అడంగ్యాదుల డాకు లకారంబు విభావనగు (ప్రకీ. ౧౩)	124

అద్దాదుల కించుక్కు పరంబగునపుడు	(క్రియా. 2౯)	103
అత్తునకు సంధి బహుళముగా నగు	(సంధి. ౪)	11
అదంతంబయి దీర్ఘ పూర్వలోపధంబయిన మహత్తు (తత్స. 3౮)		38
అది యవి శబ్దంబుల యత్తునకు వృత్తిని లోపంబు (సంధి. ౪౫)		28
అదిశబ్దంబునకు వునులు పరంబు లగునపుడు	(కార. 3౫)	74
అద్దానికి ముత్తు పరంగునపుడు తేతేరుకగు	(క్రియా. ౧౧3)	110
అధికరణంబునకు సప్తమి యగు	(కార. ౧2)	69
అనభిహితకర్తకానౌకచోషస్థిబహుళంబు	(క్రియా. ౧౨౪)	114
అనుకరణంబునం దహమాదులమకారంబునకు	(శంధి. ౫3)	31
అనుకరణంబునం దుదిహల్లునకు ద్వీర్వచనంబగు	(సంధి. ౫౨)	31
అనుకృతిననమశ్శబ్దముతుదియత్తున కోత్వము	(సంధి. ౫౧)	30
అనుదంతమగు తెనుగు డునుదంతమునకునిగాగమము (తత్స. ౨౪)		35
అన్ని ప్రభృతులు సర్వనామంబులు	(ఆచ్ఛి. ౨౪)	54
అన్యంబులకు సహిత మిక్కార్థంబులు	(సంధి. 3౯)	25
అన్యయుష్ట దస్త త్కార్థంబులందు త్తరోత్తరంబు	(కార. 3౬)	74
అన్వాదుల కించుక్కు పరంబగునపుడు	(క్రియా. 2౮)	108
అపదాద్యంబయి యసంయుక్తంబయినగ కారంబు (ఆచ్ఛి. ౨2)		61
అపాయభయ జాగుష్పా పరాజయ ప్రమాదగ్రహణ (కార. ౯)		66
అప్పాదులకు నజీయగు	(కృదం. ౧3)	118
అబ్బురాదులం దుత్వంబునకులోపంబువిభాషనగు (ప్రకీ. ౧౯)		126
అభ్యాగతి నరుగ్వాదుల కయ్యది యనుప్ర	(క్రియా. ౧౧౧)	109
అమహదర్థంబునందు డుజులకు దువులగు	(క్రియా. ౧౨)	89
అమహన్నువులంసకములకదంతములకుమువర్ణకంబగు (తత్స. 3౯)		88
అయిపదానుప్రయోగంబు లేనిచోదుదివిశేషణం (కార. 3౦)		72
అయ్యది పరంబగునపుడు చువర్ణంబు	(క్రియా. ౧౧౨)	110
ఆరమరాదులకు స్వార్థంబునం దికవర్ణకంబగు	(తద్ధి. ౯)	88

అరివర్ణకంబు మతుబర్ణంబున జాలాదులకగు	(తద్వి. ౧౭)	84
అర్థవిశేషంబుల వర్ణకాంతరంబులును	(తద్వి. ౨౮)	86
అఱు మొదలగుశబ్దమాలకం తాగమంబులివర్ణంబును (ఆచ్ఛి. 3౪)		63
అవర్ణకంబు గీత్వాదుల కగు	(కృదం. ౧౮)	119
అవసానంబునందు ద్రుతస్వరంబునకేని	(సంధి. ౨౦)	18
అస్వర్ణంబునకు లజిమికనివడివర్ణకంబులు	(క్రియా. ౧౦౬)	108
ఆ ఈ ఏ యనుస్వర్వనామంబులు త్రికంబునాఁబడు (సమా. ౪)		77
ఆకారంబున కామ్రేడితంబునకుం దదర్శకంబున (సమా. ౨౧)		80
ఆగమచకారంబునకు నెఱుసున్నమీఁది దానికి (క్రియా. ౯౦)		105
ఆగమ మువువర్ణంబుల కందువర్ణకము పరంబగు	(తత్త్వ. 3౦)	86
ఆగమాన్యచకారంబులకద్విరుక్తంబులకుముత్తు	(క్రియా. ౮౮)	105
ఆచ్ఛికంబులందయియవులకువక్రతమంబులు	(క్రియా. ౧౦౩)	108
ఆచ్ఛికంబులం బడమధ్యంబుల	(ప్రకీ. ౧౭)	125
ఆచ్ఛికపదంబులం దుతమంబు లగు రులుడుల	(ప్రకీ. ౨)	121
ఆచ్ఛికశబ్దంబుతోడ స్త్రీసమంబు ప్రియంకంబుగా (సమా. 2)		77
ఆచ్ఛికశబ్దంబు లెల్లందఱుచుగ స్త్రీసమంబులుం	(ఆచ్ఛి. ౨)	49
ఆదోదుకూడుల దకారంబునకుం జుక్కు	(క్రియా. ౮౦)	104
ఆత్తారం బక్తిహితంబగుచోఁదల్లింగసంఖ్యాభి	(క్రియా. ౧౨౦)	111
ఆత్తేమనిజంతంబులకు నాంతములగు మనుజు	(తత్త్వ. 2౭)	46
ఆదేశసరళములకు ముందున్న ద్రుతమునకు	(సంధి. ౧౭)	17
ఆనంతర్యంబున దువర్ణకంబు ద్రుతాంతంబగు	(క్రియా. ౪౨)	94
ఆమ్రేడితంబు పరంబగునపుడు కదాదులం	(సంధి. ౪౦)	26
ఆమ్రేడితంబుపరంబగునపుడుమధ్యమముడుజ్జులకు	(సంధి. ౪౯)	30
ఆమ్రేడితంబు పరంబగునపుడు విభ కిలోపంబు	(సంధి. ౪౧)	27
ఆరాటాదులం బ్రథ మేతరదీర్ఘంబునకుహ్రస్వంబు	(ప్రకీ. ౧౧)	124
ఆర్యవ్యవహారంబుల దృష్టంబు గ్రాహ్యంబు	(సంజ్ఞా. ౨3)	8
ఆల్యాదుల బహువచనకారంబునకురేఫంబును	(ఆచ్ఛి. ౧౧)	51

ఇశీశ్చాపసంస్థానవిధులందు లూట్టగు	(క్రియా. ౬)	88
ఇంచుక్క పరంబగునపుడు రంజాదుల	(క్రియా. ౭౨)	101
ఇంచుక్కుప్పగాగమంబులు పరంబులగునపు	(క్రియా. ౭౭)	102
ఇంకాదులకుఁ దప్ప ద్రుతప్రకృతికములకు	(సంధి. ౯)	13
ఇహవివలం గూడిన చజలు తాలవ్యంబులు	(సంజ్ఞా. ౮)	2
ఇహముల కించుక్క పరంబగునపుడయ్యగవు	(క్రియా. ౬౪)	99
ఇకవర్ణకం బంజ్ఞాదుల కగు	(కృదం. ౧౨)	118
ఇకవర్ణకం బగ్గలాదుల కగు	(తద్ధి. ౭)	82
ఇకారంబుమీఁది కనువుక్రియావిభక్తుల	(తత్స. ౨౬)	86
ఇకారవక్రంబు లుక్తంబులందలివిపరంబులగు	(క్రియా. ౫౪)	97
ఇకి కోర్వాదులకగు	(కృదం. ౧౬)	119
ఇక్లారాయగంతంబుల ప్రథమైకవచనంబునకు	(తత్స. ౪౪)	8౪
ఇచ్చునకు సర్వంబున కీయగు	(క్రియా. ౯౨)	106
ఇటం గృక్కగతపమేములు పరంబులగునపుడు	(కృదం. ౨)	115
ఇట బిందువుమీఁది తదలకు నిత్యవైకల్పికం	(క్రియా. ౫౯)	98
ఇట విశేషంబుత్సర్గంబునకు విభాషను బాధకంబగు	(తద్ధి. ౨)	82
ఇటితివర్ణంబులు వత్సమాణంబు లాపవిభక్తి	(ఆచ్ఛి. ౨౮)	61
ఇతరములగు హల్లులు సిరములు	(సంజ్ఞా. ౬)	2
ఇత్తునకు బహువచనంబు పరంబగునపు డుత్సంబగు	(తత్స. ౪౫)	40
ఇత్వంబుగాని యేత్వంబుగాని కూడుచో	(క్రియా. ౮౫)	104
ఇమివర్ణకంబు కలుగ్వాదులకగు	(కృదం. ౪)	116
ఇయకుమాణుగా నామాంతంబున కెత్వంబు	(ఆచ్ఛి. ౨3)	58
ఇత్తరకం బోయారాదులకు ముతబర్ణంబునందగు	(తద్ధి. ౧౮)	85
ఇవి ద్వితీయాద్యైకవచనంబులుపరంబులగునపుడు	(ఆచ్ఛి. ౨౯)	61
ఇహాదు యుక్తదర్శంబులమీఁదివాని	(తత్స. ౨౭)	86
ఇప్రత్యయంబులొప్పించికి స్వార్థంబునందగు	(తద్ధి. ౧౬)	84
ఇహ్యగమంబులు పరంబులగునపు డుత్వంబున	(కృదం. ౩౭)	78

ఉండిపటం భావానాకచో వలనవర్ణకంబున	(కార. ౧౦)	67
ఉండిశబ్దము పరంబగునపుడు వలనకు	(కార. ౧౧)	67
ఉకవర్ణకంబు చిఱుతాదులకు స్వార్థంబునందగు	(తద్ధి. ౧౦)	88
ఉకారంబుకారంబుల కందువర్ణకము	(తత్స. ౨౯)	86
ఉకారాంతంబగు మహత్తునకు పువర్ణకము	(తత్స. ౫౦)	41
ఉకారాంతగోళబ్దంబుల కంతట పువర్ణకంబగు	(తత్స. ౪౮)	40
ఉకారాంత జడంబునకు నవర్ణకంబగు	(కార. ౧౨)	69
ఉగాగమంబును ద్విత్వంబును దుదిహల్లున కగు	(తత్స. ౬౮)	44
ఉత్తరపదంబగు చోటుశబ్దముటాక్షరమునకు	(సమా. ౧౬)	79
ఉత్తున కచ్చు పరంబగునపుడు సంధి యగు	(సంధి. ౧)	9
ఉత్వంబున కత్వంబు టికము పరంబగునపుడగు	(తద్ధి. ౪)	82
ఉదంతంబునకు లట్టుపరంబగునపు డున్నాను	(క్రియా. ౧౩)	89
ఉదంతజడంబు తృతీయకు నవర్ణకంబగు	(కార. ౨౩)	71
ఉదంత నామంబున కనుకరణంబునందు	(సంధి. ౫౪)	31
ఉదంతమగు తద్రార విశేషణమునకచ్చుపరమగు	(సంధి. ౩౩)	28
ఉదంతసంస్కృత నామంబుమీది	(తత్స. ౩౫)	37
ఉదంత స్త్రీసమంబులక్షను	(సంధి. ౩౫)	28
ఉన్నకలజీనవర్ణకంబులు	(క్రియా. ౪౬)	95
ఉన్నకలనవర్ణకంబుల మీది	(క్రియా. ౧౧౭)	110
ఉన్నశబ్దంబు పరంబగునపుడు	(క్రియా. ౫౬)	98
ఉన్నశబ్దంబు పరంబగునపుడు చువర్ణకంబగు	(క్రియా. ౧౪)	89
ఉపయోగంబునం దాఖ్యాతవం దోడవర్ణకంబు	(కార. ౭)	66
ఉభయప్రారంబున దుగాగమంబున	(క్రియా. ౩౦)	92
ఉవర్ణకం బహుశ్వాదుల కగు	(కృదం. ౨౧)	120
ఉయేల పయ్యెదతాయేతులం	(ప్రకీ. ౩)	121
ఉయేల యూయాలఁచాఁపుల నొందొంటికిం	(ప్రకీ. ౪)	121
ఉయేలదులం దొలియచ్చుమీదిహల్లునకు	(ప్రకీ. ౬)	122

కజీవర్ణకంబు పురార్థయోగంబున విభావను (క్రియా. 3౬)	98
కజీ వ్యతిరేకత్వాద్ధంబునందగు (క్రియా. 3౯)	94
కచటతపలు పరుషంబులని గజడవబలు (సంజ్ఞా. ౫)	2
కద్రువ నాగనూత (తత్వ. ౫౧)	41
కయిపట్టియొక్కలకు నుగాగమంబు లేదు (తత్వ. ౯)	82
కరణసూర్తుల్యార్థయోగంబులం దృతీయకం (కార. ౫)	65
కర్తంబున ద్వితీయ యగు (కార. ౨)	64
కర్తధారయంబు త్రికస్త్రీ సమముగంతథాతుజ (సమా. ౫)	77
కర్తధారయంబునం దత్సమంబుల కాలశబ్దము (సంధి. 3౧)	22
కర్తధారయంబునందుఁ బేర్వాదిశబ్దముల (సంధి. ౨౯)	21
కర్తధారయంబునం దుత్తనకచ్చు (సంధి. ౨౮)	21
కర్తధారయంబునందు మువర్ణకంబునకం (సంధి. 3౨)	22
కర్తాదులకుఁ బ్రాధాన్యవివక్షయందు (సమా. ౨౬)	81
కలజీపడుబలు పరంబులగునపుడు (క్రియా. ౨౧)	90
కలజ్యనుబంధంబు ల్పట్టు పరంబగునపుడగు (క్రియా. ౧౯)	90
కలన్వాదుల నువర్ణంబు కుజగు; బహువచనము (ఆచ్ఛి. ౧౮)	58
కలుగున క స్మృత్యంబునందు లట్టు (క్రియా. ౧౦౪)	108
కవర్ణకం బలుగ్వాదులకగు (కృదం. 3)	115
కాక త్రియలకకారంబునకు గకారంబు కొండొ (తద్ధి. ౧౨)	84
కాక త్రియలు కొండొకనానికి స్వార్థంబునం (తద్ధి. ౧3)	84
కాక త్రియవర్ణకంబులు పుం స్వస్త్రీత్వంబుల (తద్ధి. ౧౧)	88
కాప్రత్యయంబుమీఁది బహువచనలకారంబునకు (ఆచ్ఛి. 8)	50
కాలాధ్యములకం బ్రాయికంబుగా (కార. ౨౫)	71
కావర్ణకంబు తిర్యక్కులకం గానంబడియొడి (తద్ధి. ౧౪)	84
కు యొక్కలోపల యస్మి (తత్వ. ౬)	82
కులు చిలు కదు నదు నిడుకబ్దముల జడల (సంధి. ౧౨)	14
కుభవర్ణకం బడఁగ్వాదులకగు (కృదం. ౬)	116

కవర్ణకంబు పరంబగునపుడు	(తత్స. ౨౮)	36
కూఁతుకబ్బము ప్రథమైకవచనంబునకు	(ఆచ్చి. ౯)	50
కృత హస్తంబగు త్రికంబుమీఁది చోటుకబ్బంబు	(సమా. ౧౫)	79
కృతోక్త్యంబగు సంస్కృతనామంబు	(తత్స. 3౪)	87
కృతుల కర్థంబులు యథావ్యవహారంబుగ	(కృదం. ౧)	115
కొండొకచో సమాసంబులందు	(సమా. ౧౯)	80
కొనుధాతువు పరంబగునపు డిగాగమంబు	(క్రియా. ౫3)	97
కొన్నిదుమంతంబుల బహువచనలకారంబునకు	(ఆచ్చి. ౬)	50
కొన్నియెడల ద్వుతంబుమీఁద నకారంబు	(సంధి. ౨౧)	19
కొఱకు కయి చతుర్థి	(తత్స. ౪)	82
క్వార్థంబైనయిత్తునకు సంధిలేదు	(సంధి. ౮)	18
క్రియాపదంబులం దిత్తునకు సంధి	(సంధి. ౬)	12
క్రియాఫలంబు కర్తృగామియగుచో	(క్రియా. ౫౨)	97
క్రొత్తకబ్బమున కాద్యక్షరశేషంబునకుం గొన్ని	(సంధి. 3౮)	25
క్లీబంబులు మిత్రాదులు మహాద్వాచకంబులు	(తత్స. ౧౮)	84
ఊండలందువుమీఁది సిద్ధచకారంబునకుముత్తు	(క్రియా. ౮౯)	105
గడ చేర్పాదులకగు	(కృదం. ౧౫)	119
గలిబుద్ధిప్రత్యవసానార్థకబ్బకర్తాకర్తకంబుల	(క్రియా. ౧౨3)	118
గుణవచనంబులగు నల్లదులకుం గర్తధారయంబు	(సమా. ౧౨)	78
గురువిరహీతంబులయి యయాంతంబులయిన	(క్రియా. ౫౦)	96
జీతు లిందుపూర్వంబగు	(తత్స. ౧౯)	84
జీతు పరంబగునపు డుత్వంబున కత్వంబుగు	(క్రియా. ౨౦)	90
జీతు పరంబగునపుడు వాని పువర్తంబు	(క్రియా. ౯౫)	106
ఛత్విత్రాదుల మువర్ణకంబునకు లోపంబు	(తత్స. ౫౮)	42
ఛావునోపులు చమ్మనోచ్చులకగు	(క్రియా. ౯౮)	106
చిన్నాదులకుఁ తీకవర్ణకంబగు	(తద్ధి. 3)	82
చిత్తరక దువర్ణంబునకు ముందటి దువర్ణంబును	(పక్వీ. ౨౦)	126

చువ్వువర్ణంబులు పరంబులగునపు డిత్యంబున (క్రియా. ౩౫)	102
చుగాగమం బాచ్చికంబునకు (క్రియా. ౩౩)	101
చువర్ణంబుతోడ దుగ్ధకారంబు తకారంబగు (క్రియా. ౧౦౮)	109
చువర్ణకంబు ద్రుతాంతంబు (క్రియా. ౪౩)	94
చువర్ణకంబు పరంబగునపు డన్యాయ (క్రియా. ౫౫)	97
చెడునకుం జావ్వుగాగమంబులును (క్రియా. ౮౧)	104
చెయ్యవు బహువచనలకారంబున (ఆచ్చి. ౧౦)	50
చేత తోడ తృతీయ (తత్స. ౩)	32
చేత తోడ లోపల వర్ణకంబుల ప్రథమాక్షరం (తత్స. ౧౦)	32
చేత తోడ వలసల కిత్వంబు సమాసంబులం (సంధి. ౪౩)	28
చేతవర్ణకంబు కర్తకగు (కార. ౩)	64
చేతవర్ణకంబు షేతుకరణంబులకు (కార. ౪)	65
చేదరంబునందు వృత్తంబగు (క్రియా. ౪౧)	94
చేదర్థయోగంబున లృట్టనకు లిట్టగు (క్రియా. ౧౧౯)	111
చేదాద్యర్థనాంతంబయిన యందున (క్రియా. ౫౩)	98
జగదింద్రజేతులతకారంబునకు లోపంబు (తత్స. ౩౯)	46
జడంబు ద్వితీయాసప్తమలక్ష ద్వితీయ (కార. ౨౨)	70
జడంబు ద్వితీయకుం బ్రథమ బహుళంబుగా (కార. ౨౪)	71
జడక్కురంబుతోఁ బదాదిస్వరంబు గూడుచో (ప్రకీ. ౯)	123
జాదాదులదాకు జకారంబు విభాషనగు (ప్రకీ. ౨౧)	126
ఊవర్ణం బాద్యాదుల కగు నగుచో (కృతం. ౩)	117
ఊవర్ణకంబు భావంబునందగు (క్రియా. ౩౫)	98
ఊటివర్ణంబులు పథంబులగునపు డుత్వంబున (ఆచ్చి. ౩౬)	63
ఊటివర్ణంబు గొన్నింటి యంత్యాక్షరంబున (ఆచ్చి. ౩౧)	62
ఊటివర్ణంబు పరంబగునపుడు క్రిందు మీందు (ఆచ్చి. ౩౭)	63
ఊవర్ణకంబు పద్యాదులకగు నగుచో నవి (కృతం. ౮౫)	117
దుద్వర్ణకంబునకు బ్రకృతియైనది (తత్స. ౨౦)	34

దుమంతంబునకు ద్వితీయాద్యేకవచనంబు	(తత్స. ౨౩)	35
దుమంతంబుమీఁది నువర్ణకంబు నుత్వంబున	(తత్స. ౨౪)	35
దు ము వు న లేకవచనంబులు	(తత్స. ౧౧)	32
దు ము వు లు ప్రథమ	(తత్స. ౧)	32
దువర్ణకం భాత్వాదులకగు నగునపుడు	(కృదం. ౨౦)	119
తక్కినవి యుభయంబులు	(తత్స. ౧౩)	88
తద్వర్ణకంబు చేయ్యాదులకగు	(కృదం. ౫)	116
తత్పురుషాదులకు లక్షణంబు ప్రాయికంబుగ	(సమా. 3)	76
తదరాదులందు లాటగు	(క్రియా. ౫)	88
తనవర్ణకంబుత్వార్థంబునందగు	(తద్ధి. ౧)	82
తలఁబ్రాలు మొదలగు సమాసంబుల	(సంధి. ౨౭)	21
తవర్ణకం బావులించు లోనగువానికగు	(కృదం. ౧౦)	117
తవర్ణకంబు కులవాచకంబునకు	(తద్ధి. ౧౯)	85
తవర్ణకంబు పరంబగుచో నొకానొకచో	(తద్ధి. ౨౦)	85
తాను నేను పదంబులద్రుతంబునకు	(సంధి. ౨౩)	19
తిదుటలు పరంబులగునపు డన్వాదుల	(క్రియా. ౫౮)	98
తిర్యగ్జడంబులు వాచ్యంబు లగునపుడు	(క్రియా. ౨౫)	91
తుమర్థభావలక్షణములందు నుజియగు	(క్రియా. ౪౦)	94
త్వతీయాదులకు నుగాగమంబగు	(తత్స. ౮)	32
త్వవర్ణకార్థంబునం దెడియొడువన్నియతగు	(క్రియా. ౪౪)	95
తెంచుధాతువగ్యాదుల కనుప్రయుక్తంబగు	(క్రియా. ౧౧౦)	109
తెనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియాలు	(సంఖ్యా. 3)	2
తెనుఁగులమీఁది పాంసక్కుతికపరుషములకు	(సంధి. ౧౪)	16
తేతేరులు తెచ్చునకగు	(క్రియా. ౯౩)	106
త్రర్థంబునం గలాదేశంబు విభాషనకు	(క్రియా. ౧౦౫)	108
త్రికంబుమీఁది యసంయుక్త మాల్లసకు	(సమా. ౧౪)	78
త్రిలింగ దేశవ్యవహారసిద్ధం బగుభాష దేశ్యంబు	(సంఖ్యా. ౨౧)	8

వంశ్యతాలవ్యంబులయిన చజలు సవర్ణంబులు (సంజ్ఞా. 2)	2
డక్కులోనగువాని దాకు డకారంబు విభాషనగు (ప్రకీ. ౧౪)	124
డమ్మర్థంబున బంటికొలఁదులగు (తత్త్వి. ౨౭)	86
దానికి హ్రస్వంబు విభాషనగు (క్రియా. ౧౧౬)	110
దానియంతిసుమకారంబునకు లోపంబగు (తత్త్వి. ౩౧)	44
దివీతరంబగు డుష్టపరంబగునపుడు (క్రియా. ౧౫)	89
ద్విర్బంబుమీఁది హల్లునకు ద్విత్వంబు (తత్త్వి. ౬౯)	44
ద్విరముమీఁద సాధ్యపూర్ణము లేదు (సంజ్ఞా. ౧౫)	4
దూతాదులకు స్త్రీత్వంబు బహుళంబుగ నగు (తత్త్వి. ౬౧)	48
ద్యుహృచ్చబ్దంబులకు దివి హృదియగు (తత్త్వి. ౪౪)	47
ద్రుతంబునకు సురళీనిరంబులు పరంబు (సంధి. ౧౮)	18
ద్రుతప్రకృతికముమీఁది పరుషములకు (సంధి. ౧౬)	16
ద్రుతప్రకృతులుగానిశబ్దంబులు కళ అనంబడు (సంజ్ఞా. ౧౩)	4
ద్రుతాంతములయిన పదములు (సంజ్ఞా. ౧౨)	8
ద్వంద్వంబునందు ఋకారంబునకు రవర్ణంబు (సమా. ౨౪)	81
ద్వంద్వంబునం బదంబుపయి పరుషములకు (సంధి. ౧౫)	16
ద్విగువున కేకవచనంబు ప్రాయికంబు గానగు (సమా. ౧౮)	80
ద్విరుక్తంబగుహల్లు పరంబగునపు డాచ్ఛికంబగు (సమా. ౧౩)	78
ధాతుజవిశేషణంబులకు విభక్తి (సమా. ౯)	78
ధాతుజవిశేషణ వ్యవధానంబున విశేషణంబు (కార. 3౧)	78
ధాతువునకు (క్రియా. ౧)	87
ధాత్యాదులకు ధాతువు అనుప్రయుక్తంబు (క్రియా. ౧౧౮)	111
వకారంబు ద్రుతంబు (సంజ్ఞా. ౧౧)	8
నవర్ణకంబు గుణవచనంబులగు నల్పాదులకగు (తత్త్వి. ౬)	82
నామంబుల తుదిక్షీర్ణంబునకు హ్రస్వంబగు (తత్త్వి. ౫౪)	41
నామయుష్ట ధస్తదర్శములందు (క్రియా. ౧౧)	88
నిందయం దామేడితంబు నాద్యక్షరములకు (ప్రకీ. ౨౨)	126

నిక్కలాదులు యథాప్రయోగంబుగ	(సమా. ౨౦)	80
నిర్జనామంబుల కయోగాగమంబు	(క్రియా. ౬౫)	99
నిరారణవస్థికి లోపలవర్ణకం బగు	(కార. ౧౬)	69
నుజ్యంతంబగు నగుధాగువు	(క్రియా. ౧౧౫)	110
నువర్ణంబు ద్వితీయ	(తత్వ. ౨)	82
నేరుచునకు తిడ్డాట్టులు	(క్రియా. ౯౩)	107
నాశబంబునకు నావ యగు	(తత్వ. ౬౩)	48
పగతాదుల బహువచనలకారంబునకు రేఫంబగు	(అచ్చి. ౫)	50
పట్టివర్ణకంబు హేతువులగు గుణక్రియల కగు	(కార. ౧౪)	68
పడుజే కొను లొకానొకచో స్వార్థంబునం	(క్రియా. ౧౦౯)	109
పడుజ్యనుబంధంబు కర్తంబునందగు	(క్రియా. ౪౯)	96
పడునకుం జాక్కును డాకలఘురేఫంబునగు	(క్రియా. ౮౨)	104
పడ్వాదుల నలవర్ణకంబున కత్వంబును	(క్రియా. ౫౧)	97
పడ్వాదులు పరంబులగునపుడు మువర్ణకంబునకు	(సంధి. ౪౬)	29
పదాంతంబులయి యసంయోక్తంబులయిన	(ప్రశ్న. ౧౬)	125
పదాద్యంబగు హ్రస్వంబుమీఁది టివర్ణంబునకు	(అచ్చి. 33)	62
పదాద్యంబులు ఋగ్ వర్ణంబులు రిల	(ప్రశ్న. ౧)	121
పయ్యెడ పయ్యెడ	(ప్రశ్న. ౫)	122
పవర్ణకంబు తిరియ్యదులకగు	(కృదం. ౯)	117
పొడంబునం బ్రథమద్వితీయాక్షరములు	(ప్రశ్న. ౨౩)	126
పొలంచు మొదలగువానికి ముత్తు	(క్రియా. ౧౦౧)	107
పుంలింగమగు మహద్వాచకమునకు డుజ్జగు	(తత్వ. ౨౨)	85
పుంలింగంబయి మహద్వాచకం బయిన నామంబు	(తత్వ. ౨౧)	84
పువర్ణకంబు మోయ్యదుల కగు	(కృదం. ౧౧)	118
పుష్పీవాచిధూళబద్ధంబునకు భువి యగు	(తత్వ. ౬౨)	48
రశీదాదికబద్ధంబుల కాలుకబద్ధము వరంబగునపుడు	(సంధి. 3౮)	22
రశీద్వాదుల కివివర్ణకంబగు	(తత్వ. ౫)	82

పోవునకు దుఃఖతులు ముఙ్గు	(క్రియా. ౯౮)	107
ప్రథమమింద పరమములకు గనడదవలు	(సంధి. ౧౩)	15
ప్రథమాంతంబులగు యుష్పదస్సద్విశేషణంబుల	(కార. 3.3)	73
ప్రథమేతర విభక్తికర్తృ చువర్ణంబులందున్న	(సంధి. ౨)	9
ప్రాకృతమునకు వర్ణములు నలువది	(సంజ్ఞ. ౨)	1
పాతిపదికసంబోధనోక్తారంబులఁ బ్రథమయగు	(కార. ౧)	64
ప్రేరణంబునం దించుక్కుమింద నించుక్కు	(క్రియా. ౮౪)	104
ప్రేరణేంచుక్కు పరంబగునపుడు పకారంబు	(క్రియా. ౮౫)	105
బడి యేల్వదులకగు	(కృదం. ౧౪)	118
బల్లిదాదులు సంస్కృతతుల్యంబులు	(ఆచ్ఛి. 3)	49
బహుత్వంబున ద్వితీయాదివిభక్తులకు	(తత్స. 3౧)	36
బహువచనంబు పరంబగునపు డావు	(ఆచ్ఛి. ౨౨)	53
బహువచనంబు పరంబగునపుడు చేను పేను	(ఆచ్ఛి. ౨౦)	53
బహువచనంబు పరంబగునపుడు	(ఆచ్ఛి. ౨౧)	53
బహువచనము పరంబగునపు డసంయుక్తంబులయి	(ఆచ్ఛి. ౧౩)	51
బహువచనము పరంబగునపుడు డలటరల	(ఆచ్ఛి. ౧౨)	51
బహువచనశిష్టంబులయి యద్విరుక్తంబులయిన	(ఆచ్ఛి. ౧౪)	51
బహువ్రీహిని సమాసాంతకార్యంబులు	(సమా. ౨౨)	81
బహువ్రీహిని స్త్రీ వాచ్యంబగుచో	(సమా. ౨౩)	81
భవచ్ఛ్రాదుల కిందుఁ బ్రయోగంబు	(తత్స. ౮౫)	48
భవత్కర్థకంబు సన్నిహితవిశేషణంబునకును	(కార. ౨౯)	72
భవత్కర్థవ్యవహితంబులగు విశేషణంబులకుం	(కార. ౨౮)	72
భావారకాదియోగంబునం గర్రకుం	(కార. 3౨)	78
భావిని లృప్తుగు	(క్రియా. ౪)	87
భూతంబునం దిగామంబగు	(క్రియా. ౧౫)	89
భూతంబున లిటికి లిడంతంబగు	(క్రియా. ౧౧౪)	110
భూతంబున లిట్టగు	(క్రియా. 3)	87

మగటిమాద్యులు యథాప్రయోగంబుగ	(తత్త్వ. ౧)	88
మతుబాదికంబు ద్విధీయైకవచనాంతతుల్యంబు	(తత్త్వ. 20)	44
మధ్యమపురుష క్రియలయం దిత్తునకు సంధియగు	(సంధి. 2)	12
మధ్యమపురుష మావర్ణకంబునకు హలవసానం	(సంధి. ౪2)	29
మధ్యమపురుషయోగంబునం దారగాగమంబు	(తత్త్వ. 32)	88
మధ్యమముడుజులు ముజునాబడు	(క్రియా. 30)	92
మనఃప్రభృతుల సకారంబునకు ద్విత్వంబు	(తత్త్వ. ౪3)	47
మహాతీతరంబులగు స్త్రీలింగంబుల విశేషణంబు	(తత్త్వ. ౪౬)	48
మహాత్ములగు మగాదులకుం గయిరాదులకును	(అచ్చి. ౪)	49
మహాత్త్వంబున స్వార్థపరంబగు రాజశబ్దము	(తత్త్వ. 2౮)	46
మహద్వాచకంబులగు సాంతంబుల కంతలోపం	(తత్త్వ. ౪0)	46
మహద్వాచకమయి పుంలింగంబగు	(తత్త్వ. 2౬)	45
మానార్థంబున కేకత్వంబునం బెడువర్ణకంబగు	(తత్త్వ. ౨౫)	86
ముక్కులోనగువానికిం దదభావద్యోతకంబయి	(తత్త్వ. ౨౪)	86
ముజ్జీతులు ముతు నాబడు	(క్రియా. ౪౬)	105
ముజ్జ పరంబగునపుడు కోశబ్దంబు కొనునకు	(క్రియా. ౬0)	98
ముజ్జ పరంబగునపుడు దీర్ఘంబునకు	(క్రియా. ౬0)	99
ముదాదులకు బ్రథమైకవచనలోపంబు లేదు	(తత్త్వ. 2౨)	45
మువర్ణకంబునకు మామడియేనిం బూర్ణ బిందు	(తత్త్వ. ౪౨)	89
మువర్ణకంబునకు విధించుకార్యము	(తత్త్వ. ౪0)	89
యకారంబును పుత్రావోవోలును	(సంజ్ఞా. 02)	5
యరలనలు లఘువులని యలఘువులని	(సంజ్ఞా. 0౮)	5
యవలలు లఘువులమువులు మైత్రింబారయు	(ప్రకీ. ౨౪)	126
యువతి విదీ రజస్వలలు గుచ్చైత మిండత	(తత్త్వ. ౨0)	85
యువదస్య దాతార్థకంబుల క్తు తరపదంబు	(సమా. 00)	78
ర్థంబాదుల యింపుకృతారంబునకు	(క్రియా. 20)	101
చలదోపధనస్థానాద్భుతయోసో తమేత్వంబున	(తత్త్వ. ౪2)	40

రువర్ణకంబు పరంబగునపుడునున్నమీడి	(క్రియా. ౬౨)	99
రేఫంబులు లఘ్వలఘువులుం దక్కంగల	(ప్రకీ. ౨౫)	126
రెగ్లశబ్దంబుల కోత్వంబు విభావనగు	(తత్త్వ. ౬౪)	43
అకారంబు క్రింది అకారంబునకుం దుదినలుల	(ప్రకీ. ౭)	122
తేప్రభృతుల బహువచనమునకు ముందు డుజ్జగు	(ఆచ్ఛి. ౮)	50
అకారంబునకు డుజ్జువురును ముఖగు	(క్రియా. ౮)	88
అకారాదులు సకర్తకంబునకుం	(క్రియా. ౪౮)	95
ఆక్షణవిరుద్ధంబగు భాష గ్రామ్యంబు	(సంజ్ఞా. ౨౨)	8
లాటిచో సహితము కాదేకాదులు	(క్రియా. ౧౦౨)	108
లాటియచ్చునకు సహిత మొకానొకచో	(ప్రకీ. ౧౮)	125
లాట్టు రుక్మా పరంబగునపుడు దుగాగమంబగు	(క్రియా. ౨౨)	90
లాట్టు రుక్మా పరంబగునపు దేదగాగమంబును	(క్రియా. ౨౩)	91
లిఖ భుజ రుచ కృశంబులకు గుణంబు లేదు	(క్రియా. ౬౮)	100
లిట్టు వుక్మా పరంబగునపుడు తివర్ణకంబగు	(క్రియా. ౧౮)	90
లిట్టాట్టుల డుక్మాన కెను నువర్ణంబులగు	(క్రియా. ౧౬)	89
లిట్టాట్టుల వకారంబునకు లోపంబు	(క్రియా. ౨౪)	91
లుప్తశేషంబునకుం బరుషములు పరములగు	(సంధి. 32)	24
లులనలు పరంబులగునపు డొకానొకచో	(తత్త్వ. ౪౩)	39
లువర్ణంబు బహువచనంబు	(తత్త్వ. ౧౨)	33
లూట్టుడుక్మాన కెడుతవర్ణంబులు ద్రుతాం	(క్రియా. ౨౬)	91
లూట్టాధ్యమ వురులకు ముడుక్మాలగు	(క్రియా. ౨౯)	92
వగాదులకు బహువచనాంతంబులకుం	(తద్ధి. ౨౩)	85
వగాదులకు బహువచనాంతంబులకు శ్రీ	(తద్ధి. ౨౨)	85
వచ్చ్యమామఖ్యకర్మంబునకుం దోడవవర్ణ	(కార. ౬)	66
వడిప్రభృతు లిట్టెఱుంగునది	(కృదం. ౨౨)	120
వర్ణయ్యకర్మరశములు పరములగునపు	(సంధి. ౧౯)	18
వర్తమానంబున లట్టగు	(క్రియా. ౨)	87

శలన కంటె పట్టి పంపుమి	(తత్స. ౫)	82
శలయ్యాదిక్రియలకుం గర్తయగు భావంబు	(క్రియా. ౧౨౨)	112
వాక్యావసానంబున సంధిలేమి దోషంబు	(సంధి. ౫౫)	81
వానికి మువర్ణ కేతరంబయిన విభక్తి	(తత్స. ౪౦)	88
వానికి లోపంబు బహుళంబుగానగు	(క్రియా. ౪౫)	95
వానిలో రుములు బహుళచనంబులు	(క్రియా. ౧౦)	88
వికృతియం దికారాంతముల యుపోత్త మేత్వం	(తత్స. ౪౬)	40
విధాత్మ ధాత్మ దాత్మ సవిత్మ నేత్మకబ్బం	(తత్స. ౫౩)	41
విధియందు లూటునకు మాటుగా నదియను	(క్రియా. ౨౭)	92
విభక్తిపరంబగునపుడు గోయిప్రభృతుల	(ఆచ్ఛి. 3౫)	68
విశేష్యంబునకుంబోలె విశేషణంబునకు	(కార. ౧౯)	70
విశ్వకర్తాదులకు స్త్రీత్వంబగు	(తత్స. 2౫)	45
విసర్గంబున కనుకరణంబున లోపంబగు	(సంధి. ౫౮)	80
పువర్ణకంబు మన్వాదులకగు	(కృదం. ౧౭)	119
పువర్ణ కేతరవిభక్తి పరమగుచో	(తత్స. ౪౯)	41
పుష్పాదుల డుజ్జునకు లోపంబు విభాషనగు	(తత్స. ౫౬)	42
సేధ పురోధ పురోధసుండు	(తత్స. ౮౨)	47
వ్యతిరేకంబునందువలసినకొల్ల విభాషనగు	(క్రియా. ౧౦౭)	109
వ్యతిరేకంబున ముజ్జు పరంబగునపుడు	(క్రియా. 3౨)	92
వ్యతిరేకంబున మజ్జియగు	(క్రియా. ౭)	88
వ్యతిరేక తృవర్ణకార్థంబున నిజియగు	(క్రియా. ౪౩)	95
వ్యతిరేక భావంబున మిజియగు	(క్రియా. 3౩)	98
వ్యతిరేకమధ్యమ మువర్ణకంబున కెల్లయెడల	(సంధి. ౪౮)	80
శబ్దపలకంబగు పడున క్షయిక్కు విభాషనగు	(క్రియా. ౮3)	104
శేషషష్ఠికి యొక్కయు నగు	(కార. ౧౫)	68

వస్త్రీ సమాసమునం దుకారములు కచ్చు (సంధి. 34)	28
సంఖ్యకుం బూరణార్థంబునం దవగాగమంబగు (ఆచ్చి. 21)	61
సంధిలేనిచోట స్వరంబుకంటెం బరంబయిన (సంధి. 3)	10
సంప్రదానంబునకుం జతుర్థి యగు (కార. 5)	66
సంప్రార్థనంబుల ముజ్జిన కదాదులు (క్రియా. 33)	98
సంబోధనంబునందు బదంబుతుదియకారేకార (తత్స. 33)	87
సంబోధనంబునందు బహువచనంబున (తత్స. 34)	87
సంబోధనంబునం దేకారంబయినపదంబు (తత్స. 35)	87
సంస్కృతంబున కంగలాదుల కించుక్కగు (క్రియా. 43)	99
సంస్కృతంబునకు లఘూపధంబున (క్రియా. 44)	100
సంస్కృతప్రాకృతతుల్యంబగు భాష (సంజ్ఞా. 17)	6
సంస్కృతప్రాకృతభవంబగుభాష తద్భవంబు (సంజ్ఞా. 20)	7
సంస్కృతమునకు వర్ణము లేబది (సంజ్ఞా. 1)	1
సంస్కృతసమంబులం దికారాంతము (సంజ్ఞా. 10)	3
సంస్కృతసమేతరంబయిన యీభాష (ఆచ్చి. 1)	49
సంస్కృతసమేతరములయిన తెలుగుకబ్బముల (సంజ్ఞా. 14)	5
సమర్థంబులగుపదంబు లేకపదంబగుట (సమా. 1)	75
సమాసపదంబునందు సంయోగంబు పరంబగునపు (ఆచ్చి. 12)	52
సమానాధికరణం బగును త్తరపదంబు పరంబగు (సమా. 13)	79
సమానాశ్రయంబులం బూర్వకాలంబున (క్రియా. 35)	98
సమాసంబునందు ద్రుతంబునకు లోపంబగు (సంధి. 24)	19
సమాసంబునం బ్రాతాదుల తొలియచ్చు (సంధి. 34)	24
సమాసంబులందు ద్రుతంబునకు స్వత్వంబు (సంధి. 24)	21
సమాసంబుల నుదంతంబులగు వ్రీసమంబు (సంధి. 21)	20
సమాసవిధి క్రికి లోపంబగు అట్టునకుఁగాదు (సమా. 21)	81
సర్వంబునకుం చేరణంబునం దిందుక్కగు (క్రియా. 30)	100

సర్వనామక్రియాపదంబుల బహువచనంబు	(ఆచ్చి. ౨౬)	61
సర్వనామ సంఖ్యాభిధాన తద్విశేష్యంబులయం	(కార. ౨౬)	71
సర్వకబ్దంబులు సంబంధంబునందుం దచ్చబ్దం	(సమా. ౮)	77
సాంతంబుల తుదిసకారంబునకు లోపంబు	(తత్స. ౮౦)	46
సాంస్కృతికాచ్చికమిశ్రభేదంబుచే సమా	(సమా. ౨)	75
సురకబ్దంబు నిత్యంబుగా నసురకబ్దము వైకల్పి	(తత్స. ౬౦)	42
సృజికి నిర్మితిని గుణంబు లేదు	(క్రియా. ౬౯)	100
స్త్రీతిర్యగ్జడభిన్నంబులును వాని విశేషణం	(తత్స. ౧౩)	84
స్త్రీలింగంబుల ప్రథమైకవచనంబునకు	(తత్స. ౫౩)	42
స్త్రీలింగంబులెల్ల స్వస్వనియతంబులగు	(తత్స. ౮౫)	47
స్త్రీసమంబులగు విశేషణంబులయు మువర్ణ	(కార. ౨౦)	70
స్త్రీసమఘటితంబ యొకానొకందు బహు	(సమా. ౬)	77
స్పృశికి గుణంబు విభాషనగు	(క్రియా. ౬౩)	100
స్వరి వాచిదేవసురకబ్దంబు లేకత్వబహుత్వం	(తత్స. ౫౯)	42
హలంతంబు ప్రథమైకవచనాంతతుల్యం	(తత్స. ౬౩)	44
హాదులయు నీలుగులోనగువాని తొలిహల్లునకు	(ప్రకీ. ౧౦)	123
హస్వమూడి ఖండబిందువునకుఁ బూర్ణ	(సంజ్ఞా. ౧౪)	4
హస్వమూడి టివర్ణంకలునకుమందు	(ఆచ్చి. 3౨)	62